

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Phil. 170

<36608316030015

<36608316030015

Bayer. Staatsbibliothek

Philos. pag. 2.

R.

IACOBI SADOLETI

EPISCOPI CARPENTORACTI

S. R. E. Tituli sancti Calixti Presbyteri Cardinalis

de laudibus Philosophiae libri duo, in quibus omnis

quam veterum tum recentiorum disceptatio,

qua quidam uehementer labo-

rarunt, discutitur.

ADIECIMVS ENCOMIA QVAE

dam de uera Philosophia. Cum indice uer-

borum diligentissimo.

Basileae apud Henricum Bryling.
ANNO M D C L I.

NICOLAUS BORBONIVS VAN

doperanus ad Iacobum Sadoletum ui-
rum eloquentissimum.

Quum studium Sophiae, quid sit, quid non sit agendū,

Monstret, ut ad ueras perueniamus opes:

Hoc totis quur non omnes amplectimur ulnis?

Quur, quæ uulgus amat, malumus illa sequi?

At iam tandem utinam resipiscant secula nostra,

Iudiciūq; probent, ô Sadolete, tuum.

Esse magis brutos homines ego iudico brutis,

Quos tua non fando flexerit alma Charis.

IDEM BORBONIVS

ad lectorem.

Ἦνιδ' ἀναγνώσῃ σοι τὸ ἐγκάμιον

φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ ἐδολοῦ πνέου,

Τὸ ἔγραψόν σοι ὁ λιῆνθ Σαδ' ὀληθὲς μέγας,

Ἄνῆρ ὁ θεῖος, ὁ τεχνίτης ὕψαιρετος.

Bayerische *
Staatsbibliothek
München

IACOBI SADOLETI EPISC. CAR
pētoracti S.R.E. Tituli S. Calixi Presbyteri Cardin.

ad Marium Maffium Volaterranum de Philo

sophia, lib. I, qui inscribitur

P H A E D R V S,

In quo accusatio philosophiæ
continetur.

Mnis, Mari Vola-
terrane, quæ ad bene
beateq; uiuendū per-
tinet doctrinæ insti-
tutio, ducta primū
mihi quidem à Phi-
losophiæ præceptis uidetur esse; atq;
ab eius facultate disciplinæ, quæ in
contemplatione rerum naturalium,
& moribus ad uirtutem fingendis,
cōstituendisq; cernitur. Post autem
his literis, quæ quemadmodū sunt,
sic etiam uocantur sacra; in quibus
uera Dei percipitur cognitio, quum
aucta & corroborata, tum ad extre-
mum ex uarijs fluctibus iactationi-
busq; uitæ, quas nostra imbecillitas
fert, ad stabilē certamq; spem immor-
talitatis conuersa, atq; translata. Ac
nos, qui (ut tu ipse optimus testis es)

a a harum

harum artium utranq; adamauimus
semper, & nunc quidem iam in alte-
râ hanc, quæ nostræ & personæ pro-
pria est, & religionis, tanquã in por-
tum uela deflectere, & pleno cursu
contēdere cogitamus: adhuc tamen
in Philosophiâ magis exercitati, qđ
in illa plurimū operæ, & quantū ab
occupatiōibus publicis, quę nos diu
& multum distrīctos tenuerunt, dis-
iungi licuit, antè actę ætatis consum-
plimus: duximus non alienum, nec
nostra dignitate, nec eorum, quos ad
uirtutis studium atq; amorē genuit
ipsa natura, utilitate, nos facturos, si
quæ de hominibus doctissimis, Gre-
cis præsertim, quorum in hac laude
sine ulla dubitatione excellit indu-
stria, accepta à nobis fuissent, ea La-
tino sermone conscriberemus: pri-
mumq; gratia hac debita ea quidē et
merita Philosophię reddita, toto de
inde pectore, ut dicitur, maturescen-
tibus etiam annis ad illam cœlestem
sciētiā incumberemus. Atq; hoc ita
agere id studiosius etiā sumus medi-
tati

tati, quod in hoc tempus Latinis quidem literis desiderari uidetur Philosophia; non quia & apud ueteres, & nostra etiam, ac patrum aorumque memoria extiterint docti uiri, qui eam uelut incertis sedibus peregrinantem & uagam, et maxime quidem posteaquam eiecta e Græcia est, in hanc urbem adsciscere & potuerint, & partim etiam conati sint: sed ita ferente casu quodam bonis artibus infesto, & qui uoluerunt uarijs plerumque rationibus impediti, in medio spatio restiterunt: & qui potuerunt non ferè sunt ad eam uoluntatem adducti. Ita illa necessario penes barbaros morata, tanquam iuris nostri morisque expers, caruit honore & nomine ciuitatis. Ac ut illum omnis doctrinae & eloquentiae parentem potissimum nominemus, M. Tullius Cicero etiam professus fuit hoc se populo exhibiturum, ut Græcè tum loquentem Philosophiam ad Latinam sermonis consuetudinem adduceret: quæ ego unum maxime statuo incredibilem quadam magnitudine ingenij,

ingeniū, qua & omnes longè uicit superiores, & posteris spem penè sui imitandi ademit, cumulatè quod susceperat præstare potuisse: Verùm siue infinitis nouæ Academiæ (sic eñ appellabatur orta ab Archesila, à Carneade confirmata disciplinæ ratio) disputationibus impeditus, quarum illa contra omnia dicendo nunquam terminauit modū: siue quòd propinquo & celeri quum suo tum Reip. fato, illius per uim nefariā fuit interrupta industria, minus aliquanto nobis præbuit, quàm aut optaremus, aut ab illa diuina mente potuit expectari. Moralem partem Philosophiæ persecutus est, eāq; carptim separatim quæstionibus: in physicis quidem nihil attigit: nec uerò de ea parte, quæ ad differendum tota est, litteram omnino fecit ullam. Quòd si ille tū hoc conatus est, in quo illi nō animus aut ingenium, sed ex parte quadā fortuna defuit, ut Philosophiam è lingua nobili, & in primis memorata transferret in Latīū, aliquantumq;

tūq; ei splendoris & dignitatis se adiuncturū à Romana facundia existimaret: quid nos tandē, & nobiscum unā cæteros omneīs, quibus cordi Philosophia est, agere conuenit: aut quanto elaborare studio, ut tendentē nobis ultro manus, fidēq; et opem nostrā imploratē, pro sua parte et facultate quisq; à barbarorū inscita & moribus in Latinitatē uindicemus? Etenim qd est qd' equo minus queat animo ferre quisquā institutus liberaliter, q̃ caput artiū optimarum, ornatricē uniuersę uitæ Philosophiam possideri ab ijs, qui ut acutē forsitan aliquando moueri uideātur ad dissendū de ea, inaniter tamē & id agūt & orationē afferunt ineptā, & horridā, turbantē coigitata tū deblatterantū ipsorū, tum eorū qui audiunt: nihil ut ex ea, p̃prium, nihil ut dilucidē significans percipi possit? Ex quo factū est nō ut in exquirēda ueritate, q̃ est unū munus Philosophię maxime propriū, sed ut in uerborū, et inaniū questionū utilibus cōtrouersijs omīs

a 4 iam pridem

iāmpriḁ ab his suscipiatur contentio. Sed ut in ueteri prouerbio est, Balbi balbos, sic istos sui & agnoscūt & probant. At nos, quibus expetenda illa semper, & præcipue colenda uisa est, quæ sapientiæ cum eloquentia naturalis est societas, quicq; mētis simulachrum ducimus orationē, ut ex huius forma et pulchritudine, illa quoq; quæ intus est spectari animi dignitas & elucescere foris possit; demus operam, si modò assequi possimus, ut Philosophiā iāmpriḁ laborantem barbarie nomine Latinis literis illustremus. Quod profecto adnitemur, eo ingressi animo, ut nisi uitam uis aliqua premerit, aut auctoritas maior occupauerit, omnē ipsam Platoniciā, & Aristoteliciā formā disciplinæ non interpretis munere, sed ordine & iudicio nostro nostris hominibus tradere parati simus. Quod maiore etiā cum spe, lætitiāq; aggredimur, quod intelligimus nō solum in Italia, quæ semper omniū bonarū artium parens iure existimata est: uerū
etiam

etiam trans alpes in Gallijs, Germanijsq; quàm multi iam existant, qui se ad politiores dedant literas: quiq; hæc ipsa, quæ nos reprehēdimus, minime probanda putent; etiā insectentur eorum infantiā, qui audeant præclaras è Philosophia sentētiās, sermonis ruditate, tanquam cœno aliquo inquinare. Qui quidem tali ingenio præditi, barbari certe non sunt. Non enim quos à nobis aut montium excelsitas, aut latitudo æquorū disiunxit, sed quā cum uerè religionis cultu nō peragrauit humanitas, & artium amor ingenuarū, ea certa, & sola est barbaria. Atqui horum ope atq; auxilio, aliorumq; multorum, quos similiter ad iudicandum, agendumq; idoneos ingenij dotibus natura ipsa subornauit, si plures in hanc præclaram uoluntatem consenserint, haud diffidendum sanè est, quin celeriter è sordibus omnibus se emerfura Philosophia, & dignitatem ad quam spectat, obtētura esse uideatur. Quibus cum aut nostra cōmunicabitur laus:

a ; aut

aut si prior nostra fors in hoc certamen exierit, non dubium est futuros, qui eandem petessant gloriam: à quibus non certari modò nobiscū, sed uinci etiam nos equo pati animo sumus parati. Quippe qui non tā singularem nostrā laudem, gratiamq̃ deposcimus (etsi ne ea quidem, cum bonorū consensu recte factis tribuitur, à præstantibus animis repudianda est) quàm bene de ciuibus nostris promereri studemus. Quod si in eis actionibus, quas huius optimi ac maximi principis beneficio cum aliqua autoritate tractauimus, innocentiam & fidem probauimus nostram, nostraq̃ foris acta consiliaq̃ omnia nō ad priuatos quæstus, sed ad beneuolentiam hominum nobis omnibus officijs conciliandam, & ad communem bonorum utilitatem spectauerunt: erit hæc iam intra domesticos parietes cum cura præstantior, tum labor etiam multis utilior, si qui nostris hortationibus uel excitati, uel firmati, nihil sibi magis expetendum in uita,

in uita, quàm uirtutem & abstinentiam, & studium ueræ sapientiæ duxerint, Sed quoniam antequam è Philosophia quicquam, de ipsa Philosophia aliquid est dicendum: eiq; iusta & debita laus tribuenda, sine qua nihil quicquam uerè esse laudatum potest: cum præsertim non desint, qui petulanter in eam quacuncq; de causa, etiam hoc studioli inuehantur, quod se putèt ea re gratiam à uulgo & ab imperitis hominibus inituros, uisum fuit faciundum, ut eam edemus eius defensionem, quam habuimus Mari, nos quidem aliquot ab hinc annis in Iacobi Galli suburbano, cum à T. Phædro affine tuo, homine (ut meminisse facile possumus) cum docto & copioso, tū parato ad laceffendū, respondendumq; esset ut tuperata. Nā cū Floralibus manē ad Gallū in hortos, quos ille uir, ut tute scis, in omni uita politissimus, in cæpo foenicularios secundū Adriani mōlē sibi ferē cōmunes, & doctis omnibus parauerat, cōuenissemus ego &

F. Citrarius,

F. Citrarius, homo cum studiōrū similitudine mecū, tū multis amicitiae officijs cōiunctus: offendimus ibidē, qui paulō nos antevenerat, cum ipso Gallo sermocinantem T. Phedrum. Igitur congressi amicē et comiter, salute data acceptaq̃, in hyppodromo (id erat decumano limitī nomē) manus cōplexi int̃ nos, ut mos amicorū est, inambulare cōepimus. Tum Gallus: Quid nam hoc esse dicā, inquit; nobis à natura datum, ut tantū boni in eorū, quos familiariter diligimus, congressu & colloquijs experiamur esse, ut sine ijs nullam integram voluptatem ad animū nobis accedere sentiamus? uelut mihi nunc accidit, qui etsi hoc loco uehementer delector, quod & amœnus satis est, & solent unicuique sua, in quibus quis elaborauit, ualde iucunda existere: tum autem hac hodierni diei tranquillitate aëris, & nitore cœli exhilarari animos necesse est: nec solū nostros, sed cæterarū etiā animantium. Siquidem, ut à Vergilio scriptum est, Ver
tuntur

tuntur species animorum, et pectora
 motus Nunc alios, alios dum nubila
 ventus agebat, Concipiunt: unde etiam
 uolucrum cantus, & lætitiæ pecudum,
 & insolitam quandam in animis dul-
 cedinem ait exoriri. Requebam ani-
 mo tamen nescio quid: neque tam ani-
 maduertebam primò quid illud esset,
 quod mihi abesse quasi uideretur, quæ
 posteaque uos aduenistis: sentio nunc
 demum meam expletam, cumulatamque
 esse lætitiæ: ita ad societatem illam ad
 quam à natura facti sumus, qua homi-
 ni ad hominem naturalis est applica-
 tio, accedit ista ex delectu amicitie
 incredibilis quedam iucunditas: quam
 qui non norunt, non mihi uidentur ex
 alieno quodam genere homines esse,
 non tam mente præditi, quam forma
 humana. Tum Phædrus: Recte sanè
 loqueris Galle: repugnat enim hoc
 nature, ut qui sint, quos tantum in
 rebus humanis bonum non afficiat: &
 tamen experimur interdum nonnullos,
 qui ita aut animo sunt agrestes, aut
 moribus ad omnem inhumanitatem
 assuesciti,

12 IACOBI SADOLETI
assuefacti, ut non modò neminem
eximiè clarum habeant, sed æquè o-
derint omnes, tanquam communes
cunctorum inimici: Sicut de Timo-
ne illo Græce loquuntur historiæ:
quem etiam ferunt, cùm haberet se-
cum in cœna similem sui prorsus, &
inhospitalitate (nō enim mihi nunc
succurrit, quò alio nomine appellē
μισανθρωπίαν) & moribus Apeman-
tum: atque ille ea solitudine delecta-
tus, dixisset, Pulchrum hercule no-
strum hoc conuiuium, ô Timon: re-
spondisse, Atqui pulchrius multo fir-
turum erat, si tu non adesses. Tales
ergo nonnulli, sed contra naturam
tamen: atq; ut hoc fortasse rarius, sic
utinam non multa quotidie in nobis
ab eadem natura optimè inchoata,
consuetudinis uitio deprauarentur.
Sed de se, ut uolet quisque, nos, qui li-
beraliter sumus eruditi, de nobis ip-
sis ita sentiamus, ut uitam sine con-
uictu et consuetudinibus amicorum
nullā ducamus esse. Atqui Galle, in-
quit Citrarius, quantū tu bonorum
amicitiæ,

amicitiæ, omniq; humanitati tribuē
dū statuas, res ipsa palàm facit, neq;
indiget id nostra ullius oratione; ne/
mo est enim qui non oculis cernat,
quāti sint ad te hominum, aliqua in-
genij laude splendentiū, concursus
fieri soliti, atq; ut ornatissimorū ho-
spitū et amicorū quotidianis cōuen-
tibus floreat domus tua. Quod pro-
fectò haud ita foret, nisi tu, si quisq;
alius unq;, honestissimorū, optimo-
rūq; amicitia, ac familiaritatibus de-
lectarere. Verum q; est modò à Phæ-
dro nostro dictū, rarius usu hoc ue-
nire, ut quis amicitie dulcedine non
tāgatur, utinā id quidē ita esset, atq;
ea una esset in causa, quæ ab eo exem-
plo etiā Timonis cōmemorata est,
naturę quedā quasi feritas, sed latius
patet hoc malū, & quod maximū ue-
uenū fidelis beneuolentiæ est, simul
ut quis nimīū sibi deseruit, ita minī-
mē fidē in amicitia tuetur. At huius-
cemodi hominū innumerabilis est
multitudo. Quis enim est studiosus
pecunię prefertim, et cui (ut Terēt.
uerbis

uerbis utar. Nihil præter lucrū dulce sit, qui ullum uel tenuem possit habere gustum huius ex amicitia iucunditatis, quam tu modo Galle narra-
bas: quicquid sublata utilitate, quæ contineat necessitudinem, non continuo nuncium remittat amicitia. Plena horū uita est, rarumque illud potius, ut cui cognita appetitaque sit simplex illa, & uera, & per se, suaque sponte amabilis ex amicitia uoluptas, quæ ab amico proficiscitur, & in eo ipso uertitur, nihil quæres extrā, nec cupies, cuius amor fructus maximus, uirtus optima conciliatrix est. Sed quò rarius istud, hoc præstantius. In quo genere, optimo te excellere iure, Gal-
le, fecisti tu quidem omnibus iam fidem. Nam, ut ille, quicumque hostem feriet, is mihi fuerit ciuis: sic tu amicos ex una uirtutis commendatione continuo probas: non ex eis ad te uti referas aliquid, sed ut sibi illi nihil magis promptum esse intelligant, quam te, domumque tuam, operam, gratiam, pecuniam, auctoritatem: quæ cunctis
etiam

etiā hoc gratiora ex te accidūt, quod tua ista incredibili humanitate condiūtur: quam tibi in uerbis quidem & uultu, omniq; corporis motu insculpsit ipsa natura. Sed ea factis, & in experiundo fit illustrior. Itaque es affecutus, ut non magis unum unus, quā te diligāt uniuersi. Quam ob rem, quod paulò antè dixisti, nullam te integram sine congressu amicorū percipere uoluptatem, & de eo tibi assentior: & (ut pro cæteris etiam loquar) experimur idem in nobis omnes erga te aliquanto etiam uberius, Sumus enim hac tua fruenda humanitate, hoc ingenio, his optimis & suauissimis moribus, in mutua nostra beneuolentia propemodū beati. Tum Gallus: Gaudeo sanè Citrari, inquit, præclaro hoc, quod mihi tribuisti, uel iudicij tui, uel, ut ego potius interpretor, amoris testimonio. Atqui, inqt Phædrus, Galle, utrūq; est, & iudicium, & amor. Sed quādo de amicitia aliquid omnes, quid Sadoletus? Et ego: Quid inquam Phæ
b dre?

drē: nisi me uehemēter hoc uestro ser-
 mone esse delectatū: ac sentire quidē
 uobiscū unā, nihil esse in uita præsta-
 bilius amicitia: quæq; in Gallono-
 stro, laudibus extulit, Citrarius, vñs-
 sima cōfiteri. Sed quod unū uel præ-
 cipuū ab eo uideo p̄termis̄sū, idē me
 referri, & cōmemorari debere puto:
 nō enim natura solū, et propensio-
 ne animi quadā, aut fortuito euentū
 lapsus in hāc rationem Gallus, ad li-
 beralitatem, & beneficentiam, ueri-
 tatemq; amicitiaē totum se contulit:
 sed aliquando magis accepit à Philo-
 sophia, ut ista eadem recto iudicio &
 constanter ageret, in quo quidē uno
 est posita uirtus. Nouit enim quēad-
 modū de statuīs Dædaleis à doctissi-
 mis proditum est, eas cūm præclaro
 opere perfectæ & eximiæ pulchritu-
 dinis existerēt, nisi tamen arctissimis
 uinculis, constringenentur, dilabi fa-
 cile, & perfugere solitas, quòd earū
 incerta esset, & lubrica possessio: sic
 optimū quencq; morem, nisi ratione
 & præceptis Philosophæ fuerit con-
 firmatus,

firmatus, stabilē suā sponte non esse.
 Est igit̃ ad hęc philosophię studia, in
 quibus à prima adoleſcētia admodū
 se exercuit, longo interuallo nūc re-
 uersus, & quidem animo maiore q̃
 uos fortasse suspicamini: q̃ ego nosse
 possū, ppter quotidianū usum, quo
 cū eo assiduus sum. Quanq̃ illi quī/
 dē haud ita multū ad legēdū otī à fo-
 renſi opera relinquitur, sed est totus
 in quērēdo et percontādo: me quidē
 quem in his literis maxime uidet oc-
 cupatum, audiēdi aliquid uidelicet,
 & disputandi causa, sæpiſſime ut la-
 cessat: Quod ego pergratē accipio;
 uel quòd obsequor studijs optimi &
 amicissimi uiri, uel quòd illius acu-
 to, & acri ingenio meū quoq̃ ad di-
 ſcendū excitatur ingeniū. Hoc loco
 Phædrus, ut erat natura uehemen-
 tior, & Philosophiæ multis iam si-
 gnis habebatur infensus: Præclarā
 mehercule laudē, et in primis cōme-
 morandā, qua te isti afficere conātur
 Galle, cū te tanq̃ puerū nobilē sub
 pedagogo, sic à Philosopho aliquo
 b a admonitum,

admonitum, nihil nisi ex præscripto rectè agere posse uolunt: ac ne quid desit, manum etiam sub ferula, ut dicitur; indignū illud quoq; quod uirtutem in una statuunt Philosophia: Quo quid dici impudentius potest? quando enim Philosophiæ quidquā omnino fuit cū uirtute, cū amplitudine, cum dignitate commercij: aut quos ex eius ipsius sinu prodire conspiciamus ad ullam rem gerendam aptos, quæ quidem digna sit uiro? Imo uerò tu, inquit, esto nobis Galle & naturali uirtute, & tuo ipsius consilio institutoq; talis, qualē te esse cernimus omnibus eis animi dotibus instructū, quæ magno homini cōueniunt. Sitq; tua ista propria, & peculiaris laus, nō Philosophiæ quā summus ille uir tuus nouus hospes & amicus P. Bembus, cuius tanta fertur apud omnes uirtutis & literarū gloria, iure sanè in te contulisse mihi uisus est, cū ita diceret, urbē hanc tot antiquorū monumētis, tanta etiam nunc horū temporū magnificētia ornatam?

natā: sibi tamen maiorē atq; ornatiorē fuisse uisā, quod te in ea ciuē esse contigisset. Hoc de te ille ita ut sentiret nō tu, opinor, promissa barba es affecutus, nec tunica pulla, nec tritopallio, nec inepta, & intempestiua loquacitate, sermonibus per omnes circulos conferendis: longe em̄ hāc aliena graui uiro, Philosophis uero quotidiana sunt: sed liberalitate & prudentia, & quod quū te multi fortuna & copijs in hac urbe antecedant, nemo est tamen, qui ad bene de probis & doctis hominibus merēdū te uno sit propēsiōr: Nā quod ad Sadoletū attinet, quem ego & amo mediūsfidius, & florentē esse cupio, nō possū non molestia affici, quū illum uideo subducentē se amicorū & familiariū coetibus, in hac squalente & sordida Philosophia tabernaculū penē uitæ suæ collocasse, doleoq; meā tā parui apud eum fuisse auctoritatē, ut ipsum ab hoc errore nequiuērim adhuc ad consilia grauiora retrahere. At p̄ ad me conuersus, In mentē uenit mihi,

b ; inquit,

inquit, ea proferre aduersus te, quæ
in Euripide Zethus ad Amphionē
fratrē protulit, quorū equidē senten-
tiam, nō numerum recordor: Negli-
gis ō frater, inquit, ea quæ te oportet
diligere, naturāq; animi tuapte spon-
te nobile, puerili quadā cōcinnas for-
ma: & neque in iudicijs commode lo-
qui studium tibi est, inq; ijs cernere
quod æquū idoneumq; sit: neq; alios
iuuare consilio potes tuo. Ac de tuo
quidē, inquit, ingenio quid sentiam,
mihi ipse conscius sum: quantum autē
te diligam, tu optimus es testis. Sed
quod tibi soli seorsum sæpe dixi, in
quo frustra à me consumpta opera
est, idē nunc his audientibus ut dicā,
moneamq; te aliquot annis minorē
natu audacter, idem amor me cogit.
Vereor em̄, uel potius formido cer-
tò, ne istā tuā ingenij animiq; indo-
lē, qua te ad grauiores res tractādas
idoneum semper iudicaui, hoc Phi-
losophiæ studio penitus corrumpas:
in quo si esset ipso aliqua fortasse libe-
ralis oblectatio: quæ tamen in tanta
uanitate

uanitate illius scientiæ esse qui potest: tibi tamē uidendum arbitrarer in ciuitate tam occupata, in qua honores & præmia nō otiosis, sed industrijs hominibus proponuntur, qui factum tuū probari illis posset, qui scirent de uita cuiusq; & institutis iudicare. Inquiritur enim in uitā tuā, mihi crede, curiosius q̃ tu fortasse existimes: Nam cū à primo commosset animos multorū expectatione quadam, nunc te uelut inertia desedisse, non possunt nō mirari homines, idq; nō reprehendere: cū in popularibus studijs, & his quę frequentia ac celebritatis sunt, siue in foro malis, siue ad principes uiros, uindicare te in aliquam laudem possis: illa tamen quę silētij, et solitudinis sunt, malle persequi. Quorū profecto opinioni & iudicijs inseruias oportet, si aliquo numero esse optas, aut si eam uerē assequi uis, quā tibi falsò, pmittit Philosophia, sapientiā: neue te in tenebris abdas, cū facile in hominū oculis queas, & in luce consistere.

B 4 Quæ

Quæ cum ille dixisset aliquāto com-
 motius, quòd eum ad hanc rationem
 concitationemq; dicendi & uoce, &
 motu corporis, & animo flagrante,
 ac subito natura formauerat, sum-
 mumq; illi præterea ingenium, sum-
 mum in pronuntiando leporem ad-
 diderat. Citrarius, O amoenū diem
 hunc, inquit, & mihi diu, ac Gallo de-
 sideratam opportunitatem, aliquan-
 do te Phædre in uniuersam inuehen-
 tem Philosophiam audiendi: Equi-
 dem interfui sepe, idq; locis pluribus:
 cum carperes Philosophiam, in quo
 ego potissimū attendere solitus sum:
 acumen ingenij tui, & facetissimis di-
 ctis delectari. Sed de ea tota quid ha-
 beres dicere, percontandi ex te, cum
 id maxime auerem, ante hunc diem
 facultas non est data: quam nūc obla-
 tam libentissimis nobis, nostra fuerit
 culpa, si amiserimus: aut si non ex te
 omnia, quæ uolumus de tuo in Phi-
 losophiam animo ac iudicio, audien-
 do fuerimus consecuti. Imò, inquit,
 Gallus, & hic locus maxime aptus
 est,

est, & tempus idoneum: nec est quicquam, in quo iucundius hunc consumamus diem: quam ob rem da hoc nobis Phædre, ut te de uniuersa Philosophia quid sentias audiamus. Audietis, inquit, sed hac conditione, si omnibus sum facturus gratum. Hic ego arridens, Mihi ne, inquam, esse gratum potest, in tantum discrimen uenire Philosophiæ? Quid ita, inquit Citrarius, non tu eam dicere es solitus ueritatis patrocinio sat tutā esse? Si quidem, inquam, ueritate, non eloquentia causa pendetur. Pendetur, inquit Gallus, & bono es animo: nō enim hic imperitæ multitudinis concio, ad quam in inuidiam facile, & in suspicionem Philosophia adducitur. Sed auium concentus, & florum tanta hæc uarietas ac copia, huius orationi coronā factura est. Atqui, inquā, Galle, huius orationi (si quidem ea in uituperanda Philosophia futura est) auium iste concentus obstrepat sanē uelim. An non tu hosce flores, qui tantam nunc odorum amœnita-

b s tem

tem naribus nostris aspirant, et mox auritos, & postea etiā uocaliores fore putas, quā esse posset ipsa illa, de qua nunc dicebas imperitæ multitudinis concio? Sanè, inquit, hoc est, quod ego gaudeo: intelligo em̄ præter uoluptatem, quam audiendo percepturus sum, huius mei præterea suburbani precio per multum accessurum esse, quòd quidem disputatione uestra hac celebratius multo futurum est, quā aut peregrinis arboribus, quæ in hunc ipsum locum undique accersitæ sunt: aut nobilitate eius picturæ, qua est superior porticus exornata. Quintu, inquit Phædrus me intuens, ueritatem finito uenire in certamen, tumet silentium teneto. Age, age, inquam Phædre (uideo enim te in procinctu esse, pugnauidum) illud moneo, parcius: ne si uno hoc prælio penitus Philosophiā obtriueris, non habeas deinde quicquam, in quod ita studiose, & libenter inuehare. Nullum est periculum: defore, inquit ridens, dum quidem
tu

tu extiteris, qui ab ea auelli nulla ratione potes . Quod quum dixisset, omnes ad audiendum animos ereximus. Tum ille, Videtur mihi, inquit prisca illi ueteres, qui primi semetipsos sapientes, & artē eam, quam profitebantur, sapientiam appellauerūt, aut callido consilio quæsisse in uulgius celebritatē : aut errore quodam puerili decepti fuisse. Etenim si cū scirent, & intelligerent ipsi, inanem eam esse, quam habebāt in manibus, scientiam : appellatione tamen præclara illam adducere in honorem studuerunt, cæterisque persuadere id, quod ipsis neutiquam de ea erat persuasum. Astuta illorum ratio, & callidum imprimis consilium fuit : sed ita, ut sæculi illius ingenijs nihil iudicarent esse rudius. Sin autem & eandem ipsi fidem, habuerunt de sapientiæ disciplina, & cæteris facere conati sunt, puerorum mihi morem uidentur fuisse imitati : ut enim pueri imagunculas sæpe nacti ligneolas, aut e cera : easque charius amplexi, ueste

ueste atq; auro exornāt, Deorumq; ,
 quorum libitum fuerit, imponūt eis
 nomina, demumq; longius prouecti
 credulitate puerili, quasi rem seriam
 agentes, rei ludicre diuinos honores
 tribuunt: Sic Philosophi isti uestri
 (me autē intuebatur loquens) quos
 solos penes est sapientia, quicq; eam
 ipsam ab sese unis peti atq; addisci uo-
 lunt, tantò pueris leuiores, quantò il-
 lis ætas ludū suum concedit, his ali-
 enum stultitia; inane disciplinæ simu-
 lachrū splendidissimi nominis appel-
 latione honestauerunt, quo non pos-
 sunt quidem non allici aliquando &
 inuitari nonnulli, ut insistāt aliquan-
 tum, cupiātq; interiora cognoscere.
 Quod enim sapiētia nec in cœlo, nec
 in terra quicquā est præstantius, id-
 circo ipso nomine commoti, accen-
 duntur ad cupiditatem aliquam co-
 gnoscendi. Sed si qui lautiore pau-
 lò ingenio ingressi fuerint, maturē
 ut abalienentur. Ex quo illud Neo-
 ptolemi apud Ennium, philosophan-
 dum sibi esse, sed paucis; nā omnino,

haud

haud placere. Credo homini milita-
 ti ex bellica uirtute ueriores medi-
 tanti gloriam, conueniens fuisse ui-
 sum, quid isti profiterentur, agnosce-
 re: quæ uerò minutius superstitio-
 siusq; tractarent, et in quibus frustra
 contererent ætatem, ea ceu ueræ sa-
 pientiæ repugnantia, penitus despi-
 cere atq; contemnere. Et nimirū ma-
 gna, eximiaq; professi, in minimis fe-
 re uersantur. Quod si splendore no-
 minis remoto, rem ipsam introrsum
 magis aspexeris, totamq; istam artē,
 quæ se magistrā tradendæ sapientiæ
 profitetur, in manus sumptā diligen-
 ter expenderis: non tu in ea quidem
 sapientiā ullam, quæ sit uerè et solide
 sapiētia, sed imaginē potius inanem
 quandam deprehenderis sapientiæ,
 sine corpore, sine mente, ipsius illius
 sapientiæ operibus atq; muneribus
 sola uoce resonantem. Nam cum re-
 rum gerendarū, sit sapientiā, imperij
 gubernādi, dignitatis ac potētie sibi
 cōparandæ, Philosophia pro his ma-
 ximis, maximeq; expetendis rebus,
 tanquam

tanquam immunitatem laborum in
beneficij loco illi tribuens, eā in uer-
bis pensitandis, & argumentorum
conclufiunculis arte astringendis, re-
busq; ijs, quę nihil pertineāt ad nos,
accuratius indagendis, festiuo opere
occupat: ut suarum uirium & grati-
tatis oblita, à cœtu hominum, atq;
ab regendis ciuitatibus, ad solitudi-
nē, inertiaq; traducatur. Atq; huic
arti tamen sapientiæ nomen est da-
tum: in quo primum istorum est ar-
rogantia reprehendēda. Quis enim
illis hoc concessit? aut quo nam iure
fuit ab ipsis usurpatū, ut artē suam,
cuiusmodi ea cunq; sit (nondum e-
nim de hoc disputo, pōst uidero) in
ipso statim ortu atq; initio, inscribe-
rent Sapientiam? cumq; necdum pla-
nē perspectum, cognitumq; esset, ho-
minum ne uitæ utilis futura esset il-
la, nec ne esset, tamen tanquam ratio
absq; ea recte, ordineq; uiuendi cun-
ctorū iam confessione constare non
posset, ita summum rerum humanarū
titulū illi præscriberent? Verū
fuerit

fuerit hoc uitium superiorum illorum, & qui septem dicti sunt, quos tradunt cunctos in Græcia Delphis primum conuenisse, Athenis prætor e Damaso: iterum deinde Corinthi: cum eos Periander Corinthiorum tyrannus hospitio accepisset, circiter quadragesimam quintam olympiadem, quo tempore Romæ L. Tarquinius Priscus regnum obtinebat. Atqui hi isti ipsi, si sua sententia se appellauerunt sapientes, indulserunt sibi profecto, quæ par erat, uehementius. Sin autem populorum suffragio uocati sunt, habent egregiam sui cognominis, et quo iure glorientur, auctoritatem. Siquidem ad imperitos et stultos delatum fuit de sapientibus iudicium, & si uideo non istos solum, sed alios complures, si fama & opinione uulgi sapientia censeatur, nulla illustri de causa passim habitos sapienteis: simul ut quis enim in illa rude indocta quæ uetustate uel dixerat aliquid, uel egerat cōcinnius, ita ascribatur ad numerum, & nomen sapiētis.

Quo

Quo ex genere maternus auus The-
 sei Pittheus, quum uersibus pangen-
 dis sententiolas quasdam complecte-
 retur, in primis iudicatus est sapiēs.
 Lycurgus uerò eundē nominis ho-
 norē iustius est assecutus, quòd enim
 confusam & perturbatam, ac (ut He-
 rodoti utamur uerbo) *κακορρυθμένην*
 Lacedæmoniorum Rempublicam
 legibus latis constituerat, ferendisq;
 laboribus, & periculis alacriter ade-
 undis, ciues ad fortitudinē, & ad om-
 nia bellī munia apprimē erudierat,
 comparata sibi autoritate & gloria,
 sapiēs meritò existimatus est. Sed ut
 ab hoc magno sanē uiro abeamus,
 quid cuiquam esse tunc potuit in sa-
 pientiē nomine gloriosum, cū Ho-
 merus, cuius dicta pro decretis habē-
 da sunt, etiam fabris attribuat sapien-
 tiam? Ac ne quis illorū septem, quos
 & nos nimium iam sæpe in medium
 adducimus, & negat Dicearchus au-
 tor haud ignobilis, nec Philosophos
 nec sapientes fuisse, ullam alio ex ge-
 nere putet fuisse sapientiam, & eam,
 quæ

Quæ dicta in Pintheo: Primum poë-
 ra plerique, neq̃ adeo perfrigidi: dein-
 de argutulis quibusdam, ut sibi uide-
 bantur, sententijs, multitudinis plau-
 sum captantes. Quid enim Chiloni
 Lacedæmonio (ut de eo potissimū
 loquar) triāne dicta sapientiæ laudē
 afferre debuerunt? At ea in fōribus
 tēpli Delphici sunt inscripta. Quid
 tum? nō enim qui inscripsit, aut qui
 insculpsit (opinor) faber sapientior
 fuit? Ne quid nimis: rectē hoc qui-
 dem, & sibi ille admodum constitit:
 paucissima enim locutus, multam sibi
 parauit sapientiæ famā. Sed quid
 illis sapientibus fiet, qui suis libris,
 atq̃ scriptis omnia referferunt? Nos
 se uerò se quenq̃, quam uim habeat,
 si ab hoc communi atq̃ usitato sensu
 abieris, ipso illo interprete qui edi-
 dit, censeo esse quærendum. Nam il-
 lud quidem inopinatum ac nouum,
 et nescio unde erutum: nemini enim
 unquam in mentē uenire potuisset;
 Comitem esse æris alieni miseriam:
 Quid; hiccine solus uadimonium de-
 c. ferere

serere coactus fuerat, eiusque honores
proscripta fuerāt. Sed quoniā in sin-
gulis nō est immorandum, & unius
tamen exemplo cæteri noti esse pos-
sunt, ratio concludenda est, Sapien-
tium nomen, ab ipsis usurpatum, ple-
num arrogantiaē esse: à populo dela-
tum, inanitatis. Correxīt errorē hūc
ueterū Pythagoras, imminuitq; in-
uidiā nominis, quòd primus Philo-
sophiam pro sapientia instituit apel-
lari. Is in illa sua peregrinatione, in
qua, ut de Vlyssē scribit Homerus,
multarū gentium mores & instituta
perspeculatus fuerat, cū peragra-
ret in reditu ueterem Græciam, atq;
illo itinerere uenisset Sycionē, ibiq;
cum Leonte Sicyoniorum tyranno
congressus, interrogatus ab eo esset,
quē nam ipsum se profiteretur, num
sapientē; respondit soli Deo congru-
ere nomen sapientis: se uero Philoso-
phū esse: hoc est, studiosum, & cupi-
dum sapientiæ. Graue responsum et
dignū moderatissimo uiro, nihil sibi
arrogauit, nihil sublatius de se locu-
tus

tus est , tantum eam cupiditatem ,
 quæ cuncto generi humano è natu-
 ra insita est, sapientiæ adipiscendæ, in
 se aliquando fortassis acriorem in-
 esse significauit . Plena igitur gra-
 uitatis oratio : neq; ipse nõ idoneus,
 cuius autoritatem cæteri sequerentur,
 si in eadem porro sententia con-
 stitisset, neq; dissensisset postea à sese,
 cæterisq; rebus non iam se modera-
 tum & grauem, sed flagrantem am-
 bitione importuna præbuisset. Nam
 qd illa iactatio popularis et Græciæ
 omnibus in locis, ubi cœtus celebra-
 ri erant soliti, sui ostentatio? Quid
 nudatio femoris aurei Olympiæ,
 quum ad ludos solennis cuncta ad-
 esset Græcia? aliud in eo indicant,
 quam speciosum illud sapientis no-
 men, quod ipse paulò antè ab ho-
 minibus cunctis abiudicarat, et Deo
 uni tribuendum censuerat, quum
 conaretur apparere ipse Deus, usur-
 pare illum confessione reliquorum,
 & ad semetipsum uertere, tanquam
 præstigijs quibusdam, uoluisse &
 c. a. Quanquam

Quanc̃ femoris quidē aurei illa nū-
 datio, ignarum forsitan uulgus com-
 mouere: ijs, qui hominem nouerā t,
 meminerantq̃ ex aurificina pauld̃
 antē ad Philosophiam egressum, mi-
 raculo esse non potuit. Quid quod
 ad Italiam se contulit & Metaponti
 sedem, ac domicilium statuit fortu-
 narum suarum? qui conueniebat
 homini Samio, præsertim cū plus
 honoris, quā satis opus esset in ger-
 mana Græcia paribus illius haberetur?
 Sed, opinor, occupatis ibidem
 populorum animis opinione, & fa-
 ma superiorum sapientium, cū eū,
 quantum assequi posset, celebritatis
 pœniteret: nouas illum sedes, & ube-
 riorem segetē suæ propagandæ lau-
 dis, uacuis etiam tum à Philosophia
 harum gentium animis, in Italia que-
 siuisse. Quibus in locis disciplinæ se-
 ctam eam condidit, quæ Pitagorica
 est appellata, magistra illa taciturni-
 tatis. Hoc confiterer commodè, si ut
 in addiscendo sic etiam ad docendū
 adhibitum silētiū fuisset; huius enim
 molestiæ

molestiæ parte iam careremus. Porro apud eum mos iste tenebatur, ut qui se huic dicassent disciplinæ, obmutescerent integrum quinquennium, docerenturque primò communia quædam, uelut elementa artis: deinde secretiora & quasi mystica: neque id à magistro: ille enim abditus & semotus ab oculis, nemine se communicabat: sed responsis, & tanquàm oraculis erudiebat iuuentutē, donec tādē perspecto ingenio, moribusque probatis, qui iudicati fuerant digni, admittebantur ad conspectum magistri, commerciūque sermonis. Quod qui assequebantur, confestim domū ad necessarios suas literas, nūtiōscque gratulandi causa mittebant, tanquam eximium quiddam & optandum ad epti. Hanc uitæ, morisque eius insolentiā secuta illa arrogātia ē, quòd unus ferè Philosophorū omnium dictum & auctoritatem suam sanctam haberi instituit pro ratione. Vnde enim celebre illud ἀντισίφα, usurpare solit'erant, qui tuebantur Pithagoreā

c 3 sententiam,

sententiā, si quando (ut fit) in disputando premerentur, ut delitescerent in sapiētis magistri autoritate et nomine? At hoc ne tyranni quidem in oppressis ciuitatibus facere soliti sūt, cum quid de pristino statu uolunt dē mouere, ut non aliquam proponant causam & rationem uoluntatis suæ. Sed de egregijs autoribus tanti nominis, artisq; huius appellatiōe ac titulo, dicta hęc sint. Quæ una si disciplinā proficitur sapiētiae, ridiculē arrogans est: sin studiū duntaxat, & cupiditatē, sicut ipsa uis uocabuli declarat, nihil habet eximiū præ cæteris, nec quo tantopere gloriatur præter cæteras. Quis enim est quocunq; ex studio, quacūq; ex disciplina, qui nō maxime cupiat sapientē esse se: aut cui quicquā omnium rerū uideatur sapientia esse diuinius? Illud nunc uideamus, qua autoritate, prodierit in lucē, fueritq; iā inde ab initio accipientibus cōmendata: est em̄ profectō aliqua ex origine etiā & generis stirpe cēscenda nobilitas. Vt enim in editione

tionem in lucem, ac procreatione liberorum, nisi parentū distinguant nomina, & gentes, pares principio censentur esse clari obscuris, ingenui seruis: propterea quod nihil nunc de mum oriens, habere potest ex sese in populum nobilitatem: Ita Philosophiæ prima commendatio à suis inuentoribus, et tanquam parentibus, repetenda est. Vtris igitur tandem tantī inuentionem boni assignatis? Græcis, an ne Barbaris? Video magnum esse certamen: habetq; pars utraq; fortes aduocatos, ueruntamen ipsorum etiam confessione Græcorum superiores Barbari. Itaq; & Aegyptij suum Osirin iactant: Vulcanumq; Nili filium aperuisse Philosophiæ principia annis prope innumerabilibus, antequam in Græcia de his ipsis rebus mentio ulla haberetur, et Gymnosophistas apud Indos, Druidas apud Gallos, uel ipsa teste Græcia, magnā sapiētiae famā uideo cōsecutos. Druidum quidē nomen in summa ut tū habebatur diuini hu

c 4 manicq;

manipulus iuris notitia, non solum fidei
 cis literis celebratum, sed & ipsi Græ-
 co vocabulo *Semnothei* sunt appel-
 lati, propter scientiam colendorum
 Deorum videlicet, & celebritatem
 religionis: atque iidem de rebus oc-
 cultissimis primi non pauca ad co-
 gnitionem hominum attulisse existi-
 mati sunt: magno sanè munere insi-
 gnique beneficio, tanquam parum
 multa essent in oculis omnium posita,
 et in conspectu, quæ ingenium diligẽ-
 tiamque requirerent. Prædicant *Zay-
 molxin* Thraces, quem ex abdito
 specu responsa sapientiæ percontan-
 tibus edentem, nuncque velut evanes-
 centem ab hominum oculis, rursum
 aut sese in conspectum dedit, indu-
 cti, deceptique præstigijs, diuinitatis
 honore donarunt populares: itaque
 & sacrificia illi solēnia habita, & æ-
 dæ institutæ sunt. Athlantē laudibus
 Lybes ferunt; ob admirationem enim
 celestium circulorum in sphaera lignea
 relatā, quodam quasi sapientiæ præ-
 mio, ipsius humeris coelum sustineri
 nimium

nimium simplex illa memoravit anti-
 quitas: ut illum suæ artis: si modo
 sapit quicquā, necesse sit poenitere,
 siquidem ob eam tanto oneri ferun-
 do perpetuo addictus est. Ochum:
 habent Phœnices authorem sapien-
 tiæ suæ: at Phœnicas Græci, neq; hi
 solum, sed gentes ferè omnes: litera-
 rum enim usum, sine quibus nimi-
 rum sapientia non constat, omnium
 consensu Phœnicibus acceptum la-
 tum fuisse legimus: idem isti, quod
 quidem sapientiæ partem aliquam
 attingit propius, ad maritimos cur-
 sus dirigendos, atq; ut non iam for-
 tis esset, sed consilij navigatio, mino-
 rem Vrsam notauerunt, eandē Cy-
 nosuram, qua fidunt duce nocturna
 Phœnices in alto, quæ hoc etiam cer-
 tior dux est nauigantibus, quòd gy-
 ro interiore breui cōuertitur orbem.
 Quid dicam de Chaldæis, Magisq;
 quorū alteri spectandis syderibus,
 & cœli conuersione intuenda cum-
 stratos illic, solenneisq; motus depre-
 hendissent, solisq; & lunæ, cæterorū
 c s rumq;

rumq; errantium ordines, concursiones, momenta perpendissent, quæque, quò ue die in cœlo euenire necesse esset, aliquanto antè prædiceret, scitum quiddam in uita comperisse uisi sunt, idq; populare, atq; plausibile. Sed illud in ea arte cæteris fallax, ipsis illis fructuosum, quod per uanissimas prædictiones fataliù euentorum, animis imperitorum superstitione implicatis, uiam sibi ad questũ inuenerunt, & ad dignitatẽ. Magi porrò iam inde à principe illo Zoaroastre eadẽ penè uia ad similem honorem in Persis sunt euecti: sacris enim & cerimonijs Deorũ procurandis, cùm de naturalibus quoq; principijs nonnulla differerent, adiungerent præterea diuinationem ex alio certo genere, ac Chaldæi, animos & regum, & gentium illarum, captos admiratione sui, tenuerunt. Atqui ab his, quos memorauimus, alijsque præterea quàm multis, quos nostra nunc prudẽs prætermittit oratio, antiquitus proditum est fuisse orta Philosophiæ

lſophiæ principia: barbariꝑ omnes
ferè, qui in huius laudis contentione
uocati ſunt: quorum ſi inuentum ſa-
pientia iſta ueſtra eſt, atꝑ ab eis, tan-
quã à principibus, autoritas eſt huiꝑ
arti tribuenda. Primũ quo nam abie-
rit Græciæ infinita illa & intolerabi-
lis gloriatio, omnia ſibi uindictantis,
& quæ omnium artium laudatarum
initia, progreſſus, fines quum ab ſeſe
ortos, tũ apud ſe perfectos uult: De-
inde(faueo enim ego quoque hoc lo-
co quidẽ Græcis) eſto, ſit tanti, quan-
ti eſſe uos uultis Philoſophia. Quid
aut elegans ab indoctis, aut humanũ
à ſeris, aut politum à rudibus, aut de-
nique eximium & nobile à barbaris
potuit proficiſci? Si uerò Græciæ
adſcribendus eſt iſte honos, id quod
me Hercule malim, ſi per ipſos li-
ceat, ac niſi domeſticis teſtibus, ipſꝑ
admodum probatis, ſis ſecundum
aduerſarium detur, erit aliqua for-
taſſis in origine Philoſophiæ com-
mendatio, propter ingenium, ſa-
mamꝑ Græcorum, ſed tamen per-
exiguè,

exigere, atq; infirmè à paucis positū est, primis harum rerum inuentoribus Lino memoratas esse Thebas, Musæo Athenas, qui etiam primus Deorum generationes fertur tradidisse: quod equidem miror filio datū, cum Eumolpi patris institutum Athenis fuerint mysteria. Attamen siue his, siue illis hoc tantum humano generi munus ferendū acceptum est, cum illud dātur, quod tamen etiam ante dictū est, coarguendam esse eorum temeritatem, qui artem nouam atq; incognitā in lucem modo prodeuntem rei eiusce titulo nuncupauerunt, in qua peruestiganda, atq; in constitrendo ecquidnam sapientia sit, ecquid in se contineat, tot postea est seculis, tantis & ingenijs, et studijs elaboratum: tum idem hoc istis ipsis, qui huic arti tantum tribuunt, testibus confirmabitur, quod in progressu reprehenderunt: ipsi sese, tumoremq; & elationem nominis aliquāto uerecundius usu ipso et tractatione admoneri, in Philosophia appella-

appellationem sublidere uoluerunt. Quod si illi hoc fecerunt medio in cursu, cum rem eam, quam assidue tractabant, habere iam notiorē cōspicerent, ut imminuerent aliquid de prioris appellatiōis gravitate, et nomine: nobis non licebit in ipsa penē calce consistentibus, & iam planē cōdectis, quā puerilis ars tota ista Philosophia sit, diripere illi quod reliquum est autoritatis, eamq; haudquāq; sibi debiti honoris insignibus nudatam, ē suggestu, sedēq; principum, in scholarum angulos, & homunculorum inarticulorum disceptationes eijcere: quæ præsertim tam sit auida, & helluatix, ut nullis certis finibus contēta, in omnia omnium conetur inuadere. Preclarum quibusdā uidetur esse cœlestia contemplari: arrogat hoc sibi in primis Philosophia: Moderari politias, ne in hac quidem parte cuiquam relinquit locum: Scire agere uitam prudenter, & nauiter: hoc uerò præcipuū ait esse munus instructi ab sese sapientis:

sapientis: Aptè, & congruenter temporibus loqui, unumque facundia excellere inter multos: huius quoque siue artis, siue peritiæ, uiam à se prædicat, & rationem esse petendam. Sunt etiam subtiliores, & minime populares artes, scientiæque Mathematicorum, in quas temere irrum-
pat. Quæ (malum) ista tanta cupiditas, quæ impudentia est? Quoquo modo certè ea non ferenda, sui que tandem aliquando huic procaci Philosophiæ sunt constituendi termini, ne ad libidinem euagetur, depascaturque omnia omnium: neue ex alienis opibus intumescat: in quo tamen quantus (ô Dñ) error est eorum, qui illi omnia in sinum student congerere: dum enim eam in omneis regiones, orasque disciplinarum deductam esse cum imperio uolunt, stabilē ei nullā relinquunt sedē, ubi tanquam in paterno regno, & auito dominetur: sed semper illi cum hospite litigandū sit: quam nos litē sic dirimamus, si placet: Si una quoque ars suū & certum

certū habet nomen, quo appelletur, separatimq̃, & seiunctē denotetur à cæteris, neque potest unius certæ artis duplex æque esse nuncupatio: nō erit Astrologia, Philosophia, nō Geometria, non Musica, non Arithmetica: habent enim singulæ hæ scientiæ appellationes suas, in quæ & suæ cuiusq̃ artis uis, facultasq̃ comprehenditur, & à cæteris ea seiungitur. Itaque si Eralistratum suæ artis, & professionis nota iudicare uoluerimus, appellabimus (opinor) medicum, et Hipparchum astrologum, & Aristoxenum fortasse musicum: Philosophi autē nomen ab unoquoque horum segregabimus. Si uerò ad proprias artium cunctarum appellationes commune omnibus nomen accesserit Philosophia, iam non magis fuerit in Astrologia sapiens Eudoxus, quàm in statuaria arte Phidias, nec minus sapiens pictor Apelles, quàm Philosophus Plato. Quod idem in reliquas etiam vulgares, & mechanicas artes, uel Homero

Homero teste, deductum, efficit Id,
 quod antea dixeramus, ridiculam
 esse horum professionem, qui sibi so-
 li doctrinam arrogant sapientiæ:
 Quare si sententiam tueri & existi-
 mationem uolunt suam, tanquam e-
 ximium quiddam minimeq; uulga-
 re adepti, contrahant Philosophiam
 necesse est, intra fines suos, neq; eam
 libere ita depopulari sinant aliena,
 ne si aditum ad prætorem sit, impro-
 bitatis damnetur, alienoq; cum igno-
 minia reddendo, suas ipsa etiam for-
 tunas, si quas modo habet, multæ
 nomine abiciat. Subjicere igitur
 Philosophiæ siue mauultis sapien-
 tiæ, certam rem & propriam, quasi
 materiam quandam oportet, in qua
 sola ipsa dominetur, neque in ea ad-
 mittat consortium reliquarū. Qua-
 ro ergo, quam? Hic tibi aliquis uer-
 borū credo amplitudine nos deter-
 rare posse postulans, Philosophia
 est, inquit, rerum diuinatum huma-
 narumq; sciētia. Agnosco sonitum,
 pompamq; uerborum, certū in re ni-
 hil

nihil uideo. Quis hunc nō irrideat tanto cum strepitu tam timidè se inferentem? Ecce alter de transuerso festiuā affert collectionem. Si ut quis in qua que arte excellit, inquit, in ea ipsa arte sapiēs perhibetur: uerbi causa Phidias, si in suo opificio summus est, in eo etiam est sapiens, item in pictura Apelles, in fundendo ære Lysippus; sapientiū nomen propter egregiam in arte sua cuiusq; præstantiam sunt meriti, quod idem ualet in reliquis: erit ipsa per sese simplex & absoluta sapientia, rerū in mundo præstantissimarum scientia. Huic cyathus multis dandus fuit, ualde enim credo laborauit, ut quid deniq; esset sapientia, haberemus exploratū. Num non uidetis ex his quidem definitionibus nihil afferentem quod clarè & dilucide de se polliceatur, falsæ modò in populum opinionis aucupatricem esse Philosophiam? Verū his ommissis, requiramus potius terminos, quos peregere nō, qui in ea autoritatē sunt consequuti, Platonem dico, & Aristotelem:

stotelem : hos enim uideo à uobis in
toto genere hoc constitui principes.
Hi ergo partitionē Philosophiæ tri-
membrem esse uoluerunt, ut triplex
eius munus esset, trīna functio : una
pars in rerum cœlestium contempla-
tiōe, causis, effectibusq; naturæ inda-
gandis uersaretur : Alter amores, le-
ges, instituta, uirtutes, uitiāq; homi-
num constitueret : Tertia differendi
rationem, dījudicandiq; quid uerū
esset in disputādo, quid falsum, quid
consentaneū, quid repugnans conti-
neret : ita in treis partes omnis diuisa
Philosophia est, Naturalem, Mora-
lem, Dialecticā, quam eandem, si La-
tinis malumus uti, quā Græcis (et
si Græca quoq; ipsa nomina iam in
consuetudinē nostram adsciuiimus)
rationalem forsitan rectē possumus
appellare, quod idem est & Logicā,
Hac diuisione constituta congregia-
mur propius, atq; ita ut ne uibrare
arma tantummodo, & quosdam ede-
re motus, sed ut manum etiam conse-
rere, & præliū uideamur inire uolū-
se:

se: singulasq; hasce partes, quid una-
quæq; earum ad sapientiam ualeat,
consideremus: ut si uniuersæ artis
inutilitatem & ignauiam quodam-
modo (sic enim dicendum est) potuer-
imus demonstrare, multorum ani-
mos hoc errore liberatos à superstiti-
osis & inanibus curis, ad illustres &
serias occupationes transferamus: ni-
si quid ad hæc uos. Quid nam? Citra-
rius inquit, nisi nos in magna audien-
di expectatione esse: ut experiamur,
Phædre, tua ista singularis eloquen-
tia num nam queat in maxima causa
stabilem & fixam multorum de Phi-
losophiæ uirtute labefactare opinio-
nem. Nec tamen ego is sum, qui bel-
lum illi habeam indictum: nec ta-
men reprehendendam & abijcien-
dam Philosophiam, quam modum in
ea querendum puto, in quo sentio Phæ-
dre, aliqua ex parte tecum, proboque Ne-
optolomij sententiâ, quæ mihi cum Sa-
doletto meo una est discessio. Ille enim (ut
uides ipse) operam omnem in ea locari,
et nihil agi aliud in uita rectum putat.

d. 2. Sed

Sed tu perge quæso, & in hanc partē
 potius incumbe tamen: nam qui am-
 plius equo collaudant Philosophiā,
 nimium sæpe multī, & mihi molesti
 sunt. Atqui, inquit Gallus, mihi con-
 trā modo mirari ueniebat in mentē,
 cū Philosophiā uenerer etiam sum-
 mopere, non solū diligam, quī pos-
 scm non æquis auribus modo, uerū
 etiā studiōse audire cam uituperan-
 tem Phædrum. Sed profecto sic est,
 ut dicitur: Nil tam iniquum; quod
 non dicendo æquum uideri queat.
 Cū enim tantus in hoc homine le-
 pos sit, ut me illius quidem semper,
 sed & alios omneis sæpe mirabiliter
 delectet oratio: tum uis ingenij tan-
 ta, ut in quam se cunque incitet par-
 tem, aliorū secum studia pertrahat,
 & uim quodāmodo afferat sensibus
 audientium, itaq; uereri iam ipse co-
 pisset, ne quid de mea pristina uo-
 luntate erga Philosophiam dimitte-
 rem, nisi me confirmaret expectatio
 defensionis, quam Sadoletus noster
 est habiturus: quod ipsum illi quidē
 non

non difficilior, futurum est, quod tecum nunc non adest is, qui esse semper unâ solet, nec à te unquam, Phædre, discedere, alterum lumen urbanae huius facundiae Camillus Porcius. Hic ego, Hoc Galle, inquam, quod mea fiducia te ipsum confirmes, uide ne in fraudē potius te deducat, nam ego quis sum? aut quid possum per me denique? Sed si quid fuerit, quod utinam aliquid sit, bonitas causae suppetitarit, mihi facultatem aliquam respondendi: & tamen Phædrum nostrum paratiorē esse uideo, quàm expectaremus, quam enim sibi accusandam & refellendā assumpsit Philosophiam, ab ea ipse arma uidetur mutuatus, quæ in illam ipsam demum oratoris uiribus, & nervis intorqueat. Equidem uellem Marius Volaterranus adesset, amicissimus omnium nostrum, homo quum acerrimi ingenij, tum omni quidem ille liberali doctrina, sed in his Philosophiæ studiis in primis exercitatissimus, quē nos omnes audiuimus sæpe quacunque

d : esset

18 IACOBI SADOLETI
esset de quæstione propositum; in utramvis partem differentē ita copiose atq; amplè, ut quemadmodum de Carneade dictū reliquit Cato, quod non posset eo dicente discerni quid verum esset, et quid falsum: quod incredibili quadam ingenij & orationis copia audientium mentes obruebat. Sic huius sit & sublimibus sententijs, & acutissimis argumentis referta disputatio: in extenuando uerò, & amplificando, tanta uis, ut nihil illo laudante humile, nihil uituperante uideat̃ excelsum: haud sanè ille nunc pateretur desertam, & oppugnatam iacere Philosophiam: præsertim in eam impetum faciente Phædro, quocum ille semper fuit cunctorum opinionione quasi comparatus: summum in utroq; ingeniū, summa eruditio, salis & facetiarum ubertas par, uerū ille Philosophiæ aliquantum & studio, & amore coniunctior. Phædrus hanc popularem orationis laudē magis est sequutus, qua nunc fretus, si ipso iudice populo uti posset, nā ille causam

causam, ut ego arbitror, parū æquā,
 haud difficiliter obtineret. Sed bene
 agitur cum Philosophia, quod à po-
 pulari disceptatione remota est: quā
 obrem ede nobis Phædre ea, quæ ad-
 uersus eā nunc primū tu quidē, neq̃
 leuiter, sed & diu antea, & perquam
 accurate es meditatus. Tum ille, Fa-
 ciam equidē, inquit, atq̃ hoc tibi stu-
 diosius nunc morem geram, quo sis
 in metu postea aduersarius lenior:
 Nec tamen mihi interdictū putabo,
 quin si ad paucos iudices me percu-
 leris, ad populū mihi parata sit pro-
 uocatio. Hic cū arrissemus, Vide-
 tur, inquit, ordo rerum & natura po-
 stulare, ut prius describamus sapien-
 tiæ formā: quæ, mea quidem senten-
 tia, cū aptior ex seipsa sit, tum ad ui-
 tam splendide, & cum laude degen-
 dam accommodatior: qua posita, facili-
 mum postea fuerit, qui ab hoc signo,
 tanquam nauigantes ab Arctico po-
 lo, aberrauerint, eorum errorem, in-
 sapientiamq̃ coarguere. Quoniam
 igitur sapientē eū esse uolumus, non
 d 4 qui

qui in solitudine, neque cum paucis ineptis, sed qui in cœtu, concilijsque hominum uitam agat: communesque cæterorum uoluntates & studia secutus, referat ad sese omnia, quæ quidem sint expetenda, siue adeò quæ expetatur: expetitur enim idem, & expetendum est, quod opinione plurimorum iudicatur dignum, ut in eo adipiscendo omnis cura, industriaque ponatur: erit sapiëntia, earum rerum comparandarum scientia, quæ ab eò genere hominum, quo cum uerferis, & æstimetur plurimi, & maxime expetantur: hoc definitione breuius cõprehensum, oratiõe est dilatandum. Tria sunt (ut mihi quidem uidetur) in quibus omnis humani consilij desiderijque, et ratio uertitur, et appetitio, eaque ueteri etiam prouerbio notata, quo sic distinguitur: Optimum esse bene ualere, honorari pulcherrimũ, iucundissimũ frui eo, quod quis maxime cupiat, ita salutis, glorię, iucunditatis præclara esse uidetur & expetenda adeptio, nec uerò quenquam esse

esse omnino omnium mortalium re-
or, qui non hæc sibi cuncta adesse ma-
ximè uelit. Sed uoluntas nullam ha-
bet laudē: libera enim est omnibus,
et tardis iuxta, sollertibusq; commu-
nis. Scite autem inuenire sibi ad po-
tunda hæc aditum: & cum uniuersa
in hoc certamē tanquam in cursum,
aut luctā descendat multitudo, præ-
ripere unum cæteris palmam adipi-
scendi, aut certē inter paucos suū lo-
tum & partē obtinere: hoc iam pro-
prium illius sapientiæ est, cuius nos
iudicationem non uni, aut alteri, sed
frequentissimo consilio permitten-
dam statuimus. Nā si quis singulari
quadā opinione præditus, diuersus
longē à populi iudicio, aliam sibi ne-
scio quam nocturnis lucubrationi-
bus in silentio & cubiculo effingit sa-
pientiā (ut nunc taceamus alienam
eum quandā & deuiam, longēq; ab-
errantem à communi prudentia, ac
plenā uanitatis sequi rationē) quid,
quæso, aliquid is ut efficiat, quam ex-
sit amplum illud atque magnum, in
quo

quo neminem ille omnino emulum
 nullum rivalem est habiturus? An
 ignoramus contētionē certantium,
 ac ueluti licitatione quadam, augeri
 rerum precia, atq; æstimationes? cer
 toq; indicio esse iacere eas res, & pe
 nitus abiectas esse, in quēis nulla in
 ter se contrā licentium studia confli
 ctātur? At hoc minime uult sapiens;
 uerū quod maximi & est, & habe
 tur, in eo maxime conatur excellere.
 Ad multitudinis igitur iudiciū acta
 sua præcipue consiliaq; accōmodat.
 Vt enim habitum corporis, atq; ue
 stitum; ut ædificationis formam, do
 miciliorumq; ut lauandi, cœnandi,
 loquendi morē; sic actiones, & con
 silia totius uitæ ad populi iudicia fle
 ctere, dirigereq; debemus: porro il
 la tēporibus reguntur. Est ergo pri
 mum sapientis munus seruire tem
 pori, & semper in eo, quodcunq; plu
 rimū fuerit, præcipuas suas partes,
 et principem auctoritatem esse, postu
 lare. Iam ne cernitis totius sapien
 tię intelligentiam, quam Philosophi
 suam

suam esse uolunt, populum sibi potiore iure uendicare. Et sanè æquius multo est, unum concedere sententijs plurimorum, quàm unius plurimos. Desciscere autem ab opinione et decreto multitudinis, aut arrogantiæ est non ferendæ, aut leuitatis irridendæ. At populus nunquam diu in eadem sententia permanet, Quid tum? Turpe est sapientiæ uariare decreta. Quid tu postulas sempiterna esse hæc, quæ generata sunt mortalia? ut enim Valetudo non ex eisdem semper, sed ex alijs, & alijs retinetur cibis: sic sapientiæ consilia non perpetuò unà sunt, sed ad tempus se accommodant, & ad fortunam, cuius præcipuum est, in humanis rebus posse dominari. Nec tamen etiam si non semper sibi multitudo in eadem opinione constas est, sed aliò aliàs, & tanquàm fluctu quodā fertur ad iudicandū, iccirco de honore detrahitur sapientiæ. Sed haud scio, an uegetior hac re quidem, & semetipsa solertior quodāmodo sapientia ipsa fiat: ac uti facem

81 IACOBUS SABO LETI
faciem motus, sic illam mutatio, &
uariatio accendat. Vt enim si idem
mōs perpetuo tenendus esset, & con-
suetudo eadem facile esset unicuique
inueteratam usu, & per manus tradi-
tam, uitæ sapienter degeñdæ retine-
re disciplinam: Sic quoniam mutan-
dæ sæpe opiniones, ferendæ uicissi-
tudines, studiâ in diuersam partē cō-
uertenda, prioris uitæ ratio omnis
atq; descriptio sæpe etiâ repente de-
nuo fingenda est, habet munus sapi-
entia non minus difficile, quàm præcla-
rum, in uarias sese formas crebro cō-
mutandi: ut ad omnes euentus rerū,
uarietatesq; temporum promptam
solertiam afferat. Floruit in guber-
natione Reip. P. Scipio Nasica Pont.
Maximus: neque in ea solū sapien-
tis uir laudem, sed optimi etiam co-
gnomen senatus iudicio, matre Idæa
Pelsinaunte hospitio accipienda, me-
ruit. Atq; is ipse cū subitis seditio-
nibus turbata esset Respub. lenitate
illam suam pristinam, odio inimico-
rum incrudescere passus est: nec mi-
nus

nus dissidentibus factionibus victo-
 res suos esse uoluit, quam antea tran-
 quillo Reip. statu, ornatos floren-
 tesq. uoluerat, Lælius uero eadē il-
 lo tempore etiam proprio cognomi-
 ne dictus est Sapiens; quia cum agri-
 cōis prius legibus factorem se prebu-
 isset, simul ac præsens sit multorum se-
 odia, in caput suum concitaturū, de-
 stitit ab incepto, transitq. ad eā par-
 tem ut locupletēs censeret in agrorū
 possessione esse retinēdos. Flexit ho-
 rū uterq. consilia & actiones suas ad
 id, quod expediebat, quodq. tempus
 ferebat: egere sapienter. Quod si le-
 nitatem Scipio, constantiam Lælius
 tenuissent, preceptis forsità huius ue-
 stræ paruissent. Philosophiæ; sapien-
 tium quidem nomine, & laude carā-
 isset. Unus est ex omni antiquitate,
 quem maxime admirex, C. Iulius Cæ-
 sar; cuius tanta animi uirtus, tātum
 ingeniū fuit, ut angustius theatrum
 gloriæ suæ orbem hunc terræ, quem
 incolimus quam ipse meritus sit, ha-
 buisse uideatur. Hic non ad unam,
 alteri amue

66 IACOBUS ADOLETI.

alteramue laudem, sed ad omnia summū
ma natus: cum etiam tum adolescens
probari in foro eloquentiā uideret;
adhibuit studium, in ea nemini ut es-
set secundus: ex bellica porro uirtute
gloriam sibi meditatus, & poten-
tiam: magnitudine animi perfecit, &
industria, ut nō solum gentium om-
nium uictor, sed naturæ etiam esset,
Oceano domito, atq; eo toto summo
tis nationibus, non solum inuestiga-
tis, uerum etiam bello armisq; suba-
ctis: fluminibus, quæ ne utiquā per-
meabilia uiderentur, iugō pontium
deuinctis: infinitis spatijs terrarum
celerius cursu, quā fama peragra-
tis. Atq; hic idem, domi & in patria,
ubi intellexit priuatim quæri opes,
Repub. in medio prædæ omnibus
esse: operam dedit, ut cunctorum exi-
steret princeps, imperiumq; sibi ac-
quireret: ad salutem illum quidem,
non ad perniciem ciuitatis, si per ho-
mines impios ea quæ cōstituerat effi-
cere situs esset. In hoc ego homine
maximā uim sapientiæ fuisse duco:
& certē

& certē talē statuo esse debere, quem
 iam dudum effingere conor sapientē,
 alto animo, acutum, sagacem, indu-
 strium, longē prouidentem in poste-
 rum, suam uirtutem impartientem
 omnibus, sibi præcipua & maxima
 appetentem, opes, imperium, autori-
 tatem, gloriā: non enim obliuiscitur
 sui sapientiā, nec suorum penitus
 commodorum curam abiicit, sed re-
 fert ad se omnia sapiens, cōsulitq; sibi
 potissimum: nec putat digniorē esse
 quenquam, qui commodis uitæ ho-
 noribusq; fruatur: habetq; illud in
 ore, opinor, Pacuuū, Sapientem qui
 sibi prodesse nequeat, nequicquam
 sapere. Hanc ego artem, & disciplinā
 agendæ uitæ, sapientiā uoco, ciuilem
 quandā popularemq; philosophiā,
 erigentē homines ad facta tum splen-
 dida, tum in multitudinem gloriosa:
 eosq; magnos, potētes, nobiles: atq;
 ut uno uerbo complectar omnia,
 principes denique efficientem. Con-
 ferte nunc istam uestram, si placer,
 quā in scholis quotidie declamatis
 Philo-

IACOBI SADOLETI

Philosophiam, ut hec ab illa quid inter-
ferat, diiudicare possimus. Ac pri-
mum, tanquā vestibulo amplo, atq;
excelso ornare illam cupientes, prae-
ponitis rerum coelestium contempla-
tionem & occultarum rerum, causa-
rumq; indagationē: ea enim est Phy-
sice, quæ primum tota incerta est, mi-
nimeq; comprehendibilis: deinde e-
tiam si comprehendatur, prorsus ho-
minum uitæ inutilis & superuaca-
nea. Quid enim poterit gloriari se a-
deptū esse, qui illa cognouerit, cum
nō sua, sed aliena cognouerit: uerum
cognosci nō possunt. An ille mundi
effector, & fabricator tanti operis
Deus, tantis lacorum interuallis a se
metipso nos disiūxisset, si suas sedes,
arcanaq; consilia nobis nota esse uol-
uisset? Quid est aliud bellum indice-
re. Dñs, more gygantum, quā illuc
nisi ascendere, quō nobis aditus om-
nis penitus est interclusus? Atqui mi-
hi uidentur ueteres illi haud illepide
de gygantibus fabulati, quō horum
insolentiam, temeritatemq; argue-
rent;

rent: quod ea re firmitus adducor, ut credam, quod ut illi montibus tribus tanquam gradibus, sic Philosophi trinis, antea à nobis memoratis Philosophiæ partibus, in altissima loca moluntur ascensum: Ter sunt conati imponere Pelio Ossan, Scilicet atq; Ossæ frondosum inuoluere Olympū: ter pater extructos disiecit fulmine montes: Scripsit diuinè, ut omnia, poëta omnium maximus; nec tam ille ut gygantum, qui certè nulli id egerunt, quàm ut hominum suis ingenijs nimium confidentium arrogantiam refelleret. Qanquā nō ingenij est, sed dementiæ, quæ nullo intelligi pacto queunt, in ea nihilominus mentis aciem ad intelligendum intendere. Nam isti quidem ingenium si habuissent, primū quidē sciri ista non posse uel ipsi cognouissent, uel doctissimis hominibus, ac principibus disciplinarū suarū affirmatibus credidissent. Deinde ea omnino nihil ad se pertinere. Postremò quas ad res ingenium adhiberi, & prudentiam

dentiam oporteret, ad eas res adhibu-
 issent, in cœtibus hominũ uidelicet,
 & conciliabulis ciuitatum, ubi non
 in umbra, & cubiculo, sed in sole atq;
 campo; non in argutis & cõclusun-
 culis, sed in agendo & regendo sapi-
 entia ipsa cernitur. Verũ ad hoc ge-
 nus uitæ præstabile atque eximium,
 tanquam abortu nature quodã cum
 minime idonei nati essent, cõfugien-
 tes in ocium & solitudinem, ignauie
 culpam et tarditatis, ad cœlestis scien-
 tiæ laudem transferre tentauerunt:
 cœliq; res, rationes, causas, freti oçã
 abundantia, formam, motum, mate-
 riam ex qua constet, opificem à quo
 sit factus, finem quo intendat, inqui-
 rere: quum terrena, & quæ in mani-
 bus, quæq; ante oculos erant, perci-
 pere non potuissent. Quod est ante
 pedes nemo spectat, cœli scrutantur
 plagas. Antiquus uersus in hocce
 factus: sicut Thaletẽ unum è septem,
 illis argutè lusum ab anicula legi-
 mus, qui quum domo semel antelu-
 canus egrediens, ut siderum quorum-
 dam

dam annotaret cursum, in subiectam pedibus foueam, quam non animadu- uerterat, cecidisset: quid, inquit anus ancilla acutè procax, à te expectan- dum Thales est, ut nobis de remotis- simis rebus perceptum tradas, cum ante pedes quæ sunt, ea minime in- tueare? Acris in illum obiurgatio, sed ualet in reliquos. Omnes enim qui huic arti se, & studio dediderunt, aut desperatione ducti, posse se in- ter cæteros suum locum & statum ob- tinere, huc sunt compulsi, aut uanità- te quadam ingenij, leuitateq; natu- ræ friuolam oblectationem hanc, & arridentem ocio, desidiiq; discipli- nam serijs occupationibus antetule- runt. Huiusmodi homo Anaxago- ras fuit, qui percontandi cuidam, Quo nam esset natus: Ad cœlestium con- templationem, inquit. Si oculis in- tuendam, nihil ille habebat, quàm cæteri homines plus. Si mente, & scientia comprehendendam, ne Ana- xagoras ad rem nullam natus, si quidẽ ea sequebat, quæ nõ poterat assequi,

... e 2 haud

haud secus multò , ac mens ipsa illa , cuius idem ipse repertor fuit , quam infinito antea tempore cessantē , tandē admouisse manus tradidit , ad minutissimas particulas corporum naturalium in unum confusas secernēdas : quæ infinita et interminabilis secretio , non tam Anaxagoream mentem arguit frustra suscepti laboris , quàm Anaxagoram dementiæ : atq; hic ipse , quò liberius hisce commentijs rebus uacaret , néue aliã in partē cura ulla abduceretur , agros quos fructuosissimos habebat , incultos dicitur reliquisse , nequaquam laboriosam mentem illam , quam tantopere adsciscebatur , imitatus : cū non laborē ipse modò , sed cogitationē quoq; effugeret labores . An hoc cōuenire sapientiæ existimauit , quū laborem mētis tantis præconijs efferret , se nihil laborare : & quū mens alieni tantam curam gereret , sua ipsum negligere . Quāto sapientior eius auditor Pericles , hac maturè dimissa disciplinā , ad regendam Remp. se contulit :
in

in qua per quadraginta fuit annos, non Athenis solum, sed in tota Graecia ferè princeps. Atq; hæc sentētia, nullam sublimium rerum atq; occultarū nec sciri posse à nobis nec percipi, si autoribus nobis nunc demum prodisset in lucem, nō dubitaremus eam sanè cū asseuerare constanter, tum etiam rebus & argumentis confirmare fortiter. Verū si qua eius tamen inuidia apud aliquos est, nihil prohibet opinor, quin eam à nobis depellamus, & ad eos ipsos, quos contra dicimus reijciamus. Etem, quod sacra testantur literæ, à Rege superbiſſimo extructā turrīm, cuius apex & celsitas in cœlum finienda esset: tum Deum ad disturbandum opus uarietates linguarū, & uersiuocales sonos, discrepantiasq; uerborum immisſisse, ut aliud petētib; aliud accipientibus ijs qui fabricæ instabāt, ab opere desisteretur: idē mihi optimè quadrare in Philosophos uidetur, quorū Deum quū misereret potius, quā his iratus esset (nescit enim di-

68 IACOBI SADOLETI
uina bonitas irasci) de summis re-
bus acerrimis illos disensionibus
inter se concitauisse, ut alius alium
redarguēdo, omnes ineptam curam
deponerent. Enimvero quem pri-
mum testem ab istorum parte, con-
tra istos eos ipsos excitabimus? Opti-
nor illum, quem uos principem,
quem authorem, quem parentē Phi-
losophiæ dicitis, Socratem. Quid
ergo is, quid affert? Se scire hoc u-
num, quod nihil sciret: atque hanc
unam sibi adesse sapientiam, quod in-
certa pro certis non duceret. Nec ue-
rò senlit hoc solum, sed palam quoq;
omni tempore prædicauit: nec præ-
dicauit modo, uerum etiam re ipsa
sequutus est. Quum enim Archelai
in Physicis discipulus fuisset, eius,
qui Anaxagoram audierat, totam
eam penitus abiecit, contempsitque
scientiam, tum quod certi in ea nihil
inisset, tum quod minimum condu-
ceret(ut ipse dicebat) ad beatam ui-
tam, in qua una conquirenda potis-
simum homini esset elaborandum.

Necq;

Necq̃ adeò leuius ille Anaxagoram accusabat, quàm nos eundem paulò antè reprehenderimus : quòd (sic enim eum loquentem inducit Xenophon) altũ quiddam, & supra se sapiens, Deorũ opera patefacere tentasset, quæ illi operta esse uoluissèt. Empedocles uerò cuius elegans de rebus naturalibus poëma, plus ingenij & uenustatis, q̃ sapientiæ profectò continent. Interdum quasi furore incitatus, nihil posse percipi, ne sensibus quidem exclamat: nihil nos cernere, omnia in abstruso penitus abdita esse. Idemq̃ ait, ad rem præsentem quidem, & quæ occurrerit, consiliũ homini adesse: mutatis autem ijs rebus, in quas antè intuebatur, mutari & hominis sensum ac consilium: ut uideatur Protagoreã rationem, quæ post exorta, & copiosius defensa est, his paucis uerbis innuere: cum quosentiens Parmenides uetustus autor & nobilis, Quo quisq̃ membrorũ tẽperamẽto præditus eit, inquit, sic habet mentem, temperamentum illud.

e 4 sequentem.

70 IACOBI SADOLETI
sequentem. Extat etiam responsum
Anaxagoræ, Talia esse cuique quæ
occurrant, qualia ab eo concipiuntur.
Tanta enim mobilitas, & quasi fuga
rerum cunctarum à ueteribus illis ani-
maduertebatur, ut negaret Heracli-
tus bis nos in eodem lauari flumine:
quod idem est ac negare, bis eadem
nos uerè uti posse ratione. In quo fa-
cetum illud Eratyli, qui quum Hera-
clitum reprehendens, ne semel qui-
dem id fieri posse censeret, iam ora-
tione in rebus enarrandis nihil ute-
batur, quod negaret rem expectare
moram dictionis posse: sed tantum-
modo sublato digito, capiteque reie-
cto actum non esse agendum indica-
bat. Democritus uerò naturæ ueluti
succensens, obuoluta dicit esse om-
nia, & in profundo penitus à nostris
aspectibus retrusa. Quanquã hîc qui-
dem, quò melius credo, illa cerneret,
oculis se dedita opera dicitur priua-
uisse: quum iam Empedoclem idem
furor, ne diutius is frustra in quæren-
do operam sumeret, in crateras Aet-
næ

na præcipitem iecisset. Vtor singulis testibus, ñsq; spectatis: quorum si authoritati fides adiungenda est, nihil est cur inanem hunc laborem in Physicis, illis ipsis desperantibus, nos subeamus. Neque enim aliud est ueritatem inquirere, ut ait Aristoteles, quàm uolantia sectari: hoc est, ea quæ comprehendere non possunt, captare cupere. Sin autẽ deroganda, his præclaris autoribus in primis, nixa in lucem prodijt Philosophia. Quid secta una Philosophorum, & quidem ea nobilis academia, siue ea uetus, siue noua sit, nõne hoc dogmate uniuersa, & tanquam fundamento nititur, nil percipi certò posse, nec rei cuiquã assentiendum esse? Quum enim uisa (ea Græci phantasmata) quibus mēs pellitur, & ad iudicandũ adducitur, talia prorsus à falso esse possint, qualia sunt à uero, non esse regulam, quæ liquidò demonstratur, altera ab alteris quicquam interesse. Huius sententiæ princeps fuit, ut mihi quidem uidetur, Plato, atque ab ipso illo Socrate;

crate: sed hic primus rationem hanc
dubitandi in scriptis prodidit, effin-
xitq; Socraticum morē, cuius admi-
rabilis eloquentia mihi omni Philo-
sophia uidetur præstantior. Sanè er-
go is non tantopere Socratis ἐπὶ τοῦ
illā, nos sustinentiam, si placet apelle-
mus, nihil pro certo affirmandi, lite-
ris persecutus esset, si non eandē ipse
sententiā tenuisset. Hanc à Platone
acceptam, aliquot annis post Pole-
monis auditor renouauit Arcesilas:
Quintus deinceps ab eo Carneades
etiā acrius defensitauit. Hæc me la-
bore hoc leuat, uel inuidia potius.
Quod enim est à me positum, causas
rerum occultas, & scientiam cœlesti-
um non posse percipi, hæc nō modò
suscipit defendendū, sed dilatat etiā:
& quidem amplius aliquanto quàm
uelim. Tollit enim præterea etiā iu-
dicia sensuum, neq; relinquit omni-
nò quicquam, in quo possit assensio
nostra cōsistere. Quamobrem relin-
quamus hanc qua ex parte fundit se
latius, & suam litem facit, eam ipsam
quoq;

quoque manifestò insanientem : quod enim percipi non posse sentit, id ipsum illa uehementer, ut percipiat, elaborat. Quatenus uerò nobiscum facit, cum præsidio quidem utamur illius, tum autem non minus eorum, qui perceptionem admittunt, atque scientiam : quos inter si tot iam sæculis conuenire potuisset, ut de omnibus, aut saltem de primis atque præcipuis sentirent eadem, esset aliquid fortasse, in quo nobis quoque acquiescendum putaremus. Nunc qui de occultis rebus, atque obscuris dicam, quum in clarissimis tanta sit dissensio? Sole hoc quid lucidius esse potest? unde omne lumē, omnis claritas, omnis in cælo & in terra est radiatio : atque huc ipsū, cuius aspectus maxime implet oculos nostros, non modò quid sit, sed ne quantus quidem sit, horum adhuc concordī sententiā potuit de finiri. Epicurus bipedalē eū esse, aut nō multò plus, uel minus, scilicet hic omnia suis oculis indulgēs, quorum ut saluum

ut saluū teneat, incolumeq; iudiciū,
 audet negare etiam impudenti men-
 dacio, sibi unquam cum torlisset aci-
 em, duas è lychno flāmulas uibrare
 uisās. Mathematici duodeuiginti
 partibus maiorem quā terrā: Nū
 hæc exigua differentia est? Creuit im-
 pudentia: centum enim & sexaginta
 partibus sunt, qui uelint terrā a sole
 superari. Adhibeamus Architectū
 peritū qui horum septempe- con-
 trouersias coërceat: uerū non me-
 tiendo, opinor, sed cédendo. Nā qua
 ex materia, quoue ex corpore factus
 sit, ausus solus est Anaxagoras dice-
 re: ferrum esse illū igne penitus can-
 dens, ueritus credo ne si ad secernē-
 dum hūc quoq; mens illa sua manus
 admouisset, solem in mundo non ha-
 beremus. Hoc fortassis Democritus
 neglexisset: Anaxagoras pertimuit
 itaq; muniuit & duritiæ ferri, & ar-
 dore ignis: atq; ne illum parum for-
 sitan profecisse hac sententia existi-
 metis, hoc nomine ab Atheniensi-
 bus impietatis est damnatus. Quid
 nobis

nobis omnibus magis esse potest per
 suasum (nam perceptum non audeo
 dicere) quàm coelū circumcirca nos
 torqueri: terram in infimo mundi
 facere immobilē. Exstitit tamen Phi
 losophus Syracusanus Niceas, qui
 stare cætera cuncta censeret, solamq;
 rerum omnium terrā circum axem
 moueri, ex eoq; fieri, ut eadem appa
 rerent omnia, quæ circumuerso coelo
 eueniunt. Huic ut defuerit sua ratio,
 temeritas certe pro ratione affuit: a
 deo nihil tam absurdè dicitur, quod
 non aliquo autore defendatur Philo
 sopho. Iam coelestium orbium nume
 rus nū adhuc satis peruestigatus est:
 finem equidem uideo nullum fore, si
 quod usq; adhuc factum est, singulis
 ppè seculis nouus aliquis orbis præ
 terea adijciatur. Nam de epicyclis a
 stra ferētibus, ac de orbibus à medio
 mūdī dimotis, quos eccentricos ipsi
 uocant, sint ne, nec ne sint, digladien
 tur per me licet cum Philosophis
 Astrologi: quorum alteri statos fieri
 motus sine his, alteri cum his natu
 ram

rā stare possent. Atq; hæc tam
 perspicua in mūdo & manifesta que
 palām feriunt oculos, auersosq; etiā
 in aliam partem, rerū pulcherrima-
 rum spectaculo ad cōtemplationem
 sui trahunt, si ignorata sunt, et imper-
 cepta, quid erit de obscurissimis re-
 bus, & à sensu nostro absconditis di-
 cendum? Omittamus de Dñs loqui,
 quo in genere nos Deum unum ag-
 noscimus, tribus personis, eadē men-
 te, eodem numine, eadem natura, ea-
 dem potestate in absolutam & sim-
 plicem unitatem redeuntem: non e-
 nim hoc à Philosophia, sed ab ipso
 met Deo, & Dei filio accepimus: irri-
 deamusq; in hac re tāta Philosopho-
 rum ineptias: delitias uidelicet Epi-
 curi monogrammos Deos constitu-
 entis, line corpore, line farto, sola cir-
 cumcirca lineata descriptione, huma-
 nā figuræ similes. Stoicorum quoq;
 anum illā fatidicam contemnamus:
 Illud strictum attingamus, quod sa-
 nè non concesserit nemo: principio
 incognito, quæ ex eo, principio gi-
 gnantur

gnatur nequaquam posse cognosci.
 Quod ergo non est rerū naturalium
 principium? num aqua, quod Tha-
 les posuit? quanquam ille ueluti diui-
 nans, quod siti atq; æstu esset moritu-
 rus, conciliare sibi tanto honore cu-
 rauit aquā: An aër, ut placuit Ana-
 ximeni? uel ignis, quod Heraclytos
 item finitum principium ne, an infi-
 nitum? mobile, an ne immotum? Vi-
 deo maximas dissensiones. Nam ato-
 mi Democritica innumerabiles quo-
 tidie mūdos fortuitis concursibus ef-
 ficientes, consumūt cogitationes no-
 stras immensitate regionū, quas per-
 uagantur, & turba corpusculorum.
 Materiam porrò suam Aristoteles,
 quam sine forma ulla, & sine ratione
 esse uoluit, unde cognosci posset: &
 modo ipse cognouit? Longum est
 enumerare singula: et patere tamen
 arbitror, ignorari Physica illis au-
 toribus, quibus tractata sunt: quo-
 rum simul ut quis sententiam su-
 am dixerit, non mecum ille qui-
 dem, sed cum cæteris Philosophia
 futurum

futurum sit negociū, clamore ac iurgio pro cōtraria parte tendentibus. Sapientiæ quidem in hac parte Philosophiæ tantum abest, ut aliquid in sit, ut contrā sapienter deliberet, qui hæc tanquam ingenijs nostris longè exuperantiora omittēda penitus ducat. Non enim profectò tantis sese à nobis spatijs Deus abiunxisset, neq̃ tot aliud supra aliud circumduxisset, tam uasta & diffusa elementorū corpora, igne quoq̃ postremò commutabilem mundum hunc uallasset, superinduxisset irrequietos ambitus cœlestium orbiū tot, atq̃ tantorum, cursuq̃ eos immenso, ac inenarrabili in gyrum concitasset, solidissimam firmissimam compactos materia nobis homunculis humi stratis infimum locum deiectis pariter omnia, & comprehensa. Sed fac cognoscat quid nostra intersit. Chabre turca ca ad

uelut obscuram, uel tanquam nō ne-
 cesseriam. Philosophiamq; peregrin-
 nantem proculā nobis, & in cœlo er-
 rabundam, credo hospitium querentē
 deduxit quasi manu in ciuitatē, uer-
 sariq; inter homines assuefecit, ei que
 prefecit muneri, ut de bonis rebus et
 malis ad uitam potius pertinentibus
 inquireret. At enim ingenua est, &
 homine libero digna hæc speculatio;
 cur non curiosa potius, & ei ipsi mo-
 lesta, cui tenimūm studeas insinua-
 re? An ego si quæ domi ago, & in cu-
 biculo, ea curiosius quis perscrute-
 tur, feram moleste; neque uerum ar-
 bitrer pati, ut meis intimis rebus spe-
 culator immisceatur? & Deum persua-
 sum nobis habebimus hac inani no-
 stra curiositate delectari? Nam de
 principibus quid narrem? quorum
 ad Deum propius accedit imitatio?
 Regis Persarum ferunt speciem, &
 maiestatem eiusmodi esse, nihil util-
 la augustius, nihil spectabilius nec
 cogitari quidem possit. Ipsum qui-
 dem Susis, aut Ecbatanis se continen-
 tem,

20. IACOBI SADOLETI.

tem, abditum à multitudinis oculis,
habitare regalem domū admirabili
opere perfectam, cuius parietes ex
omni parte auro, ebore, electróque
perfulgeant: uestibula porrò domus
multa extare, amplacq, septis distin-
cta pluribus, aliquot inter se stadio-
rum interuallo, muris præaltis, &
æneis foribus munita, quorū custo-
des sint eximie dignitatis uiri: è qui-
bus principes & summates qui sunt,
duces, dynastæ, satrapes in primo
proxime regiam assident uestibulo,
cæteri deinceps ordine suo succedūt,
omnes magnifico cultu pro honorū
scilicet & dignitatis ratione. Iamto-
res deinde cum his, & qui oculi au-
resq, regis appellantur Græco vo-
cabulo apta coagmentatione ὡτακται-
ται, quorum usu ac ministerio & ui-
deat rex cuncta, & audiat. Tum autē
dispositi suis locis, quæstores, scribe,
familiarum & uenationum duces,
quicq, adeuntium dona recipiāt, quo-
rum quidem donorum innumerabi-
lis quotidie ad regem confluat mul-
tudo.

titudo. Denique operum, negociorumque
cunctorum quæ ad gubernationem
regni necessaria sint, sui cuiusque mu-
neris curatores, atque præfecti: ipsam
autem uniuersæ Asiæ dominationem
terminatam ab Occidente Hellespon-
to, ad Orientem Indis, per regna &
nationes & satrapias tributam, præ-
sidibus esse ornatam suis, qui se ser-
uos magni regis cuncti cōfiteantur:
tum infinitam multitudinem existe-
re cursorum, tabellionum, specula-
torum, nuntiorum, ac montanorum
præcipue ignium, quibus rerum no-
uarum signa, si quæ de improviso
res accidunt, & procul & properè
dari possint. Quorum quidem om-
nium tantus sit ordo, & ea celeritas,
ac diligentia, ut quod in ultimis oris
imperij nouatum sit, id eodem ipsomet
die, succedentibus sibi inuicem nun-
cijs, ignibusque, Susis, aut Ecbatans à
Rege intelligatur. Ad hunc talem,
tantumque regem, inque eius aulam, se-
cretumque cubiculum si quis aspira-
re conetur, rimando & speculando
singula

singula curiosius, utrum ab eo initi-
 tus gratiam, an offensionem contra-
 cturus esse uideatur? Quæ ergo au-
 dacia est, nihil uereri Deum in eadē
 causā, in qua pertimescimus regem?
 & rimari ac indagere eius arcana cō-
 nari, quæ ne si oculis quidem intuea-
 mur, quæ & quanta sint, capere ani-
 mo possimus? An non diuino ora-
 culo est proditum, Cœlum cœli do-
 mino, terram uero homini esse datā?
 ut cū meos fines, quibus circumscri-
 pti sumus, agnosceremus, extra hos
 egredi, & ad sublimiora euolare uel-
 le non contenderemus. Sed de huius
 scientiæ inutilitate, nec non uanitate,
 impudentiāq; eorum, qui tantum sibi
 ex ea arrogant; etsi plura poterāt
 dici, tamen quoniam satis multa di-
 ximus, transeundum ad mores est, in
 qua parte maxime Philosophorum
 se iactat oratio, audēt enim (quid est
 autem quod nō audeant?) palām de
 se prædicare, idēq; cū sermonibus,
 tum in scribēdo asserere, ciuitates ab
 sese cōstitutās, leges humano generi
 datas,

datas, artemque totam, recte & ordine
 uiuendi à Philosophia et inuentā, &
 perfectam fuisse. Habeo hisce gratiā,
 magno enim errore sum liberatus;
 quod enim antea ignorabam Philo-
 sophum fuisse Romulum, qui hanc
 urbem, quam incolimus, omnium si-
 ne controuersia maximam, et multo
 præstantissimam, condiderit: id nūc
 horū beneficio sciō. Velim tamen au-
 dire, si commodū est, quam in Philo-
 sophia sectā fuerit professus Romu-
 lus. Atqui huius ætati longè dispares
 septem illi, quorum nomen in Græ-
 cia Horuisse diximus: necdum Philo-
 sophiæ uox usquam gentium fuerat
 audita, quū Romulus singulari qua-
 dam, & pene diuinæ sapientia præ-
 ditus, ex eo uidelicet sapientiæ gene-
 re, non quod isti, sed quod nos supra
 descripsimus, anno, ut est literis tra-
 ditum, septimæ Olympiadis primo,
 Charopo Archonte Athenis, non
 solum condidit hanc ciuitatem, sed
 etiam optimis exornauit & legibus,
 & institutis, taleque studium uirtu-

tis iniecit, ut ab eo primo inductus, ceu aquæ percussæ in circulos solent, usque ad ultimos orbis terrarum terminos imperium populi Romani fuerit propagatum. Et quoniam argutule uerba isti captant, in quo uno studio illorum omnis opera consumitur: teneamus stabilem distinctionem illam, rationemque ueræ sapientiæ, quam nos antea edidimus, disiunctam ab horum inani, futilique sapientiâ: ne similitudine uerbi aberremus, neque quum quid sapienter factum dicimus, id intelligamus Philosophæ (ut sic loquar) esse factum: sed prudenter, sed strenue, sed nauiter, ad laudem honorifice, ipsi illi qui fecerit, commode & utiliter. Conantur isti quidem uno sapientiæ uerbo inuoluere omnia, sed resistendum impudentiæ est, atque è duabus diuersissimis unius uocabuli sententijs, sapientiâ nobis ipsaprehendenda est, illis sapientiæ uox quædam relinquenda: qui primum quum de moribus ordiuntur dissertationem, hoc uelut

veluti fundamentum scientiæ suæ
 subiiciunt, uirtutem in actione esse:
 neque intelligunt homines stultis-
 simi damnari ab sese primo statim
 inceptu artem suam. Si enim uirtus
 in agendo consistit, quid attinuit tot
 uoluminibus editis, quum de eisdem
 præsertim rebus plures scribant, re-
 uocare eam ad uerba, & pro ipsa uir-
 tute, picturam quodammodo uir-
 tutis amplexari? Scribis de uirtute,
 diuidis in partes, species singulas
 definis: disputas in utranque par-
 tem, remque positam in factis & in
 uigore quodam animi naturali, ad
 conclusiunculas, & syllogismos tra-
 ducere uis: atque idem dicas uirtu-
 tem non in ratiocinando cerni, sed
 in agendo: qui potes magis tecum
 ipse pugnare? Tibi itaque ergo cre-
 damus affirmanti, uirtutem abs te pe-
 tendam esse, qui nō uirtutē teste ipso
 te, sed simulachrum quoddam in ta-
 bulis descriptū obtines uirtutis. An
 Vlysses, cui tantopere laudi datur

6. 4. ab Ho-

ab Homero, quod mores hominum
 multorum uidit & urbes, si nationes
 easdem, quas peragrando obiuit, ean-
 dem maria, in quibus toties nauis fra-
 cta periclitatus est, ex descriptione
 orbis terræ in tabula depicta cōtem-
 platus fuisset, moresq; & ritus varia-
 rum gentiū aliquo narrante didicis-
 set, ipsam illam haud iure esset lau-
 dem a summo poëta assecutus: & no-
 bis persuadebimus, ex uerbis uolu-
 minibus istorum, tanquam ex pictu-
 ra, uirtutis officium & laudem nos
 posse consequi. Atq; hæc ego perin-
 de loquor, ut si isti tamen aut de uir-
 tute recte sentiāt, aut in eo quod sen-
 tiunt inter se sint concordēs: ne utri-
 usque horum est, et utrumque nobis breuiter
 perstringendum. Virtutes uolunt
 esse mediocritates: Quæro ergo, quæ
 sit ista mediocritas? huius enim stabi-
 lem & certam si afferre quæeunt ratio-
 nem, afferant aliquando, figantq; ter-
 minos, ac locū ipsum signent, ut ubi
 sit, et in quod cōsistat uirtus, possimus
 ad punctum constituere: sin autem
 medio/

mediocritatem istā suā inconstan-
tem & uagam, ceu nauem fluctuan-
te salo, anchoris quidem alligatā ne
illidi ad littus possit, medio autem in
spatio huc illuc decursantem, variari
moribus, temporibus, opinionibus
uolunt: nec eandem ubique, neque
unam semper esse: quid nobis dat ex-
plorati atque percepti, horum uolun-
tilis de uirtute definito? Sic enim, si
recte recordor, inquit: temperan-
tem esse, uerbi causa, qui his oblecta-
tur, quibus oportet, & quando opus
est, & quemadmodum decet: atque
hanc uirtutem mediocritatem esse;
intemperantię ex una parte: ea enim
est, quę se in omnes passim ingurgi-
tat uoluptates: stupidatis ex altera,
quę sensus hominis ad omnem gustū
uoluptatis penitus est obtusus. Qui-
bus autem oporteat temperantem
uti, & quando, et quomodo nihil cer-
ei nobis prescribūt. At hoc est illud,
quod maxime quærebam: quo sine
(auctore te) nec usus uirtutis ullus,
nec ratio constare potest. Itē quilibet
f, ralem

ralem in medio statuunt auari, atque prodigi: fortē, qui ignauo, & audaci sit interiectus: quid me docēt de fortitudine, de liberalitate, de cæteris partibus, membrisq; uirtutis: me dixi: quid alium quenquam, qui quidem sit illorū scriptis & oratione ad uirtutē paratior: Nam si rogem eos, amabō hoc mihi expedite, utrūne sentitis uirtutē sine Philosophia obtineri posse; nec ne? Quid respondebunt? Posse annuēt; cōfecta res est, profligatū negotium: quo enim nobis iam erit Philosophia opus? Negabunt? Quid fiet tot clarissimis ducebus, optimis fortissimisq; ciuibus, quorum egregijs testata operibus, nominis gloriā uirtus, cum ipsa penē æternitate adæquauit? Horatius Cōlescum libertati ciuium suorū, quā nuper expulso Tarquinio rege comparauerant, uim fieri à Porsenna indignē ferret, ingruentem exercitum Hetrurorum in prīmo ponte subli cio sustinuit solus, tamdiu, quoad pons rescissus à tergo, aditusq; hosti ad

ſti ad urbis mœnia intercluſus foret: quo facto, proiecit ſe in fluuium, & uulnere accepto incolumis tranauit ad ſuos. Quæro ergo, num ille hæc de finitione fortitudinis à Philoſophia inductus, tam memorabile facinus effecerit: an inſita magnitudine animi & conſtãtia naturali? Paulò poſt eiſdem regis Porſennæ caſtra ingreſſus eſt Mutius, diſſimulato habitu, ut eum hoſtem, quem Reſpub, uniuerſa nō poterat, ipſe unus ferro à ceruicibus patriæ depelleret: cuius inuictam mentē eū eluſiſſet fortuna, ſcriba pro rege obtruncato, quaſi repetens ab ſeſe erroris admiſſi poenâs, dextram foculo iniecit, urique ſtmmoto corpore eſt paſſus: hic quoque in laude, & in uirtute non mediocre proſecto aliquid, nec ex iſtorum diſciplina, ſed omnia ſumma ſpectauit. Quid Marci Curtij illa de memorabili pietate dicam: quæ compulſus in terræ hiatum ingentem, præcipitem ſe iecit, ut oraculo obtemperans labentem patriæ ſalutem

IACOBI SADOLETE
 tem morte sua. sisteret. Est ea quidē
 accuratē à te & grauiter laudata, Sa-
 dolete, hexametris haud ita multis
 uersibus: quorum lectione ita dele-
 ctor, ut memorie pleraq; mādārim
 nec uenio ferē ad eum locum, ubi ille
 cōsecrat sese, deuouetq; Dñs inferis,
 salutem patriæ excipiens, quin mise-
 ricordia fortissimi suuenis mihi ani-
 mus deliquescat. Sic enim sacris rit-
 peractis, inducis ipsum ad illum tex-
 ræ. discessum horribilem, tanquam
 ad aram uictimā ultro accedentem
 Ille autē (nam fata premunt, lon-
 gasq; recusant. Ferre moras) coram
 uacū progressus in æquor, Ut ste-
 tit abrupte titubato in margine ripe
 Pallidus, inq; atram deiecit lumina
 noctem, Rettulit os rursus coelo,
 sublataq; tendēs Brachia, in has sup-
 plex exoluit pectora uoces.
 Cernitis constantem & gestis, ne
 ea quidem metuentem, quæ supra cō-
 ptum humanæ fortitudinis esse uidē-
 antur. Audiamus quid precetur.
 Dñi patris, quorum aspicijs stat ma-
 xima

xima Roma, Et pater omnipotens,
 & nostri sanguinis autor Bellator
 Maior, Vulcanus, paterque Quirine,
 Vestalesque foci, Ianique biuertitis ora,
 Audite hec, sanctumque precanti aduer-
 tite numen. Deos testes inuocat, ad
 quos paulo post ab hominibus est di-
 scessurus. At quid nam est, quo inuo-
 cet? Si qua (nefas) uirtute odit crude-
 lis Erinnyes, Ad poenamque uocat,
 fraus hinc communis abesto, Vnus
 ego haud segnis dextrae, ne frigidus
 armis, Hanc animam inferno um-
 brarum regi, & Stygijs Dñs Deo
 meo, lucemque uolens, aurasque relinquo.
 Quid ita Marce Curti? aut quid ti-
 bi hac capitis deuotione expetens
 num domesticum aliquem utilitatis
 fructum? Nequaquam, inquit: Tan-
 tum dura mei fugiant discrimina ci-
 ues, Hanc spem, quam patriae inco-
 lumis dant fata, sepulcri. Et mortis
 comitem posco, ac metum ire sub um-
 bras. Ergo hac te spes una consolatur
 morientem, quod patriam relin-
 quis incolumem, Quid Dñs inferis,
 quam

quam in te esse potestatem uis? Exequamur deinceps, ut uideamus nihil esse tam asperum, quod frangere bene à natura cōstitutam, & maiorum disciplina, non dictatis Philosophiæ, corroboratam animi fortitudinem potuerit: Tum uos infensi inanes, queis Romula uirtus Displicet, inuidiamq; mouent ingentia facta, Iam me omnes conferte iras, & quicquid acerbū est In caput hoc quodcunque atrox, særumq; parastis, Vertite ab excidio patriæ exitioq; meorum, Ipse luam.

Dignus cuius Iouē ipsum spectantem e Capitolio caperēt misericordia: etsi et rum iter illud non ad exitium, sed ad immortalitatem erat. sequitur enim. Simul hæc dixit, simul astitit olli. Conspiciusq; auro, & Masyli pelle leonis. Acre fremens bellator equus, quo tendere in hostē Primus, & obtestantes incursum peregere turmas. Suetus erat, subitaq; acies turbare procella. Hunc ubi terga premens, dorsoque exceptus amico

amico Impulit, & notis habilem
tremefecit habentis, Nil mortale pu
tans, animiq; interritus heros,
Visa hominis maior facies, procul
are refulget Sanguineo galea, &
flammas rutila arma coruscant.

Prouehor longius illecebra carmi
nis: itaq; redeundum ad institutū
est. Hanc præclaram imaginem pie
tatis & fortitudinis, num è Philoso
phorū scholis putatis esse deprom
tam? Deprōpisse te dices, Sadolete:
quanq; ego te arbitror ex poëtica fa
cultate potius. Verū ille quidē iuue
nis fortissimus harū rerū tum rudis,
patrī moris peritus erat, quo omnis
omniū erat ad uirtutē & laudem con
tentio. Non disputo hoc loco quā
sapienter manifestā in mortē se obie
cerit: impetus fuit in illo animi ad
gloriam singularis, cuius fructum
nullum uiuus erat percepturus: piē
quidem & fortiter certe. Quanquā
huius limiles permultos quondam
tulit hæc ciuitas: quos si Philosofo
rum oratio, ac non habitus naturæ
præcla

præclarus, atq; diuinus patris legibus obtemperans; ad uirtutem animasset, nã hãud unquã hic locus orbis terræ imperio domicilium præbuisse. Quo ergo nos adiuuat horum ea, de qua iandudũ loquimur; mediocritas: quæ aut inutilis est, qd incerta; aut irridẽda, qã nulla. Quidr: nõne uosmetipsi commemorare soletis, Stoicos nobile in primis, uelstra etiam existimatione, uestroq; iudicio, Philosophorum sectam, subtilius certe creditã, uelut ad examen perpendere singula: fustulisse funditus omnem istam mediocritatẽ: magnisq; clamoribus à Philosophis reliquis dissentire? Atqui hi cũ stirpitũs euellunt ex animis nostris omnes affectiones, quod nũ nulla ex parte uolunt perturbari sapientem: admovent profectò uirtuti campũ hunc, à ueteri Academia datũ, in quo merando, capere medium sibi ipsi locum, & ita demum profiteri se uirtutem possit. Etenim si nullus existeret animorum motus, nulla iracundia, nulla

nulla formido, nulla molestia: si nul-
 lus flagrauerit ardor cupiditatum,
 intestinarumq; appetitionū: sed con-
 stanter & firmiter ab omni uel tantu-
 lo motu partis in animo ratione ca-
 rentis, auersa semper erit et aliena ra-
 tio, mensq; sapientis: neque ea magis
 appulsu perturbationū huiusmodi,
 quam saxum fluctu commouebitur:
 nihil erit omnino in uirtute, quod ex
 mediocritate spectari debeat: sed in
 alia quadam facultate & ratione exi-
 stet uirtus. Si uero & hos ad animū
 sapiētis pertinere motus, ac in eis ip-
 sis mediocritate temperandis consi-
 stere uirtutem, & Peripateticis, et ue-
 teribus Academicis fidē habendum:
 alia tamen cōmodior, alia hosce cer-
 tior flagitanda definitio est: ut si do-
 ctrinam sibi sumūt uirtutis instituen-
 da: sumāt usq; quaq; nosq; certis ue-
 stigis quasi manu deducāt ad cogni-
 tionem perfectā: titubantemq; istam
 mediocritatē ratione aliqua, tanquā
 uinculo constringāt: ut minime illis
 obscuris, sed clari et constātib; no-

g tis

tis ea comprehendi à nobis possit:
 neque eam reiſciant ad tempora, &
 ad occasiones, quarum nunquam est
 similis neque eadem obseruatio. Sin
 autem quæ sit in unaquaq; re tenen-
 da mediocritas, suo cuiusq; consilio
 statuendum permittunt: uerendum
 credo, erit, ne qui naturæ bono &
 ingenij sui uiribus perspicere pote-
 rit quid sit in quaq; re tenendum, &
 quatenus: idem non intelligat fugi-
 enda extrema esse, difficileq; statuatur
 ieiunitatē, uitare & crapulam, cum
 (in quo inest uirtus) quod medium
 inter utrunq; est, escis & potionibus
 uti ad corporis ualeitudinem optimè
 sciat. Et tamen si tanti ista est medio-
 critas, eaq; ab his & ritè inducta, &
 optimè percepta: cur ab ea tantū ipsi
 uerborum & loquendi profluentia
 discesserunt: an cæterarum quidem
 rerum modum, loquendi fines nul-
 los esse uoluerunt: At ego nil uideo
 neque sententijs sapientium, neque
 cōmunibus prouerbijis, loquacitate
 notatum magis esse: quorum enim
 est,

est, Multiloquio inesse stultitiam :
 nōne horum istorum, qui sapientia
 uerbosius tradenda committunt
 in decretū ipsi suum? Sectemur Phi-
 losophos, uirtutis ab his usum & di-
 sciplinam petamus, inq̃ eorum li-
 bris euoluendis tempus omne con-
 teramus : ut quum uerba pro factis,
 uirtutem pictam pro uera fuerimus
 amplexi, tum in eo ipso, quod tur-
 pissimum est (quid enim est graui
 & sapienti uiro garrulitate foedius?)
 ne in nostris quidem definitionibus
 insistamus: simulq̃ asseramus medi-
 ocritatem, simul ipsi nimij simus : ut
 quod & uerba sunt, & uerborum
 modus nullus est, utraque re à uir-
 tutis præstantia, & grauitate descis-
 scamus. Atque hac definitione labe-
 factata, quæ tanquam arx est totius
 horū sciētię, corruere quidē uirtutes
 cæteras extructas sup̃ mediocritate
 illa præclara cernimus. Sed de ipsa lu-
 stitia seorsum aliquid est dicendum:
 nō enim hāc fortitudini, similiter &

g a temperan

temperantiæ uolunt esse mediocris-
tem: sed mediocritatis potius in alio
effectricem: ut si quis, inferenda iniu-
ria in superiore loco factus sit, mul-
cta dependenda ad æquum rediga-
tur. Hic enim uero breuiter & expe-
dite quæro, Iustum naturane sit, an
in legibus hominum duntaxat, & in
opinionibus ac disciplina: si enim a
natura est, quæ fuit multorū in Phi-
losophia principum sententia, atque
opinio, quodque idem in primis sensit
Pindarus, Legem, inquiens, reginā
mortalium omniū, & immortalium,
agere ius uiolenter præpotenti ma-
nu: ea re facere se coniecturam hanc,
quod Herculem legerit, nec emptas,
nec donatas Gerionis boues abegis-
se. Si inquam præstantioris est natura
est in inferiorē dominatio, & ad eam
qui plurimum possit, arbitrium iur-
is tota ratio flectenda ac moderanda
est: qui primum erit, quæso, iniuriæ
locus: ut quæ iniuriarum dabitur ac-
tio, quæue recusatio: ui enim domi-
nante, omnis euestigio iuris regula,
iniuriæque

iniuriæq; sublata est: deinde sequetur
 illud quoque, ut legibus scriptis pa-
 nere ratio nulla sit. Quid ita? quia
 quod è natura est, idẽ semper & uni-
 usmodi est: leges uero cùm uariæ, &
 commutabiles, tum plerunque inter
 se contrariæ: dissentientes igitur à iu-
 sto: ita si iustitiam naturalem tenere
 uoluerimus, quæ quidem uerè his &
 propriè erit iustitia, ius Quiritium
 legitimum, ac ciuile omne negligea-
 mus. Non ergo in hac humana socie-
 tate, neq; in his urbiũ coetibus, quos
 nos legibus sæpe latis, eisdemq; &
 correctis, & immutatis, & antiqua-
 tis, & denuo sæpe rogatis, regi, gu-
 bernariq; perspicimus, uersabitur
 istiusmodi iustitia: sed alios extrà re-
 quiret homines, alias ciuitates. Nos
 uerò qui iure scripto æqualitatem il-
 lam ciuilem retinemus, à uerà prorsus
 iustitia, cuius exemplum in natu-
 ra quærendum est, alieni erimus: &
 hoc Philosophus dicere audebit: ac
 euertere ciuitates, quas à se potissi-
 mum uult esse constitutas: Iure ergo

Athenis capitis sæpe damnati, sæpe
acti in exilium, et antiquitus aliquot
senatusconsultis ab Italia summoti
sunt Philosophi. Si uero, id quod usur
& uita magis comprobatur est, iustum
nihil habet omnino cum natura com
mercij, sed opinionibus totum & con
sensione plurimum in unum coetum coe
untium conficitur: expeditior fuerit
quidem de iusto & iniusto ratio. Sed
huc nihil Philosophiam conuenit aspi
rare; non enim ad hanc quærendam
agendamque iustitiam definitiones aut
precepta Philosophorum, sed sue cuiusque
ciuitatis leges & patrij ritus erunt co
gnoscenti. In hac sententia Aristip
pus fuit princeps Cyrenaicæ sectæ,
nihil omnino natura esse iustum, iniu
stum, turpe, honestum: sed hæc expedit
omnia & effici opinione. Sensit hoc
idem Archelaus Socratis doctor: cui
in Physicis consummato, atque perfe
cto fides habenda est, tanquam nullam
in natura, quam proferre posset, iu
stitiæ speciem intuenti. At eiusdem
Socratis discipulus Aristippus: ut
eandem

eandem de iusto iniustoque sententiam
utrisque interiectum tenuisse Socra-
tem possimus suspicari: quum quod
alteri tradidit, ab altero tulerit acce-
ptum. Quanquā si Philosophiæ cum
legibus, quod quidem cōmunis uti-
litatis intersit, facienda est contentio,
quid simile? ut fortem uirum exem-
pli causa constituamus, definire for-
titudinem esse habitum animi feren-
tem aspera, & difficilia constanter,
quatenus decet, & quando, aliaq; si-
milis multa, & legis iussa attendere.
Miles qui sacramentum iustum di-
xerit, ad signa frequens esto, imperia
seruato, acie ne excedito iniussu im-
peratoris: neue locum ab eo assigna-
tum deserito, nisi teli petendi, aut ho-
stis feriundi causa: qui harum rerum
migrasset, mors pœna esto. Nōne
à lege hac uobis fortitudo, à Philoso-
phia oratio fortitudinis uidetur tra-
di? Eodem modo in cæteris. Est e-
nim grauitas legis & autoritas in
iubendo, atque uetando: Philoso-
phiæ uaniloquentia in hisce rebus

omnibus ad disceptationes & uerba
 reuocandis, quo esse nil potest à uera
 uirtutē alienius. Marcus Cato ille sa-
 piens, qui etiam ex sapientia hoc co-
 gnomen inuenit, antequam in hanc
 esset urbē Philosophiā perlata, cū
 Carneadem, & Diogenem Philoso-
 phos legatos ab Atheniēsis in cau-
 sa Oropi missos ad senatum, rem suę
 ciuitatis audisset orantes, perturba-
 tus eorum oratione, quā primū
 censuit dimittendos, iuuentutē enim
 à studijs militiæ ad eos audiendos cō-
 uersam esse, simulq; intonuit, uelut
 oraculo quodam, Tunc orbis terræ
 imperio ciuitatem hanc spoliatū iri,
 quum in ea esse honos Philosophiæ
 cōpisset. Neque ille opinione falsus
 est, omnes enim postea huius præsti-
 giatricis, & tanquā ueneficæ introi-
 tu in urbem, industriæ nerui, & disci-
 plinæ soluti sunt: nec antē desin-
 tē uir-
 tute agere quisquam, quā de ea lo-
 qui didicisset. Sed quoniam nos quī-
 dem præclarissimū nomē hoc uirtu-
 tis à cognitiōe hominū & disciplina
 non

non remouemus, quod eò è cōmuni
uīta, tanquam sole è mundo sublato;
niedū agendi splendide, sed ne loquē-
di quidē, uīa & ratio ulla patere possi-
sit: quod antè fecimus de sapientia;
ut exponeremus, quidnā ea esset, sen-
tentiam nostram, idē nunc conabi-
mur de uirtute: nec tanquam è Phi-
losophorum schola, quorū ego nec
probaui unquam, nec penitus noui
artem, ab ipsoq; primo limine tum
nouis atq; absurdis sententijs eorum
tum iurgantiū inter se, rixantiumq;
clamoribus fui repulsus: sed tanqua
homo in hac urbe diu multumq; uer-
satus, in qua quod omnibus assentiē-
tibus uere dixerim, tota mihi & agē-
di rīte, & iudicandi ratio quū inuen-
ta fuisse uidetur, tū tractata semper,
atque perfecta. Hanc igitur urbem
ipsam si uere, si iure, si merito laudi-
bus efferentes, præstitisse eam cū-
ctis nationibus, quum consilij & sa-
pientiæ gloria, tum uirtute atque fa-
ctis existimamus: rectē omnis fuerit
ab illa in nostram disputationem &
g, sapientiæ,

sapientia, & uirtutis species describenda. Vtenim si quis fingendi artē aut celandi comparare esset meditat⁹, melius credo & facilius à Ioue Phidiæ Olympio mentiones, conuenientias, lineamentaq; deduceret, q̃ ex ullius l. tuarij, si opus ab illo nullum proferretur, posset oratione: Sic nobis ad indagandam, uel intuendā potius uirtutem ac sapientiam, non Philosophorum inanis sermo, sed simulachrum nobile præstantissimæ ciuitatis debet esse propositū. Quod igitur urbs Roma, uel ciuitas potius, quæ hunc murorum cinctum, quam urbem dicimus, incolebat, de principio sibi orbis terræ imperium designauit, quarumq; rerum, atq; artium usu, atq; exercitatione illud poterat comparari, eas res omneis artesq; adhibuit in disciplinā, legibus conseruit, honore aluit, præmijs corroborauit: idcirco nos sapientissime ciuitatis exemplum imitati, sapientiam eam descripsimus, quæ esset earum rerum scientia comparandarū, quæ

quæ communi æstimatione hominū
maximi penderentur : eas porro res
diximus opes, potētiam, imperium,
gloriam : quanquam in uno fortasse
imperio insunt omnia. Sed quia non
semper peruenitur ad summum, in
quotoquoque uirtutis & sapientiæ
gradu insistere exoptandū est. Quo-
niam uero non in una sapientia opis
tantum est, ut à semetipsa efficere om-
nia ea possit, cumulateq; explere, &
consequi beatissimam uitam, nisi ad
eius opus, munusq; quod in prospici-
ēdo est ac præspeculando, tum finē
quo intendit, tum uias atq; itinera;
qua ad eum finē peruenitur, natura
acris & uegeta adiungatur effectrix
consultorū, quæ fuerint deliberata ra-
tione: idcirco ad suis omnibus et par-
tibus eam, & numeris instruendā,
quemadmodū in corpore oculis ma-
nus, sic uirtus in animo sapientiæ ne-
cessariò comes & administra data ē;
uis & efficientia quædā in animo cu-
iusq; qui quidē sit ad res gerēdas na-
tus, uigorq; et diligētia naturalis, hæc

Græci

Græci *δευονία*, nos Latine, & quip-
 dem aliquanto significantius, nauitas
 tem possumus appellare, insitam il-
 lā industriā peragentē impigrē pru-
 dentia decreta: cuius cum cingen-
 consilijq; lumine societas & conspi-
 ratio, nimirum illa chorū illum ex-
 plicat, consensumq; uirtutum, qua-
 rum Philosophi duntaxat nomina;
 uiri fortes rē effectusq; nouere. Nā
 ut sese prudentia nauitasq; consuetū
 uel ad labores, periculaq; dedūt, uel
 ad uoluptatem, uel ad pecuniæ usum
 & tractationē: ita sua in quocq; gene-
 re existit, elucetq; uirtus, tum libera-
 litas, tum fortitudo, tum temperan-
 tia. Ac ut in eodem exemplo insista-
 mus: non sat fuisset profectō urbi
 huic, nec uidere, sūmē omnīū esse ex-
 petendum cæteris gentibus impera-
 re, nec uero quibus id rebus commo-
 disimē agi & confici posset, etiā pro-
 uidere: nisi uirtutem, hoc est, nauitas-
 tem, & industriam ad agenda quæ ui-
 derat, adhibuisset: quam quod adhi-
 buit, & quidam ciuitatibus cæteris
 multo

multo magnificentius, iccirco cun-
ctarum sibi gentium peperit domi-
natum, imperioq; constituto, atque
opibus omniū suæ potestatis factis,
finem acta quo intendebat, effudit
demū ipsa ex sese plurimas, & maxi-
mas in omne genus hominū utilita-
tes. Siquidem ex loco & solo hoc, ex
his ipsis mœnibus, non tā substructi-
one murorū, quā antiquæ maiesta-
tis gloria & religionis, honore mun-
tis, omnis humanitas, omnis pruden-
tia, leges, iura, ritus sacrorū, cultusq;
uite lautior, omnes deniq; omptime
atq; honestissimæ artes in orbem lō-
gē & latē terrarum inundauere. Hæc
descriptione à nobis facta, quæ iam
vera uirtus sit, quoue ea spectet, tan-
quam ad finem quidem, & quid sibi
porro expetat, arbitror uobis esse pa-
refactū. Nam quem isti finē uirtutis
statuūt, si modo serio id agunt, neq;
studunt expectationi nostræ, est san-
cūsa quæ dimoueamus: aiunt enim
uirtutis finem, ipsam esse uirtutem.
Quomodo hoc narrant? non enim
fatis

satis quid dicant intelligo : ut uirtus
sibi ipsa finis sit: hoc est, ut quærat ea,
& appetat semetipsam. Qui fieri po-
test: aut cur se iā nacta, uel agat quic-
quam, uel moliatur ob adeptiōnem
sui: neq; potius iam contenta, & ple-
na cōquiescat: ut prorsus nulla à uir-
tute, si ita se habeat res, proficiatur
actio? Nam quid ab se egrediatur ali-
quid operæ laborisq; propter se su-
scipiens: aut cur è complexu diuel-
tur suo, quo rursus deinde redeat ad
se, cū iam in seipsa posita et locata
sit? Nam quos nos illi fines proposui-
mus, nō illi quidem idem sunt, quod
uirtus: sed uota, effectiōes, præmiaq;
uirtutis, ad quæ duce & comite uir-
tute, peruenitur. Imperium, & pote-
stas, & autoritas, et gloria, opesq; mi-
nistæ earum cupiditatum, quas infi-
tas in natura hominis, ad eum modū
gubernat ratio, ut sine damno, dede-
coreue optata nobis suppeditantes,
uitam iucundam & beatam efficiāt.
In hac aciem et lumen mentis omne
intendit prudentia. Iustitia uerò, si
subi

subtiliter tota & penitus introspecti-
atur, nihil aliud agit profectò, quàm
ut comparata sibi inter homines au-
toritate atq; fide, honoribus ultro, &
præmijs cumuletur. Nam temperan-
tia uoluptatibus abhibet modū: non
odio quidem, aut contempzione uol-
uptatum: sed ut sanitatē in corpore,
tranquillitatem conseruet in animo:
quorū altero assequimur ut de uolu-
ptate ipsa liquidius iudicemus, quod
ipsum ad gustum eius & iucundita-
tem conducit plurimum: altero, ut
diutius illa, & suauius perfruamur.
Vna est uirtus fortitudo, quæ dechi-
nare aliquantum à lege sapientiæ,
& laboribus quandoque tolerandis,
periculisq; alacriter subeundis, partē
commodi sui rationem ducere uide-
atur: uerum tanta est lux eius illius
glorię, quam sibi habet propositam,
ut quemadmodum in solis lumine
colores cæteri discerni non facile pos-
sunt, sic splendor laudis perstringat
sæpe non solum fortunarum, sed fa-
lutaris etiam & capitis cogitationem.

Nec

210 IACOBI SADOLETI.
Nec uerò Philosophi non in fine ip-
so titubauerunt: idem enim uirtutis
finem, uirtutē; idem beatam uitam
uirtuti, ut finem, statutam uoluerunt:
quod quidem probabilius dictū est:
aliud enim necesse est finē, aliud eam
esse rem, cui, is sit finis. Sed de beata
ipsa uita quid sit, aut ea in quō consi-
stat, quid est tandem ab his commu-
ni omnium sententia quasi feritatis
lege sancitum, in quod intuentes di-
rigere eodem rationes omnes no-
stras, & consilia totius uitæ conferre
debeamus: O confusam & perturba-
tam discipline rationem, quæ uerita-
tis notionem professa, in maximis ex-
rorū tenebris uersatur: & artē bene
ac beatē degendæ uitæ se tradituram
pollicens, non modò nihil certi dat,
nec exploratū, uerū si quid à nobis
uel communibus animi conceptioni-
bus, uel uel ipsa nature, quæ omnibus
perfecto in rebus ualet una plurimū,
comprehensum est, atq; perceptū, id
totum contentis quibusdam rationi-
bus, & fallacibus, plerūq; argumētis
conuellit

conuellit ultro, & labefactat: ut neque
 unde deducti simus, neque quò pro-
 grediamur possimus ullà in partem
 constituere. Quid in quā est ab his in-
 re una omnium maxima, constituendis
 uitæ nostræ finibus, hoc est, uiuendi
 iure, lege, more, ordineq; tradendo,
 fixū, firmū, ratumq; statutū, quod se-
 quamur, quod et actionibus nostris,
 & cogitationibus anteponentes, rite
 recteq; uiuendi officium omne ex-
 pleamus? At quanta in finibus disce-
 ptandis tumultuantium certamina? Phi-
 losophorum sunt: quanti ipsi tumul-
 tus: quomodo uarie et dissentientes, et
 controuerse sententiæ. Voluptatē fi-
 nē posuit Aristippus, & eam quidē,
 quæ sit corporis: quod cum dulci ali-
 quo, et iucundo motu in sensibus per-
 fundantur, summum tum in eo exis-
 tere hominis bonum. Idem uolupta-
 tis nomen in fini statuendū secutus est
 Epicurus, sed aliqua in re ipsa tamen
 est dissensio. E contrario grauem, &
 seueram honestatem opposuit Zey-
 no, tamq; uitæ beatæ dominam esse
 h uoluit:

IACOBI SADOLETI
uoluit: spreuit autem penitus & abiecit uoluptatē. Neq; tantū inter hoſce contrariarū partium duces acris pugna eſt, ſed promouet uterq; acies ſuas, Cyrenaicas ille, Zeno autem Stoicas: nō ut diſceptantiū numero cauſa definiatur, ſed ut clamores & iurgia augeantur. At Calipho tanq; iudex blandior, litis fugitans, & ſe utriſq; uenditare cupiēs; uoluptatem coniunctā cum honeſtate ſtatuit eſſe finem: uacuitatem cum eadem doloris Diſodorus Peripateticus: nā Hieronymi Rodij ſententia cauta mihi magis, quā fortis uideri ſolet: ille enim una indolentia ſummi boni nomine honeſtanda, non tam adipiſcē bonum, quā uitare ſtudiuit malū. Tribus autem tanquam finibus contineri beatam uitam, & ueteres Academici, & princeps Peripateticæ ſectæ Ariſtoteles uoluerunt: trinaq; ab illis genera bonorum inuenta, quæ animi eſſent, & quæ corporis, & quæ fortunæ. Contra Euclides Megarenſis, ipſe quoq; à Socrate, è quo Megarici

rici Philosophi, summū bonum esse
 quod esset unum, & simile, & idem
 semper: nec tamen illud quod nam
 esset, satis explicauit. Quid aut impa-
 ribilitatem Pyrrhionis (eam Græci
 ἀπάθεια) aut scientiam Herili, aut
 indifferentiam Arystonis: aut men-
 tem, aciemue mentis, qua uerum cer-
 neretur, quam Menedemus intulit;
 & ab eo qui sunt Eretriaci appellati:
 in ponendis finibus commemorem?
 Qui quidē fines innumerabiles pene
 Philosophis sunt: idemq; direpti sæ-
 pe Philosophorum inter se conten-
 tionibus, sæpe ultro citroq; statui,
 rursusq; commutati, neutiquam ad/
 huc finium regundorum stabile iudi-
 cium, nec certam mentionis notam
 tenuerūt: quoq; magis tantas istorū
 insanias mirere, possessione neq; ube-
 ri, & ea admodū litigiosa: at ita fusæ
 sunt eorum & discrepātes, ac ferè ad
 libidinem, contentionis studio, de
 his ipsiis finibus bonorum effutitæ
 sententiæ, ut nemo mehercule sit, ne-
 que ita orbatu animo, neque oculis

usque adeo captus, atque conuiem, qui
in quamcunque partem temere fortui-
tose se mouerit, non incurrat aliqua
carum, quas de summo bono tractant
Philosophi, opinionem atque senten-
tiam. Quæ igitur grauitas, qui ordo,
quæ constantia? quid in Philosophia
ista uestra tale atque eiusmodi, ut in ea
accuratius uersati, aut quietiores ani-
mo, aut consultiores iudicio atque scien-
tia, moribus ornatiores, sapientia in-
structiores simus? Et hæc ea est (si
Dñs placet) quæ nos se erroribus om-
nibus erepturam, in uiam ueritatis
inducturam, ad bene beateque uiuen-
dum erudituram pollicetur. Simile
uero est eximere erroribus, & his
maxime inuoluere: offerre dubitan-
tibus lucem ueritatis, & clarissimis
ultro rebus omnium tenebras dubi-
tationum offundere: tradere uitæ
beatæ rationem ac regulam, & in ip-
sa constituenda beata uita, summa
cum miseria, & pertinacia, turpissi-
mis altercationibus, & maximis con-
tentionibus conflictari. Quæ quoniã
me

me bona ex parte uobis demonstras-
 se arbitror cuiusmodi sint, & quam
 inania ab his, qui se magistros uolūt,
 & doctores sapientiae esse, non susce-
 pta solum, uerum etiam inconstanter,
 leuiter, contumaciter, nequiter & dispu-
 tata & tradita deq̃ parte hac, quate-
 nus quidem pertinet ad mores, satis
 est dictum: quae reliqua sunt breui
 sermone percurramus. Restat enim
 pulchella & concinna, non iam illa
 matrona, sed meretrix Dialectica:
 De qua quid est cur tam multatitua-
 ritus? Etenim ea si corpus suum habe-
 ret, & propriam subiectam huic artē
 materiem in rebus & in natura posi-
 tam, in qua se uersaret, formamq̃ sibi
 inde alicuius certę excuderet discipli-
 nae, esset fortassis aliquid, quod cōtra
 eam serio dicere possemus. Nunc au-
 tē quid agamus? suscipit illa iudicis,
 disceptatricisq̃ personam, cuius mu-
 nere decuria? Nullius: neque enim
 in albo praetoris ulla mentio, & su-
 scipit tamē, uerū impudenter, neq̃
 adeo huius indignitate impudentiae
 h: stomachum

Stomachum ut hominibus, sed ut res
 sum moueat: ueri se & falsi ait esse di-
 sceptratricem, & de ea re laturam iu-
 dicium. Quos inter: num Medicos,
 si quid incidat (ut affolet) controuer-
 siae de genere morbi, & num mitten-
 dus sanguis, aut alius ducenda sit:
 hic uerū illa diiudicabit, aut falsum.
 Quo pacto: aut quid ad eam attinet
 de medicina loqui? An inter Mathe-
 maticos: quid eius ullam in partem
 interest, puncta, numeros, lineas, so-
 nos, motus, interuallaq; cognosceret
 nam cum duabus cæteris, quas nos
 paulò antè perstrinximus, Philoso-
 phiæ partibus, si quid haberet com-
 munitatis, aut commercij, nequaquā
 esset illa ab his partis suæ proprijs
 insignibus, & ipso nomine discreta.
 Quid ergo est: nudata rebus omni-
 bus, exclusaq; doctrinis, ut est nimis
 ambitiosa, & in numerum procedere
 cupiens, format sibi ipsa atque fin-
 git articulam quandam uerborum
 scilicet: & eorum nouorum, ut ali-
 quid saltem hoc pacto esse uideatur:
 termi

terminos, propositiones, syllogismosq; fabricans, & syllogismorum figuras, tum simplicium, tum (ut uocat ipsa) connexorum: quas etiam memorię uidelicet, & docilitatis causa carminibus comprehendit, sane quàm lepidis. Atqui uideamus quæ rem agat: Omne animal est substantia, omnis homo animal. Quid ad te Dialectice, homo animal sit nec nec hoc Physices est, & eius disciplinæ, quæ rerum naturalium profiteatur notionem. Nihil, inquit: sed exempli causa infero, ut argumenti uis intelligatur. Ergo tu serias res exempli causa affers, ut friuolas amplectares? Agam, inquit, alia ratione. Omne b, est a: Pulchre: Omne c, est b: Probat ergo omne c, est a: Admodū. O libidinē effrenatā garriendi: tanti ne est hæc perplexa uestra cognoscere: quorum perceptio difficilior est propter nouitatē nominum nimirū, & contortionē argumentorum, quàm sit cuiuslibet alterius scientiæ integra

h 4 disciplina.

IACOBUS SABOULETI
 disceptatio. Similia sunt illa: Si est a,
 est b. non est, b. non est ergo a. Ne sit
 sane. Quid enim quoniam quidem a
 nullo literarum discessimus; nostra
 hanc refert: Verum tu gravis plañe
 iudex; veri disceptator & falsi; quid
 habes dicere; cur tua ista ars aliquid
 veri nos doceat; quum sit inanis ro-
 ra, nec habeat quicquam in natura
 rerum consistens, quo tanquam fun-
 damento niti possit: falsi uero uicari-
 di, qui nosefficiat cautos, cum si quid
 uerum agit, illud potissimum agat,
 ut captiosis & fallacibus conclusioni-
 bus, si cui quid perceptum est, & com-
 prehensum, id iniusto, ingratis, ex-
 torqueatur: Vnde enim Sorites am-
 de mentiens; unde illud Cornutum,
 præclara sophismatum; & caustan-
 tium argumentorum nomina: nam
 ignauam rationem (ἀργὴν λόγον) uocat
 Græci) optime in hos conuenire nō
 negarim, ueluti e qua omnis eorum
 uita dependeat. Sed quaero, num sta-
 tutum etiam nunc nauis illa, o remo-
 rumā portu Athenis, qua uectum
 in Cre

an Eretam Theseum Minor auro in
terempto, septē illos nobiles pueros
in patriam reduxisse incolumes fa-
ma narrabat, sit ne ex ipsa, quæ fue-
rat Thesei: an prorsus alia: cū quod
ex ea uetustate deperierat, deinceps
fuisse relictū. Quid & alia hisce con-
sentanea: Est ne facientem loqui: ne
Quaquam: at cū lapidem loqueris,
facientem loqueris, ac tū, quid ergo
dicit lapidem esse te, etsi loquaris ta-
men, sed quæ lapidibus digna? Item
illud: Est ne sanctē iurantē peierare?
nihil minus: at qui iuratus se peiera-
turum, ubi peierauit, sanctē iurauit:
igitur tu, qui uerū tibi atrogas iudi-
cium, horum testium, qui ut sanctē
iurent, libenter peierabunt, fidem di-
plo ad iungendam putabis: Nam me
hercule illud festiuit: Quo Coriscū
uerberari uidisti, hoc Coriscus uer-
berabatur: Næ, at uidisti oculo Cori-
scum uerberari. Cernitis ut plena o-
mnia ineptiarum sint, nihilq; ab hac
disciplina solidum, nihil sit firmum:
neq; aliud quid tamē, quod in usum

h s pruden

10 IACOBI SADOLETI.

prudentiæ aliquem, aut scientiam
nos inducat, sed in ea laqueos tan-
tummodo & tendiculas confici ca-
prandis ingenijs adolescentulorum:
quibus si qua antea ordine statuta
sunt, mox destituantur: ut Penelo-
pen telam suam ferunt quantum te-
xisset interdii, tantundem noctur-
no opere retexentem. Eadem quum
essent nomina rerum causa indican-
darum reperta, primùm ipsa rebus
omnino prætermiſſis, in ipsis nomi-
nibus uersandis, ac citro ultroq; tor-
quendis operam omnem sumit. De-
inde etiam alia sibi fingit, tanquam
ex argilla, & luto, quæ non rerum
nomina sint, sed nominum. Tum au-
tem toto isto in genere usque eò illu-
dit tortuose, atque ambigue, usque
eò sibi in eo uehementer placet, si
quem inexpectatò, & præter con-
cessorum sententiã captionibus in-
cludat, inopinantemq; irretiat, ut ca-
sum pro casu, genus pro genere, tem-
pus pro tempore, nomen pro nomi-
ne permutet sæpe, & apertissimè atq;
impe

Impudentissimè cauilletur, puerilemque sibi ex hac re gloriolam & laudem intempestiui acuminis quærat. Quapropter melius Zeno, quam & hic Philosophus, attamen ille melius, quàm aut Menedemus, aut Stilpho, ipsi quoque probati in Philosophia & clari, quorum in his sophismatis & argumentorum fallacijs omnis industria cōsumpta est. Etenim Zeno, quum dialectico argumento esset ab adolescente quodam laceratus, atque uti respondere & efflagitaretur: Amabò noli, inquit, ad studia me puerilia reuocare. Stilpho autem tantum in his nugis posuit, ut capta per uim patria, quum admoneretur à propinquis, si quid de bonis suis seruatum uellet, extra urbem ut efferret, responderit, omnia se bona sua secum ferre. Quanto hic arti suæ plus autoritatis contulisset, si illaqueasset argutis Demetrium regem, ne quod ille instituerat, Megaras urbem opulentam militibus diripiendam permetteret.

Nam

DE IACOBI SADOLETI
Nam Menedemifertur illud in pre-
mis: Alterum ab altero alterum est:
prodesse alterum à bono: igitur pro-
desse non bonum. Dignus cui Rex
Macedonū Antigonus, qui in hunc
Philosophū plurima contulit, nun-
quam quicquam prodesset: ut quod
non erat bonum, eo illum ne affice-
ret. Sed hæc frivola, etq; innumera-
bilia, quippe in quæis tota ista ars &
studium est situm, prætermittenda
nobis sunt: finisq; faciendus, tū quod
satis iam de tribus partibus Philoso-
phiæ disputatū est, omniūq; inutili-
tas & vanitas demonstrata, tū ut ne
in idem ipsi vitium garrulitatis inci-
damus, quod in his reprehendimus.
Reliquum nūc est, idq; extremū ve-
videamus quid afferant, nō dico isti,
qui Philosophiæ palam omnem ho-
norem tribuūt, qui sine illa arbitran-
tū nullius esse momenti vivere: nā
hi quidē sua stultitia dupliciter mul-
tati sunt, & quod ineptissimis in re-
bus tempus omne suū, & studiū di-
spofuerunt, & quod ne hoc ipsum
quidem

quidem intelligunt, se oleum (ut dicitur: & operam perdidisse) Sed qui cum tantum Philosophiæ non deferant, affirmet tamē nō esse illiberale hæc ipsa cognoscere: scientiam enim omnē in partē bonorū esse: ita Philosophiæ studiū, ut nihil magnopere prosit, tamen nihil obesse: Qui mihi uidentur non ea loqui, quæ sentiunt, sed quia si plena manu collaudent Philosophiam, sibiilum metuūt, cum cupiant dissimulare, uereri ne ipsi quoque ad Philosophorum numerū irrisione uulgi aggregentur, si qui præsertim prouectiore iam ætate hoc faciunt, nam pueris & adolescentulis (dicam enim ingenue quod sentio) hæc quidem concessa sit potestas Philosophos tantisper secuti, omnis enim illam ætatem decet ludus, quod non grauitas ab ea, non consilium postulatur: quin habet aliquam indolem ingenij, aliquid specimen ingenuitatis ista ipsa in pueris, ut balbutiendi, licetiam Philosophandi grata inuentibus naturæ

turæ inchoatio: uerū ubi grauiore
 anni accedunt, diesq; ipsa aliā uitam
 affert, alios mores postulat, perseue-
 rare in his rebus, & ludicris exerci-
 tatiūculis serias res posthabere, sum-
 mæ nō solum ignauia, uerum etiam
 amentia est. Etenim nobis posita est
 ante oculos uita communis, quæ nos
 incendere habeat studio, & cupidita-
 te earum rerum assequendarum, in
 quibus cunctorum studia & cupidi-
 tates flagrare cernimus: Sunt hono-
 res, qui specie ipsa pulchritudinis &
 dignitatis alliciūt ad sese animos no-
 strōs, & aduocant: Sunt imperia, in
 quibus constituti qui sunt, cum Deo-
 rum quasi similitudinem uideantur
 referre, fruūtur cultu multitudinis,
 & magnitudine potentia suæ: Sunt
 opes atq; diuitia, subsidium uitæ, or-
 namentum ocī, uirtutis atque pru-
 dentia necessaria supellex, solatium
 in laboribus, auxilium in periculis,
 quarum qui potiuntur, nō neque ullā
 ipsi frustra suscipiūt cupiditatem, &
 ceterorū quoq; cupiditatibus libera-
 liter

Iſter inſeruiēdo, ſtudia ſibi hominū,
 & uoluntates ad quodcunq; libuerit
 perficiēdū, adiungūt: Eſt autoritas,
 atq; exiſtimatio, quā qui in ciuitate
 ſua obtinēt, fide ſibi apud omēs com-
 parata, facilius & tutius, tanq; inob-
 ſeruatis ueſtigijs, quō intenderint,
 poſſunt peruenire: eſt deniq; tota illa
 domi ſplēdida, in foro illuſtris, ad po-
 pulū gratioſa, in ſenatu grauis ratio
 uita, atq; deſcriptio: quæ cum ſibi in
 omnes partes cōgrua & cōſentanea
 fuerit, cumq; ea ſe ingenij, & fortunę
 munierit apparatione, ut beneuolis
 gratiā, inimicis metū poſſit afferre:
 neq; aut propter debilitatē animi in
 aduerſis rebus ſuccubuerit, aut prop-
 ter inſolentiā in ſecundis immodera-
 tius fuerit elata: ſed eū ſemp tenorē,
 eā conſtantiā adhibuerit, ut neq; ani-
 mo unq; labefiat, nec conſilio: admi-
 rabile quandā ſpeciē proferat ſummū
 & excellentis uiri, qualem nos omni
 iam dudū ſapientię laude decoratum
 eſſe uolumus. Atq; hæc tot atq; tāta,
 quæ qui hominis prima & præcipua
 eſſe

116 IACOBI SADOLETI
esse negant, homines mihi nō videntur
ipsi, cū optabilia ipsa per se, &
suapte uī expetēda sunt, tum hoc ma-
gis inflammāt mentes nostras ad ap-
petitionē suā, quod omnium studiis
atq; uotis uehementissimē cōquirun-
tur, incitatur enim omnes profectō
similitudine et æmulatione quadam
ad id certatim agendū, in quo uidea-
mus ab omnibus certari, ut in eo ma-
xima prorsus uis natura eluceat.
Quis enim in stadio currentibus su-
bito cæteris, non continuò ipse ani-
matur ad cursum, ut etiam si se tene-
re uelit, nerui nihilominus uenæq;
irrescant, & tanquam signum ex-
pectantes pulsu uegetiore ad profili-
endum concitentur? Quis aut in la-
chrymis circumstantiū liccos, aut in
plausu et lætitia merentes tenuit ocu-
los? cui quamuis timido & insolenti
sonitus tubarum, & Martius ille gla-
mor prælium, poscentium militum,
non perfudit animū alacritate qua-
dam, ut ad eadem arma tractanda cu-
piditate tacita inuitaretur? Quæ aut
proxim

proximorum metus ad formidinē,
aut fiducia ad spem non iniecit: ac ut
breui comprehendam, id quod in fi-
dibus lyræ uidemus accidere, ut si
contentæ duæ eisdem tonis fuerint,
alterno pulsu resonent inter se: sic cū
in omnibus rebus, quæ natura eadē
communicāt, tum autem in hominū
genere, in quo præcipue, tanquam
in pulcherrimo & nitidissimo spe-
culo natura cernitur, magna uis est
similitudinis, eaq; maxime natura-
lis: cui qui repugnare conantur, nec
eodē cursu ferri, eadem cum populo
opinione atq; sententia se permittūt
regi: n̄ Philosophiam non sapientiæ,
ut ueritas ipsa cōuincit, sed amentia
& peruersitatis amplectuntur ratio-
nem. Quod si hæc ipsa, quæ modo
numerauimus, eximia atque ampla,
usu quandoq; & temeritate fortune
non ad industrios & laboriosos ho-
mines, sed ad desides inertesq; dese-
runtur, non tantam tamen afferunt
iucunditatem, ut si sint eadem studio
& labore quæsitæ: mirabile enim est
i quanto

quantopere his delectemur, in quibus ipsi elaborauimus: & quam omnis magis nos afficiat voluptas, quàm aliqua molestia antecessit, & sollicitudo: uel quia omnis boni maliue, suavis ac molesti indicatio, in comparatione quadam est: uel quòd bona nostra, quæ ingenio autore nobis effecimus, chariora multò nobis ipsi sunt, quàm quæ à fortuna accepimus: nihil quidem natura ut sit fructuoso labore iucundius: sed quæ in hac tantquam acie populari, in tanta uarietate & copia rerum amplissimarum, quibus quidem intermixtæ sint difficultates non mediocres, odia, pericula, contentiones, inuidiæ, aptè & nauiter uersari oporteat: profectò certitis cuiusmodi eum esse necesse sit, acrè, firmū animi, cōsilio cautum, celeres motus habentem, non solum mentis atq; ingenij, sed corporis etiā atque oculorum: ut tectus ipse & ab omni parte munitus, quatenus quidem expediat, inimicis pericula, amicis commoda creare possit. Protrahamus

trahamus nunc mediū in forum con-
suetudinemq; communem Philoso-
phos istos uestros, ut quam Philoso-
phiæ debeant gratiam ab ipsa institu-
ti & aliti possimus corā constitue-
re. Ac primum hos nō tanquam ex
equo Troiano claros duces, sed uti
narrant eos esse, qui sub terram ali-
quandiu fodiendis metallorū uenis
detenti sunt, squalēteis & horridos,
sordida barba capillōq; cadauerosa
(ut ille inquit) facie esse reperietis,
qui primo sui aspectu moueant ad-
mirationem, ut percontentur homi-
nes inter se, illudq; Plauti habeant
in ore, unde est ista auis? Et hercu-
le, quoniam quidem auium mentio
facta est, non maiores ad noctuam
mirantium auicularum, quā ad
hos barbatos concursus uulgi fiunt.
Expectatur itaque ab his nouum ali-
quid & inusitatum simile habitus &
coloris, & eius quam gerunt fron-
tis, ac supercilij. At illi tanquā mor-
dō de tenebris extracti, ne rectis qui-
dem oculis diem & lucem intueri

uakw

ualescentes, perinde ac cunctos paulò
antè habuerint participes inaniū cu-
rarum & cōmentationum suarum,
effutiant euestigio aliquid, aut de sci-
entiarum uarietate inter indoctos,
aut de prudentia inter fatuos, aut de
iustitia inter eos, quorum nunquam
futurum est iuris partē ullam admi-
nistrare: & hætenus quidē ferūtur,
quod ad uultum quidem attinet, atq;
uocem: nam odore corporis nō sunt
ferendi: uerum ubi ipsis uicissim ali-
quid earum rerum tractandum est,
quas uita postulat cōmunis, usq; eo
apparēt absurdi in omni genere atq;
incompositi, tantosq; risus concitāt,
ut conuerso quodam, & præpostero
modo, quæ paulò antè Philosophi
species contractionem animi & tri-
stitiam denunciabat, ea nunc rursus
pro ridiculo & delectamento omni-
bus sit. Quapropter mirari satis non
queo, quid Platoni in mentem uene-
rit, Socratem doctorem suum sic ui-
uperare: siquidem in Gorgia quasi
gloriarī uidetur Socrates, quod cū
tribus

i a turpe,

turpe, nec cū rubore agendū, quod necessitatem uel etiam causam haberet naturalem : ita quorū nos propē parietum ipsorum ac noctis conscientiam formidamus, in ijs illi & populum, & lucem uolebant habere testem. Verum sit hoc genus quoddā ineptum & rude Philosophorū, qui sine mente, sine ingenio, lingua tantum uolubili & concitata, nec quando, nec quatenus, tanquam qui in tenebris uixerint, nec uerò quid, aut etiam apud quos pensiquicquam dicentes, ludos se maximos reddūt hominibus : iidem omnium prædæ & contumeliæ expositi : quod quidem non iam liberī hominis, sed abiectissimi mancipij est existimandū. Sunt alij odiosiores, qui dum uolunt concinni esse, atq; urbani, primū isti ipsi Philosophiæ (cuiusmodi ea cunque est) nō uerè, neq; ex animo, sed ostentationis causa dant operam : domitiosi & desides, in compitis lectioni dediti, semper aliquid librorum in manibus habentes, commurmuran-
tes

res ipsi secum, & tanquam ad ea quae
legunt acrius animū attendant, nūq̃
collum subrigentes, frontemq̃ & fu-
percilia conduplicantes rugis, tan-
quam scopulo in legendo, sic ambi-
guitate aliqua offensi, mox cōtinuò
exhilarati, nutu significantes quod
obstructum aliqua difficultate fue-
rat, ingenio esse patefactum: interdū
constrictis & compressis buccis ad
mirationem in uultu deformantes,
quasi praeclarum aliquid inuenerint
tum maxime atq̃ diuinum: saepe co-
gitatione tacita in obtutum oculorū
defixi, suffurantes interim oculis, si
qui fortē pretereuntium obseruet se,
& diligentius intueatur: n̄dem in ci-
culis et corona, ubi ad disceptandum
aliqua de re est uentum, contentio-
ne pertinaci tantis rem agentes cla-
moribus, ut facile appareat, nihil esse
tam diuersum, neque tam discre-
pans, quā à uita Philosophorum
orationem: Hi ipsi cū se ad familia-
ritates hominum, praesertimq̃ locu-
pletum, & ad conuiuia sodalitiū

dedide

dediderint, tanta in utroque intemperantia feruntur, ut nec poscendi unquam modum, nec liguriendi finem statuunt: sæpe etiam madidi uino & semisomnes è conuiuio auferantur: atque dum se urbanos uolunt ostendere, quod nulla salis neque facetiarum norunt condimenta, aut apertè & asperè maledicunt absentibus, aut in presentibus turpiter & conuitiose inuehuntur: nec uerò lucello aliquo oblato non omnia perpeti animum inducunt, quæ foedis assentatoribus, & leuibus parasitis sæpe sunt proposita: ut non oblitos uultus solùm, colaphorumque messem perferant uberè: sed aulas quoque interdùm, quemadmodùm poëta ait quidam, in caput suum commeari patiantur. Horum nimirum turba fores Dionysii tyranni referebatur, quum ille nescio quibus propositis pecuniolis, Philosophorum undique greges atque examina, & in his tanquam regem apium Platonem ad sese illexisset: ubi tum, quæso, erat uirtus, ubi continetia, ubi illa tantopere laudata

laudatâ & expedita libertas: quam
prodebant ultro ipsi profectò, quum
se ex Sophocleo carmine in domum
potestatemq; tyranni, hoc est, in ser-
uitutem dabant: nempe tota in libel-
lis relicta domi, in queis omnis sem-
per Philosophorū sapientia fuit: nul-
lam eius partem in animo, nullam in
vita gerebāt: itaque per abusum con-
temptūq; tyrāni, adigebātur subire
ea, & perpeti, quæ ne liberis quidem
mulierculis ducerentur tolerabilia:
ut & procumbere in faciem adoran-
tium gestu, & in conuiujs nudī, uel
muliebribus stolis indutī saltare co-
gerentur: quanquam erant ex eo nu-
mero, qui iocis & cauillis eleuare co-
narentur tantam illam impositā Phi-
losophiæ contumeliam. Tertium ge-
nus est eorum qui ingenio acutiore,
animo aliquantum sublatiore à natu-
ra instructi, quum se de principio uel
parentū culpa atque inscitia, uel for-
tuito casu aliquo ad Philosophiā con-
tulerint, multumq; in ea temporis,
optimamq; partem ætatis consum-
i ; pserint,

pferint, nec sapientia sibi ex ea com-
 parata, quod uerbis & syllogismis sa-
 pientia non traditur: nec usu, more,
 studijsq; hominum satis perspectis,
 propterea quod in illo inani studio
 occupati, serijs rebus operam dare
 nequiverunt: ubi tanquam e somno
 expergefacti referre instituunt sese
 ad civiles occupationes, consuetudi-
 nesq; communes, profundunt ex se
 subito agmen ueluti omnium cupi-
 ditatum, furentesq; ambitione im-
 portuna, ac summum in locum quo
 quo modo ascendere instituentes, nō
 callide neq; dissimulanter (nō enim
 astute apteq; consilia exequendi, aut
 artem ullam nouerūt, aut modum)
 sed uaste, atq; perfracte perrumpūt,
 omnia cædibus, incendijs, rapinis: ni-
 hilq; sibi faciūt reliqui, dum ad eum
 perueniant, quem cupiditatum dun-
 taxat exatiandarum causa appetie-
 rint principatum: ut quidem nulla
 usquam maior, quā ab hoc genere
 hominum pernicies atq; calamitas li-
 beris ciuitatibus & Reipub. inuecta
 noscatur.

noscat. Declarat hoc ueteres Græcorum historiae, quæ ex eorum numero multos, quos sapientium nomine insignes fuisse diximus, ciuitatibus suis cladem & seruitutem prædicant intulisse: Quorum in primis unus est septem Periander Cypseli nobilissimam ferè totius Græciæ altam urbem Corinthum tam sæua tyrannide tenuit oppressam, ut posteaquæ cædes ciuium maximas fecisset, matronas palàm die festo atque solenni omni mundo muliebri perornatas dispoliaffet, sacra profanaq; omnia ad suum cōmodum libidinemq; cōuertisset, miserit ad extremum nauim onustam puerorū nobilium, qui excandi donabantur, nescio ad quem barbarum regem: quæ postrema nimis mirum ciuitati illi calamitas incidisset, nisi eos ipsos pueros in nauigādo. Iunonis Samiæ numen, & religionis illius cerimonia liberaffet. Quid illas deplem omnium artium ingenuarū inuentrices Athenas (quæ cū satis amplo potentiæ & dignitatis gradu

gradu in humilem locum essent delectæ, quum multas domi seditiones, multos exterorū hostium incursum, plurimas inimicissimorum regū & finitimorum Philosophorū iniurias pertulissent, nunquam tamen adeo grauitè affectæ, neq; tantis sunt exitijs & calamitatibus afflictæ, & perditæ, quàm quum ab Aristone Philosopho in acerbissimam seruitutem fuerūt redactæ: qui homo sceleratus et impius, omniq; belua longè immānior, quum stupris, & uī nefaria omneis ferè familias nobiles dehonestauisset: ciues qui uirtute atq; ingenio præstare uidebantur, exilio partim; partim cædibus sustulisset, omnium bona atque fortunas prædam suam duxisset, permisisset seruis Thracibus & barbaris possidendā urbem; ad extremū obsessus ab exercitu Romano, L. Sylla duce, maluit ciuitatē omnium clarissimam interire secum direptione atque incendio, q̃ unus ipse cedendo liberam incolumemq; relinquere. Hæc sunt præclara, atq;
eximia

eximia Philosophiæ istius uestræ documenta: sic ab ea uirtus hominibus & sapientia traditur: tales ab ipsius cura atq; lacte prodeunt alumni, qui nec rectam ipsi uiuendi rationē ullā tenent, nec si ad potestates & ad imperia efferant, cæteros sinunt tenere. In hac deniq; ars est, & ratio, & consilium, & autoritas bene, beateq; uiuendi: è qua qui progrediuntur, & se dant in conspectum, aut tarditate ignauiaq; perridiculi sunt, aut scelere atque malitia nobilitantur. Quamquàm quid ego de uiuendi ratione Philosophiam insector? quum ipsa se mortis commentationem esse dicat: utinam quidem esset, sicut in Cleombroto Ambraciota fuit, quem seruit lecto Platonis libro de immortalitate animi, uale soli dicentem (ut in Græco epigrāmāte est) in mare sese ex altis rupibus præcipitauisse; eandem uiam tenerent cæteri, neue commentatione tā diuturna indigerent, discederent aliquando è medio nugæ istæ, suaq; nos obtundere loquacitate

tate desinerent. Sed forte expectant illud eis dum obijciam, in quo maxime gloriari sunt soliti, infestā in primis & inimicā religioni esse istorū artem. Quod mediūsfidius nō faciā: neq; ullam in hos ex aris atque templis, sed suis ipsorum, & proprijs extriminibus inuidiā colligam: simul locū haud præbebo ostentandi ingenij, inq; eo gloriandi, quasi longē & multo plus uideant ipsi, quā nos faciamus, qui maiorum institutis & legibus facile acquiescimus: idcircoq; ob eam rem imperiti ab his, et idiotę appellitatur. Sed per deos immortales, erit ne aliquis ad spes magnas institutus, qui in hac uanissima, interitissimaq; scientia ætatem recte conteritur putet: q; ueras artes, studia gratia, occupatiōes illustres, quibus ad commoda uitę, & ad dignitates aditus sit, postferendas esse ducat fictis & commentitijs iam nō illis rerum, sed uolitantium quarundā opinionum simulachris: fora relinquat, ut domū sit deses: cōsuetudinibus uiuentium careat,

careat, ut cum mortuis fabuletur: ea
 quæ sunt, & quæ extant in promptu,
 ingenio industriæq; parata, contem-
 nat omnia, dum quæ uel nusquam
 sunt, uel si sint, utilitatem tamen al-
 quā hominibus afferre non possunt,
 inani studio confectetur: Quæ ego
 omnia tibi in primis, Sadolete, pro-
 uidenda esse censeo: illudq; maxime
 uidendū, ne in tua ista Philosophia,
 quam ceu sororem osculari unani-
 mem uideris, longius progrediare,
 quàm ut pedem postea referre facile
 queas. Non ornat ea homines, sed
 contaminat: nec instituit ad uirtutes
 bonum ingenium, sed corrumpit,
 Quod si tu neq; amicorum monitis,
 neq; eis, quas supra aduersus eam at-
 tulimus, rationibus facile cedis: eti-
 amne spem tuorū, quæ in te uno po-
 sita, & opinionem principum uiro-
 rum, quæ de teipso suscepta est, falli
 omnino sines? Habes optimū & cla-
 rissimum uirum patrem tuum Ioan-
 nem, qui quū ingenij memoriæq; glo-
 ria, tum iuris ciuili singulari quadā
 scientia

143 IACOBI SADOLETI
scientia quā præstet omnibus, haud
profecto tantum in te erudiendo stu-
dij & laboris impendisset, neque te a
se diuelli fuisset passus, nisi huius ur-
bis, & curiæ cōmercio, honores do-
mum te, & fortunæ præmia referre
uoluisset. Habes patronū, ad quem
te applicuisti, summa grauitate, sum-
ma sapientia, genere, honore, existi-
matione, copijs, sacri senatus princi-
pem Oliuerium Carrapham Ponti-
ficem Neapolitanū, qui admirabili
quæ est præditus prudentia, docere te
possit, quæ sit uia ad nomen & ad de-
tus in ciuitate obtinendum maxime
accōmodata: ut tibi exemplū degen-
dæ uitæ idoneum quærenti, grauior
non sit autor requirendus: quæ si ua-
lere cuncta apud animum tuū fines,
neq; sanis eorum, qui te diligunt, &
fidelibus consilijs obstrues aureis tu-
as, & auguror mecum certus, & tibi
spondere non dubito, magnum in te
ornamentum domui & familiæ tuæ,
magnum amicis cōmodum, ciuibz
tuis præsidium paratū fore. Hic ille
finem

finem quū fecisset, nosq; aliquandiu admiratione defixi silentium tenere mus. Gallus. Quid est, inquit, Sado lete, ecquid tibi Phædrus uidetur, non subita neq; improuisa, sed & accurata & præmeditata oratione ad euertendam Philosophiā accessisse? Quantum in illo copię, quantū neruorum fuit? Equidem intelligo magnum tibi onus respondendi esse impositum, neq; adeo, quod tam difficile sit pro Philosophiā, quā cōtra Phædrum dicere: sed tollendū id tamen, ne & nostra summa, quæ nunc pendet cū maximè, per te destituatur expectatio, & tu eam, cui te totū dicasti, quamq; ego etiam te autore complexus sum, hoc maximè necessario tempore prodas Philosophiā ac deseras. Tum ego. Id, inquā Gal-
le, tacitus mecum nunc meditabar: nam si aliàs unquam in dicendo fuit aliquid Phædrus, hodie mihi uisus est se ipso longè fuisse superior: nec uerborum solū ubertate, & sententiarum, quibus omnis eius referta &
k locuples

locuples redūdauit oratio: sed quod earum Philosophiæ partiū, in quas inuectus est, omnium mihi uisus est esse peritissimus. Itaque aut desistamus aliquid contrā, aut longius nobis spatium ad cogitandū sumamus. Minime, inquit Citrarius, nec ego à te patiar deteriorem in locū, quā nūc sit; Philosophiam tuam deduci: quæ si tua hac subita dictione defensa, & aduersus torrentem orationis, qui modo ab ore Phædri profluxit, stabilis & firma retenta fuerit, erit causa, cur de illius grauitate & præstantia amplè existimemus: sin aliquid offenderit, ascribetur temporis & inapparitioni culpa, non Philosophiæ. Quamobrem aggredere quæso, & da te in certamen, in quo tibi ut ego quidem sentio, nec turpe est uinci, & perhonestum uincere. Commandum nobis est, inquam, quandoquidem uos ita uultis. Volumus, inquit Gallus, nec est aliud quicquid uelimus potius. Sed quoniam æstus increbreuit, nec satis iam nobis

bis

bis aduersus solis uim in harum arborum umbra præsidij est, ad uillam censeo reuertendum; ibi inferiorem ad partem spatium est, locusq; opacior, & exædra, huic dici tempori, & nostro ualde oportuna sermōi. Hoc sic om̃ibus cū placuisset, paucis sanē passibus ad uillā nos recepimus.

IACOBI SADOLETI EPISC. CAR
pentorac̃ti S. R. E. Tituli sancti Calixti Presbyteri
Cardin. ad Marium Maffæum Volaterranum de Philosophia,
Liber II.

On me præterit, Mari Volaterrane, fore nō paucos, qui, cū ego tantum laboris, tantūq; operæ in optimis artibus & studijs ponendum putem, plusq; statuā multo in his, q̃ in ambitione honorum, & in conquirendis opibus esse elaborandū: grauit̃ hoc meū consiliū institutūq; repræhēdant, ad eāq; me curā atq; cogitationē potius op̃atione sua uocent, ut quum in foro,

k a atq;

atq; curia uersari cum aliqua auctoritate cœperim, iamq; a summo principe consilijs fuerim interioribus adhibitus: eam uitæ sectâ studiosius persequar, per quam ad spem honoris, ac fortunarū munitur uia, aditusq; facilis ad amplissimam dignitatem comparatur. Quæ quidem horum repræhensio uehementius me moueret, si nō aut ab leuissîmo autore proficisceretur populo: aut si uiderem, id quod minime intueor, eos qui ita egerunt, ac popularibus hisce opinionibus obsecuti, per summos labores, maximasq; contentiones ad concupitos sibi honores tandem euecti sunt, cum eodem populo in gratia & in existimatione bona esse. Nunc autem quum intelligam id quod omnibus est apertum, quid de istis sentiant homines, qui dum splendorem honoris duntaxat sibi ante oculos proponunt, ad eumq; unum studio omni inflammati feruntur, illud nequaquam attendunt, quod erat hominibus ueri honoris cupidis maxime animaduertendum.

vertendū, quāta indignitas sit, quanta abiectio animi, ac leuitas in affectando, & ambiendo: non est causa, opinor, cur magnopere conturber uulgi sermonibus, aut cur de ea animi constantia firmitateq; decedam, per quā neq; pecunię augendæ, neq; honoribus consecrandis uolo esse addictus. Non dico hoc loco quod mihi & cæteris, qui accuratè uoluerunt attendere, perceptum planè, obseruatumq; est: eos esse plerunque horum ambiciosorum exitus, ut neminem uel paulò temperatiorem, mediocris status sui, minusq; inuidiosæ fortunæ poeniteat. Quāquam fortibus quidem, & bonis, & sapientibus uiris, q in quōq; honoris gradu collocati sunt, & positi, nullam maculā uult afferre oratio mea: sed tamen illud euenire ferme cernimus, ut nullorum sit quā istorum, qui domestica inanes & uacui dignitatis, externā aliā quandam & aduentitiam dignitatē tantopere expetunt, quum angoribus amicorum, tum uolubilitate, in-

k 3 constan

149 IAC. SADOLETI LIB. II
constantiaque opinionum ac uolun-
tatum, uita perturbatior. Mihi uero
aliò rationes meas dirigenti, semper
id tierissimum esse uisum est, quod
est à sapientissimis pròditum: re sci-
licet familiari antea commodè con-
stituta, eisq; paratis fortunæ subli-
dijs, quæ & ad subueniendum neces-
sitatibus uitæ idonea sint, & ab inui-
dia omni infamiaq; remota, maiore
quandam nobis tum demum & lon-
ge diuiniorē sequendam esse uitæ
rationem, per quam adniteremur
non ut honorum insignibus è turba
emineremus, sed ut ad Deum proxi-
mè adiungere nos possemus: quod
tamen nobis natura est ita insitum
ut qui in aliam partem ac rationem
sua studia contulerunt, optimum hi
sibi hominis statum inuidisse uidean-
tur. Etenim quis est (modò idem sit
qui ingenio uegetiore à natura præ-
ditus, animum quoque habeat ab his
terrenis sordibus liberum) cū quū
coelum in conspectu sit, & hæc cele-
stia, quæ tanta mente ordinēque ge-
runtur,

untur, ut eorum solennem, æqua-
 bilémque in summa uarietate con-
 stantiam, nulla hominis ratio arte
 imitari queat: non præclara ipse cu-
 piditate accendatur ad cognoscen-
 dum, & considerandum: quúmqu
 rursus aciem animi in hæc humanæ
 deflexerit, tumultúmque aspexerit
 vagæ huius, ac fluctuantis, & cum
 tempestatibus omnium perturbati-
 onum ceu conflictantis uitæ, non a-
 lium sibi potiozem uiuēdi ordinem,
 alia consilia rerum gerendarum esse
 ineunda putet: quod quidem iam
 est proprium sapiētiae munus, cuius
 adipiscendæ Philosophia sola magi-
 stra est, aut nullo alio pacto ad eā po-
 test perueniri. Quanquā de his qui-
 dem quæ ad philosophiæ officiū per-
 tineant, deq; eius artis diuinæ ac præ-
 cellentis utilitate, atq; præstantia, sa-
 tis à me explicatum esse arbitror in
 hoc secundo libro, in quo illa à me
 defensa est, quum esset oppugnata, et
 repræhensa à T. Phædro. Quē qui-
 dem ego hominē, Mari, ualde dilexi

k 4 semper

semper, idoneumq̃ existimaui, cui hanc potissimum personam imponerem, atq̃ eas tribuerem in sermonibus nostris partes, ut esset ille disciplinæ nobilissimæ accusator. Erat enim (ut tute nosti ac optime omnium quidē: quippe qui illi & municipio, et propinquitate, nonnunquā etiam contubernio solebas esse cōiunctus) ad obtrectandum dictis, & lacerandum aliquantū inclinatio; nec tam malevolentia ille quidem, mihi ut uidebatur, quā ardore quodam animi, & celeritate ingenij: quibus rebus fiebat, ut nullum paulo facetus, idemq̃ asperius & mordacius dictū facile posset continere; cæteris quidē partibus officij, suauitatis, diligentis, cum optimo quōq̃ erat comparandus. Quapropter nos, quando ipse agnosci ex suis scriptis haud ita iam potest: quæ etsi multa egregiaq̃ contulit, orationibus maxime pangendis, quas antea pronuntiasset: illa tamen nescio quo pacto effusa post mortem eius, distractaq̃ euauerunt: iucundum

cūndum etiam nunc nobis amici nomen, ab obliuione hominum uindicare sumus conati. Quod idem, si uita suppetet, de eis omnibus studiose faciemus, quorum nobis in amicitia ipsorū, ac familiaritate & uirtus animi cognita, & spectata erga nos uoluntas fuit. Genus quidē orationis, Phædrique consuetudinem dicendi, quantum assequi potuimus, in his libris expressimus: Quos ad te, Marci, potissimum ut mitteremus, quum ingenium tuum, ac uirtus, excellēsq; scientia artium optimarum, tum suauissimi mores tui, dulcisq; illa cōiunctio & studiorum, & animorū, quæ summa inter nos beneuolentia nos astrictos reddit, suasit mihi uehementer atque hortata est: amo enim te in germanum modum, tuoque in nomine libentissime acquiesco: teq; in primis habere cupio meorum studiorū & cognitorem, & participē. Quare attende quæso, num tibi in his libris Philosophiæ uis ac potestas satis diligenter à nobis uideatur esse exposita.

sita. Vtenim ad porticum sub uilla
peruenimus, atque in Xysto, loco sa-
nè amœno id temporis & salubri, ad-
uersi confedimus omnes, cæteris in-
me unum intuentibus, sic ego exor-
sus sum: Q V A E fuerit Phædri
nostri in accusanda Philosophia di-
cendi uis, qui orationis cursus, quæ
copia, nil me referre nec commemo-
rare attinet, ipsi uos paulò antè iudi-
cium fecistis: quippe qui eius oratio-
nem non uoce, laudèque uerborum,
quod ipsum admodum iam uulgare
& usitatum, sepe etiam temporis cau-
sa suscipitur & simulatur: sed admir-
ratione potius tacita fuistis prosecu-
ti. Nam, ut laus illorū sit quæ quam-
uis rectè atque concinnè, ex commu-
ni tamen, & penè quotidiano more
fiunt: sic admiratio eorum, quæ ho-
minum usu, ac facultatibus uidentur
superiora. Sed quo huius uel oratio
placuit, uel ingenij uis acrior, & ue-
hementior uobis uisa est, hoc mihi
grauius onus respondēdi est imposi-
tū. Ad eas enim partes repēte defen-
dendas

cendas accedere me sentio, quas hic
 ut oppugnare atq; euertere facilius
 posset, assidua iam dudum commen-
 tatione se instruxit: in quo neque in-
 genium illius apparationi defuit, nec
 tempus ingenio: quum ego utroque
 horum nunc quidem deficiam. Nam
 & tardior sum ad excogitandū, quæ
 sint accommodata causæ, & propter
 subitam, improuisamque dictionem
 imparatior. Accedit illud præterea
 incommodum, quod ei succedo sta-
 tim orationi, quæ non præteruola-
 uit aureis uestras, sed in uestris ani-
 mis & mentibus penitus insedit. Ut
 enim Corybantas ferunt numine il-
 lo percitos, etiam posteaquam tibiæ
 canere desierint, gerere usque tamen
 illarum in auribus concentum, & ad
 earum modos incitari. Sic non dubi-
 to, quin quamuis vacante iam Pha-
 dro, tamē eius ipsius in intimis men-
 tibus uestris & uigeat adhuc, & lo-
 quatur oratio. Hanc uim dicēdi fuisse
 in Pericle, qui princeps Græciæ ha-
 bitus est, æquales tēporū illorū poë-

ta

134 IAC. SADOLETI LIB. II
 ræ deprædicant: ut quum concionan-
 retur, non solum tonare, fulgere, cie-
 re fulmina, sed post dictionē etiā acu-
 leos relinquere in animis auditorū
 putaretur: quid ergo est? prodām ne
 causam, & deserā? Minime istuc quī-
 dem, nō enim uiri foret boni, & eius
 qui se iam diu Philosophiæ addixe-
 rit, idq; certo iudicio & explorato fe-
 cerit: subito ab illa discedere atq; eam
 summo illius tēpore destituere. Sed
 sequar officium, opinor, uestræque
 unā auctoritatī, qui hoc me deposci-
 tis, obtemperabo: quum præsertim
 sperem, atq; confidam, uos onus hoc
 mihi quod imponitis, eosdem etiam
 esse subleuaturos. Nam si in aliqua
 populi cōclonē, aut corona cuiusque
 modi, dicendū mihi cōtra Phædrum
 esset, nā ego uerbo hiscere non aude-
 rem, non quod diffiderē causæ, quid
 enim uerius, quā & laudare & de-
 fendere Philosophiam, cuius usus at-
 que tractatio Deorum uitæ est simi-
 lima: sed quia concitatos iudices exte-
 mescerem. Nunc uobis duobus do-
 ctissimis,

eritissimis, prudentissimisq; iudiciis
 in pace & silentio suū obtinebit locū
 ueritas. Itaq; Phædro nostro eloquē-
 tiæ palmam dabimns, ut suū ueri-
 tati honorem nō negemus: Est enim
 ueritatis tum noscendæ, tum agende
 etiam atq; nauandæ studiū profectō
 sapiētia. Vtemur enim hoc in Philo-
 sophia uerbo, tametsi in eo Phædrus
 faceret nos admodum, & crebrò eluse-
 rit. Sed qui duas hasce res arcta natu-
 ræ cognatione inter se coniunctas,
 eloquentiam dico & sapiētiā, quan-
 do utraq; res perfectio quædā, & al-
 tera mentis uirtus est, altera oratio-
 nis, diuellere primus & separare est
 ausus, siue Leontinus ille fuit Gor-
 gias, siue alius quis: maximam is pro-
 fectō sementem malorum omnium
 in humano genere iecit. Primus em̄
 docuit, id quod omnium rerum est
 deterrimum, mentiri uirtutem: aut
 si omnino uirtus mentiri nō potest,
 nec falsam eiusmodi personam susti-
 nere, instrumentū certe primarium
 uirtutis, ipsam interpretem animi &
 mentis

mentis orationē, falsos suscipere uultus coëgit, ut quum à uera sapientiā non esset profecta, alsimulatione tamen, imagineq; sapientiæ, quā plurimos in fraudem & in errorem induceret. Ex quo linguę cordisq; dissidio, ingens hæc, quā cernimus, in omni uita sequuta est perturbatio. Fraudes enim & malitię, omnesque fallendi & ementiendi artes hinc exortæ, hinc sese in hominū studia, moresq; profuderūt, omnis inquā hinc falsitas, omnis circumscriptio, & insidię omnes, ab hoc primo erroris fonte manauere. Nā cū ex duobus inter se quasi de regno decertantibus, alterutrum in nobis dominum constituere nos oporteat: siue rationem uelimus tanquam aliquem Deum, siue cupiditatem ueluti belluā quandam: non tantū in eo mali est (quāquam nec mediocre illud est malū) ueruntamē nō usq; eo id pollet ad perfē perniciemq; cōmunē, oppressam plerunq; & perditā meliorem iacere partem, insolentē autē cupiditatē in animo

animo dominari, quàm illud est &
 horribile, & exitiosum, linguam sa-
 pe instructam cupiditatum fallacijs,
 perferre foras mandata legationesq;
 perinde ut à sancto & legitimo intus
 rege, ac non ab improbissimo tyran-
 no, ipsa uidelicet cupiditate, missa sit:
 quæ æquitatis & ueritatis fucatis co-
 loribus, callidas suas machinationes
 depingat, quo labefactatatis bonorū
 consiljs, eorumq; fracta & imminu-
 ta autoritate, aditum sibi ipsa ad om-
 nium fortunas patefacere possit. In
 quo mirari satis nō queo, non intelli-
 gere eiusmodi homines, quū tantum
 uirtutis simulatione proficere se pu-
 tent, quanto se plus arbitrentur ue-
 ra uirtute esse profecturos. Sed ut
 ad naturam redeamus, nīl potest esse
 tam copulatum inter se omni necessi-
 tudine, uinculoq; nature, neq; tā con-
 sentiēs, q̃ aut cum affectionibus ani-
 mi uultus, aut cū uolūtatibus sermo-
 ut enim læticias mœroresq; intesti-
 nos frons atq; oculi, sic uoluntates et
 consilia lingua cōtinuo refert, quæ si-
 officio

officio fungi ritè atq; legitimè, suūq;
 planè illud munus tueri uelit, non so-
 lum uerè & incorruptè consilia men-
 tis, atq; decreta reddat necesse est sed
 qualia etiā illa intus sunt talia ea foris
 proferet, atq; exponat: quod in utro
 defecerit, dedecus ibi statim existit,
 & claudicatio: hoc est, non integrū il-
 la, sed mancum sui officiī munus asse-
 quitur. Itaq; & ampla magnificè dif-
 ferere illa debet, & copiosa largè, &
 alta sublimiter, tenuia subtiliter, mi-
 sera dolenter: denique ut quo habitu
 intus ornatus animus, & quibus co-
 pīs instructus fuerit, talem eū extrā
 efferat, & repræsentet oratio. Hanc
 speciem eximiā perfectæ absolutæq;
 sapientiæ, quæ in potissimis uitæ no-
 stræ ducibus, mente, orationeq; uide-
 licet, & in eorum inter se cōcordia,
 conspirationeq; consistit, si quis faci-
 lem esse & in promptu omnibus pu-
 tet, nempe ille fallatur: Omne enim
 præclarum rarum, & quæ commu-
 nia cunctis esse possunt, nunquam
 in magno honore sunt habita. Sed
 est

est tamen in ea consecranda, & ad ipsam
scenda ordo quidam, ac modus: ut si
ad summum perueniri non possit, in
eo quod quisque adeptus fuerit, cum
quadam prudentia, moderationeque
versetur: neque se amplius ostendet,
quàm quoad idoneus est præstare.
Hoc enim qui sic egerit, ut totam sa-
pientiam non possideat, non minimam
is tamen illius partem fuerit consecu-
tus: intelliget enim quid sit illud, quod
in quaque re est decere: quod unum
est præcipue sapientiæ omni propo-
situm: nosse enim, & tenere quid in
quaque re deceat, maxime proprium
putatur esse sapientis. Qui ergo ad
summam sapientiam omni studio con-
tendens, aliquo in inferiore gradu re-
stitit, & mediocritatem in ea fuerit
assecutus: uel cum in alterutra illius
parte se exercuerit, alterius factus sit
expers: ut si quis in cogitando quidem
eruditus ac prudens, idem in eloquen-
do infans atque imperitus sit: aut con-
trà, quum abundet orationis copia,
magnarum tamen rerum cognitio-
nem

nē non teneat: is si finibus se suis continuerit; nec in ea parte studuerit se iactare; cuius sit imperitior: sapientis ille laude & existimatione non carebit. Non enim exiguas in sapientiae laude possidet partes illa uirtus, quæ à temperatione, & modo, præclaro quidem uocabulo, est appellata modestia. Ac ut in ædibus atque templis, etiam si magnificentia absit, sæpe tamen opere in paruo decor nihilominus elegantiaque artis apparet: Sic angustioribus interdum hominum ingenijs, exquisisque facultatibus, sapientiae aliquis radius potest illucescere. Si qui nō maximis fuerit ingenij opibus præditus, is cohibuerit semetipse, nec ultra id quod potuerit, progredi erit conatus. Verum ut horum numerus existat aliquis, qui mediocriter effecti sunt sapientes: ad illam quidem summam & absolutam laudem accedere sapientiae, paucis adhuc est datum: quorum nimirum nomen colimus tanquam consecratum immortalitati. Ac ut omit-

tamus

tamus de eis loqui, quos non ex ipsorum scriptis, sed aliorum testimonio cognitos, & Græcæ, & Latinae nobis indicant literæ: ut de parente totius Philosophiæ Socrate, de Anaxagora, de Empedocle, Democrito, Pythagora, Varrone, Nigidio, alijsq; cōpluribus: isti ipsi quos nouimus, quos mirantes legimus, quos in manibus semper habemus, Platonē dico, Aristotelem, Theophrastum, Ciceronem, & reliquos, qui ad horum principum emulationem studia sua contulerunt: quales tandē nobis hi, & cuiusmodi uidentur? nōne eximij, nōne admirabiles, nōne undique atq; in omni parte summi, atq; perfecti? An aliquid est in illis præterea, quod requiramus? quorū ut tabulae egregiè pictæ luce atq; die, sic istorū incredibilis rerū prudētia, orationis lumine lōgè fit illustrior: qui ita implent sensus, animosq; legētū docendo, et disputādo, ut neq; ad intelligētiā rerū qcq; mēs nra, neq; ad iucunditatē animi āplius auris requirat. Sed

1 2 ut cœ

ut cœperam dicere, qui ad hoc fasti-
gium ascendere nequiverunt, si n̄dē,
in suo genere quisque, modesti pru-
dentesq; extitere, non caruerunt par-
te meritæ laudis. Qui uero quum to-
tam sapientiā persequi neglexissent,
& ad captādas magis opiniones uul-
gi, quàm ad ueritatē doctrinæ se ex-
ercuissent, maiores tamen q̄ erant,
uideri studuerunt: hos uideo ferme
in duo genera esse distractos. Alij e-
nim rerum omīssa & posthabita co-
gnitione, in uerbis tantum ipsis, &
in quodam loquendi artificio elabo-
rauerunt: Alij præ studio percipi-
endæ doctrinæ, excolenda oratione
minus sunt exercitati. Quorū utro-
rūq; nō mediocris error, & ad inspi-
ciendam sapientiæ uim, obtusa atq;
hebes mens eorum extitit: quanquā
priorēs quidem illi malitiæ, inscitix
posteriores magis sunt arguendi: hi
enim non tam astuti mediūsfidius,
neque tam uasri, qui diuinarum re-
rum atque humanarum notitiā pro-
fisci, à cultu & elegātia sermonis lon-
gissime

gissime absunt, quàm incōptè & ridiculè in liberaliores cœtus sese dent, ipsi uidetis: in eo quidē admodū nobis odiosi, quod libris quotidie edendis, & conscribendis, semetipsos nobis, et opīnionibus nostris intrudere conantur, uimq; quodammodo sensibus student afferre, quò de illorum bene ingenijs existimemus: in quo imprudentia labuntur: nō enim unquam mihi, neque cuiquā præterea (ut ego quidem arbitror) ingenue instituto persuadere poterunt, ut cū barbara & lutulenta utātur lingua, genusq; scribendi adhibeant inconditum, & illiberale, iudicari debeant Græca aut Latīna eruditioē esse pręditi: quum neque id, quod sapientiæ proprium esse diximus, uidere in re quaque quid deceat, in ipso primo aditu sui conatus intelligant. Nam quæ horum ista esse sapientia potest, quæ prima egressiōe e penetralibus suis, ut primum in conspectum hominum proditura est, turpiter sese in oratione ipsa dare, progrediq; inde

164 IAC. SADOLETI LIB II
corè ne animaduertit quidem? Atq;
hi tamen, cuiuscemodi ipsi sunt, mi-
nus multo sunt nocentes, atque ma-
lefici, quàm illi, qui ex ornatu solo,
copiaq; uerborum, doctores se sapi-
entiæ populis sunt professi: maiore
enim in perfidiæ instrumēto ad euer-
tendas hominum fortunas parati ac-
cessere. Rursusq; hi dupliciter: aut e-
nim cum se ad Rempub. gerendam
contulissent, propter ubertatem, ele-
gantiāq; sermonis, fide sibi pruden-
tiæ atq; uirtutis in populo falsò com-
parata, ciuitatibus suis pleriq; exitio
fucere. Quo in primis malo, & rhero-
rum orba ueris sapiētiae dotibus elo-
quentia, non illæ modo tot præstan-
tium ingeniorum eductrices Athe-
næ, sed cūcta olim Græcia planè con-
cidit. Aut qui non tantum habuerūt
roboris, ut se regendis & moderan-
dis hominum cœtibus iudicarēt ido-
neos, in sordidiorem etiam fallendi et
decipiendi artem secuti sunt: ut cum
per omnem uagarentur Græciam,
adolescentes ad se uanis pollicitatio-
nibus

nibus allicerent, quod his se notitiā gubernandarū ciuitatū, & illā præcipuè artē dicerēt tradituros, per quā scirent illi & tenerēt, quemadmodū causa inferior (sic enim loquebātur) dicendo fieri superior posset: hoc est, quemadmodū falsitas ueritatē, æquitatem aut atq; iustitiā iniuria ipsa superaret. Sophistæ hi nominabātur: quorū quondā multitudine & cæcibus uetus Græcia abūdauit, nomēq; eorū aliquandiu in magno honore est habitum. Sed quum idem illi ciuiliū rerum peritiā, uirtutisq; & uitij profiterentur notionem: ipsi uerò moribus atque uita à contemptissimō quōque nil differrēt, spreto postremo ab omnibus, atque illusi, dederunt locum Philosophiā uituperare uolētibus, ut id maximè secundo populo facere possent: in quos extrema in oratione, me quidē perlubēte, inuectus est Phædrus: qui si has huiusmodi Philosophias falsa appellatione in nomē sapiētie temere inuadentes, supersit sibi uitupandas, adscribat.

licet ad iudicium suum opinionem
 etiam meam: sin autem id molitur, et
 agit, ut omnino abijcienda sit, & re-
 pudianda Philosophia, nō est nobis
 committēdum, ut desertam illam &
 indefensam relinquamus. Nanque
 hercule, inquit ille, hoc etiam restat,
 ut plureis iam pro una Philosophias
 habeamus. Nō ita res sese habet, in-
 quam: nec tu istam multitudinem ar-
 tibus ipsis attribueris, sed facultati-
 bus potius eorum, qui dissimiliter il-
 las tractant, atque suscipiunt: omnis
 enim ars una in sese, simplexq; sem-
 per & eiusdem modi, non eodem ta-
 men modo adhibetur ab omnibus:
 quod ne longe abeas, in tua ipsius ar-
 te potes, Phædre, perspicere: quum
 enim te oratorē nobis præbeas gra-
 uem, atque magnum, quod idem fa-
 cerenitūtur in hac ciuitate permul-
 ti, quid causę est, quod te dicente con-
 currimus omnes undique, attendi-
 mus, admirāmur, tuæq; eloquentiæ
 fulmina quasi extimescimus: quod
 sentimus idem usu uenire nobis in
 Camillo

Camillo Porcio: est enim ille ex tua
 & disciplina, & amicitia tibi in hac
 laude geminus, ac prope par. Laurē
 tium autem Colaianum, & hūc stul-
 tissimum omnium hominum Pionem,
 qui obsoletis & horridis consecran-
 dis uocabulis, laudem in his dicendi
 se assecuturū putat, etiam eludimus,
 atque aspernamur. Num tu hanc ua-
 rietatem & discrepantiam arti, ac nō
 hominibus ipsis attribuis? Omnis
 ars, Phædre, quæ quidem digna hoc
 nomine sit, una ipsa in sese, & sui un-
 dique similis, dissimilitudine illorum,
 qui eam tractāt, dispares aliquando
 suscipere uidetur formas: quum ita,
 ut sit, uariè ex ea ingenia afficiantur,
 ab alijsq; recte exerceatur illa ars, ab
 alijs perperam: & in his munus ipsa
 egregie tueatur suum, in illis minus
 id possit. Quod quum similiter in
 principe artium Philosophia eueniat,
 quid obstat, quin tollatur omnis con-
 trouersia: & quum ego Philosophiā
 ueris laudibus extulero, tu malos
 Philosophos iure redarguendos du-
 l, cas?

cas: Nequaquā hoc sic abierit, inquit: ego enim illā ipsam accuso, quam tu necessum est confiteare, tot huiusce modi nebulonū & nugatorū esse ueluti matrem. Hostis, inquā, Philosophi es Phædre, asperequā nimiū exerces inimicitias. Sed quoniam uideo te nullam omnino uocem æquis auribus admittere, quæ nomen modō Philosophiæ cū honore aliquo pronunciet: aggrediar ad defendendū, si pauca anteq̃ de meo officio fuero prefatus. Etenim ego quum plurimū te amo, idēq̃ merito tuo: multa enim si gna uicissim tu mihi, nequea obscura, amoris tui erga me tribuisti: & in ijs hoc recens, q̃ Curtianū meū carmen humanissimis uerbis profecutus es: tū mihi illud in te usu uenire experior, q̃ ullius unquā uix familiaritate æquē sum delectatus ac tua: nihil enim fieri te uno aut amabilius potest, aut falsius: q̃ si ita non esset, tuū tamē excellēs ingeniū, tua egregia uirtus, humanitas, literæ, nō solū meā, sed omnīū tibi beneuolentiā facile cōciliarēt.

Quod

Quod autem me sæpe & multū monuisti, ut dimisso Philosophiæ studio ad grauiiores res tractandas me conuerterem, probasti mihi in eo tu quidem studium & uoluntatem tuam: consilium uerò & iudicium non ita: non enim si tibi omnia amicitiae officia præstare debeo, quod faciā equidem semper, et faciam sedulò, iccirco tuis etiam opinionibus annuere sum obstrictus: assentatoris esset, nō amici sic agere, tibiq; ita obsecundare, ut cū meā rectè ac cōmodè tutari possem, tuā potius sententiā sequerer atq; amplexarer. Illud cū dolore aliquo fero, q̄ uideo esse in hac causa necessariū, ut mihi tu oppositus sis, quē refellere coner, in quo tu meliore multo conditione usus es, qui tibi Philosophiam quam oppugnares, nō me ipsum proposuisti. Quamobrē si redarguendi causa acrius agere interdum fuero coactus, quæso ut bona tua cum uenia facere id mihi liceat: non enim tui refellendi, sed eius confutandæ rationis gratia, quæ ex ore tuo
modo

modo Philosophiam ut euerteret,
 equis uirisq; connixa est: uehemen-
 tius mihi nonnunquam erit agendū:
 quod tu in bonam partem accipies,
 mihiq; pro ueritate, tanquam pro pa-
 tria propugnāti, hanc curam, & hoc
 studium etiam adscribes laudi. Illud
 item peto, si contigerit aliquo loco,
 ut mihi de re quapiā interrogandus
 sis, id quod uides in tam graui causa
 fore faciendum, facilem te mihi in re-
 spondendo, & clementem præbeas.
 Interrogares licebit, inquit, sed par-
 cius: nam ego audire continentē ora-
 tionem malo. Geram tibi morem,
 quoad potero, inquam. Sed ut non-
 nunquam opus est in ea disputatiōe,
 quæ ex contrarijs partibus defendat-
 ur, inueniundi uerī causa interroga-
 re, & interrogari, refellere, & refelli,
 quod aliter sæpe nihil expediri, nec
 ad exitum commodè deduci potest.
 Sic illud non solum Philosophia, ue-
 rum hominis etiā mediocriter erudi-
 ti prudentia indignū, utrumuis isto-
 rum cum iracūdia, aut cū pertinacia
 efficere.

efficere. Enim uero unde ego nam po-
 tissimum ordiar? aut quod initium
 meæ orationi sumam? an ab eo sapi-
 entia uerbo, in quo tu omni cum sa-
 le, quum priscos illos septem, tum
 Philosophiam omnē eludēdo exagi-
 tasti? in quo etsi nos mirabiliter de-
 lectasti, uel uarietate rerū earū, quæ
 à te ipso proferebātur, uel lepore sen-
 tentiarum: tamen, quod pace dixe-
 rim tua, fluctuare interdū, cursusq;
 magis & copia, quàm aut distinctio-
 nis aut ordinis cupida, ferri tua mihi
 torrens uidebatur oratio. Quid ita,
 inquit; aut quæ nam fuit ista fluctua-
 tio? Quia, inquam, quū temeritatem
 illorum, et arrogantiam reprehende-
 bas, qui primi sapientium sibi no-
 mē & professionem usurpassent sa-
 pientia, nimiumq; sibi eos, & quod
 ferri non posset, appetisse dicebas,
 ea re quidem, quod (ut aiebas ipse)
 nihil sit omnium rerum neque in cœ-
 lo, neque in terra sapientia diuinius,
 mirabilem quandam rem profecto,
 & cæterarum omnium longemaxi-
 mam,

mā, huic sapientiē uerbo cōstituebas
subiectā. Rursus ubi eorundē leuita
tē & inscitā irridebas, qui professio
nis suæ titulo inflati, & tumidi, præ
stare cæreris se arbitrarētur, propter
illud unū sapientiē nomē, quod in re
liquas omnes etiā abiectas & ignobi
les cōueniret artes, fabrorūq; sapien
tiā in eo et Homerū testē adducebas,
nihil huic uoci relinquebas subiectū
quod æstimatione ulla uideretur di
gnū. Ita quū duabus disiūctissimis in
rebus, una eximia atq; primaria, al
tera porrò abiecta atq; ignobili, eodē
sapientiē nomine uterere, quid mirū
si fluctuare mihi oratio tua, nihilq;
stabile et firmū in animis nostris con
stituere uidebatur? Atqui ignosco
equidē: sunt enim ista rhetorū: pom
pā quærunt & gloriam, nec tam exā
ctam in audientiū animis earū rerū
scientiam, quas tractāt, quā exigui
temporis postulant opinionem; non
enim docere propositum illis est, sed
mouere. Itaq; nullis certis in dicēdo
finibus continentur, quoq; fusiores
&

& abundantiores semper sint, ut litigiosi vicini terminos, sic isti uocabula, rerum notas confundunt: cum quod unius uerbi inuolucro plura complectentis, in quam commodum est, usi fuerint partem: tum ubertate & copia, numeroque bene compositæ & iucundæ orationis in auditorum animos influentes, uim sæpenumero afferunt ueritati. Contra hæc omnia Philosophia, rem ipsam aperit, ambigua distinguere uult, inuoluta euoluere: hoc ipso tamen imbecillior, quod ut ferè acerrimæ inter sanguine coniunctos eueniunt dissensiones, sic ista ab ea, cui germanitatis uinculo coniuncta fuerat eloquentia, deferta, non modò minus habet splendoris ad illustrandam, uirium ad confirmandam uirtutem: sed eius ipsius eloquentiæ inimicissimos impetus uix ab sese potest propulsare. Quo utique dissidio, ut antè dixi, magna hæc, quam cernimus, in omni uita exorta est perturbatio: quod si mea uox unquam quicquam habuerit autoritatis: omni ope adnitar, ut

ut omnibus suis partibus & numeris perfecta, integraq; sapientia, ingenius mentibus restituatur. Ergo in nomine sapientiæ ambiguus Phædrus: Quid in ipsa re? Descripsit enim ipse sapientiæ quoque formam ueræ illius atque eximiæ. Audio: Sed tamen eam totam è uulgi iudicijs esse aptam uoluit. Vnde tantum repente in uulgo autoritatis: Nam & hoc loco quæro, Dixeras illos septem, si populorū suffragio dicti essent sapientes, non habere eos causam iure gloriandi, propterea quod stultorum de sapientibus iudicium nullum existeret. Quo pacto igitur qui de sapiente nec iudicare quidem possunt, horum iudicijs niti & opinionibus, ea sola iudicabitur ritè sapiētia? Sic enim (si memini) positum abs te est: Quicquid in bonis numerarit populus, & quæ studia cunque magni fecerit, in his necesse esse apprimere uersari sapiētem, si uelit esse sapiēs: nec eū à populi studijs, et uoluntatibus uel tantulū discrepare. Quid habet igitur præclari ista

Et ista sapientia, si nil aliud ipsa sit,
 quam vulgi opinio: Nam nos qui-
 dem cum notionem sapientis, quam
 in animis nostris natura inseruit, ip-
 sa nominis uoce excitati, cogitando
 pertractamus: proponimus nobis
 longe præstantius quiddam, quam
 quod assequi, quodue aspirare vulgus
 ipsum facile queat: speciemq; eam in
 animo informamus, in qua nihil te-
 meritatis insit, nihil festinationis, ni-
 hil inconstantiae: quæ quidem vulgi
 & populorum vitia sunt notissima.
 Neque est quisquam uersatus inter
 homines, & qui ipse modo sibi no-
 tus sit, qui aliam formam sapientis
 mente concipiat, quam hominis gra-
 uis, atque firmi, nequaquam pro te-
 meritatibus vulgi sua studia regētis,
 sed ipsius ultro moderantis, ultro co-
 hibentis. populum, si populus auto-
 re eo uti ad capeffenda rerū geren-
 darum consilia uelit, sin minus, sen-
 tentiam tamen suam præstantis, non
 populi. Quod de Phocione claro
 Athenis uiro memoriæ proditū est:
 in qui

q̄ cū reclamāte populo Atheniēsi,
dissuasor fuisset eius belli, quod post
Alexandri mortē aduersus Antipa-
trū & Bœotios, duce Leosthene, ge-
stū est: resq̄ initio prospere Athenas
renūtiarentur, essetq̄ ob eā rem in
lætitiā & gratulatiōe ciuitas: interro-
gatus ecquid illa sic cecidisse moleste
ferret, quæ contra eius sententiā su-
scepta essent? Nequaquam, inquit,
uerūtamen ego in sentētia mea nihi-
lominus permaneo. Satis declarauit
eo responso uir prudens, non ex for-
tuitis euentibus sapientiā, neq̄ ex le-
uitate iactationeq̄ populari, sed ex
grauibus certisq̄ consilijs pendendā
esse. Et sanē quidē illius exitus belli
Atheniensibus extitit calamitosus.
Atqui talis nobis ob animū uersatur
sapiens, q̄ frenis sæpe quibusdā quasi
contineat populū temere ruentē in
ea, quæ concupiuerit: nō qui conuel-
latur ultro ipse, & auferatur à popu-
lo: qua specie quidem in sapiente, ni-
hil nec cogitari potest indignius. Tu
contrā, nouo de sapiente iudicio ute-
ris,

ris, nihilq; neque rectum, neq; gra-
ue existimas, quod non à populo pri-
us probatum, adscitumq; sit: ut tibi
in hoc paulisper assentiar (nam quid
uerius sit, mox uidero) Agè sanè, Sit
munus primum sapientiæ studia
uulgi persequi. Rationem atq; tem-
pus huius fungendi muneris quero:
non enim semper (ut tu ipse inquie-
bas) modo eodem conuenit: Quid er-
go? quum uulgus semper uarium in-
certumq; sit, atq; ut in euripis & fre-
tis undarum assidua est conflictatio,
fluctusq; fluctum identidē & impel-
lens, & reuocans, sic temeritas popu-
lorum incitata & uolubilis, cōtrarijs
ueluti æstibus frangat sæpenumero,
impediâtque semetipsam: quod erit
populo tēpus, iudicij faciendi, ferun-
daque de sapiente uiro sapientiâque
sententiæ? Tum ne, cūm repentino
aliquo studiorum motu incitatus, ad
appetendū aliquid feretur effusius?
An post, cūm reprehensō errore, uel
etiā sola mobilitate pœnitens, repu-
diabit illud qđ paulò antè intēderat?

m a In

In hac inquam uarietate, & in his et
 rantibus populi opinionibus & stu-
 dijs, utrum tandem quasi æstum se-
 quens sapientia, ius suum & nomen
 ritè obtinebit? ut de Q. Fabio Maxi-
 mo legimus, eo qui bellum cum An-
 nibale gessit. De quo Ennius,
 Vnus qui nobis cunctando restituit
 rem: Non ponebat enim rumores
 ante salutem: Ergo magis magis
 atque uiri nunc gloria fulget.

Atqui gloriam ille istam fuerat ade-
 ptus, quod à populi uoluntate dissen-
 tiens, fortunam Reipub. in discrimē
 praelij non adduxerat, ob eamq; rem
 ab eodem postea populo sapiens est
 iudicatus. Quæro igitur, quando sa-
 piens? quum populi & militum incli-
 tatis ad pugnandum studijs obliste-
 bat, & quia minus illorum cupidita-
 ti obsequebatur, suæ famæ & digni-
 tatis detrimentum accipiebat? At nō
 hoc modo pendeat ē uulgi opinioni-
 bus sapiētia: An possit, cum cunctoru
 uoce & concursu maxime laudatus
 est, quod leuia uulgi iudicia contem-
 plisset,

plisset, suumq; ipse iudiciū fortiter re-
tinuisset? At hoc posteriore populi
iudicio, id quoq; est ab eodem popu-
lo iudicatum, nequaquā esse sapien-
tis imperitæ multitudinis studijs ob-
sequi, nec consilia sua ex populi opi-
nionibus moderari. Ita inanis in om-
nem partem sapientiæ iudex est po-
pulus: minimeq; idoneus, cui hoc tan-
tum munus cōmittatur, atq; id decre-
tis non solum grauiū atq; prudentū,
uerum etiā suis. Verū hoc fortasse
haud ita uult Phædrus, neque omni-
bus ipse populi scitis sapientiā adiun-
git, sed ea sola in hāc laudem recipit,
quæ non mobilia & uaga, sed firma,
constantiaq; sunt, nec ulla unquam
uicissitudine permutātur: ac ne mul-
tis, ad ea bona nos reuocat stabilia at-
que rata, quæ semper populus maxi-
ma iudicat bona, diuitias, honores,
imperia, uoluptates. Huc enim con-
uersam omnem uult esse sapientiā, ac
in his potissimum appetendis, cum
populo eam ait consentire oportere:
munusque sapientis præcipuū esse,
m, ut

ut referat is ad sese omnia quæ concupiscat populus, partesq; suas in ijs longè principes esse studeat, neq; alium esse arbitretur, qui illis potiatut, se ipso digniorem. Quod si ita sit primum, quî conuenit, eundem populum, quem temeritatis & inconstantiæ plurimarû rerû arguas, atq; condempnes, repente una certa in re, & ea quidem maxima, idoneum statuere sapientiæ autorẽ? Quis hoc sic diiudicauit? Quis distinxit? Quis has ueluti prouincias sic partitus est? ut ex eodẽ autore quæ prodeunt, horû partim sapienter decreta existimari debeant, partim stulte. Deinde, si hæc semper fixa de diuitiis & uoluptatibus populi est opinio: quomodo tu non frustra illam nobis imaginẽ ante oculos effinxisti, qua paratum ad subitos excursus sapientem constituabas: cum quidem eum ueluti Scytham aliquem, aut Nomadam, cui nullum usquam certum domicilium esset, tanquam in rheda collocasti, ad profiliendum attrētum: ut simul atq; populus

populus nouo æstu aliquo cupiditatis efferuescens, delabi quopiam, confluereq; cœpisset eodem ipse præcurrere & aduolare niteretur. Quid inquam opus fuit hac mobilitate, & hoc tanto excubandi, uigilandique negotio? & cur non protinus sapientem in ipso opum & uoluptatum regno cōstituisi, fruentem pacato animo eius rebus, in quibus fructus sapientiæ præcipue cernitur, nullaeiusmodi ancipiti cura distractum, tãquam rescissurus aliquando populus decretum suum, & de huiuscemodi bonis sententiam mutaturus sit? Iam illud quidem, quod maxime ad rem pertinere arbitror, querendum in primis mihi statuo, Vnde tanta sit æstimatio hisce bonis: Ex ipsis ne? hoc est, ab ipsorum conditione atq; natura, ut sint ipsa per se & sua uideantur mandare? An à populo? eò quòd populus illis hoc tantum autoritatis attribuat? Si ab ipsis, quonam sapienti opinione populi multitudiniquè iudicio fuerit opus? An, dubium id est,

m 4 quin

IAC. SADOLETI LIB. II
quin ipse melius & cōsideratius mul-
tò, quàm imperitum uulgus soleat,
de eo quod bonum est, cōstituturus
sit, & iudicaturus: quippe cū sapiē-
tiæ in primis sit, non aliena eam sub-
sequi, sed sua ipsam iudicia profer-
re, quæ alij potius sequantur: aut ne
nomen quidem suum ipsa retine-
at, si in iudicando alijs concesserit. Si
tērò bona illa magni iccirco facien-
da sunt, quod eadem plurimi fiunt
populo, nullum erit illorum uerita-
te neq; natura, sed tantū uulgi opini-
onibus bonum: ita in bonis existima-
tis & opinatis, nō in ijs quæ uerè bo-
na sunt, egregia ista popularis sapiē-
tia enitebit. Quid ergo illa, quæ uera
bona sectatur, & in illis appetendis
utitur iudicio non uulgi, neq; impe-
ritorum, sed suo: quo tandem nomi-
ne fuerit appellanda? Num ea quæ so-
indignior habebitur, quæ sapientiæ
nōmen obtineat, & iccirco eam po-
pularis sapientia anteibit, quod hæc
ueritatem bonorū amplectitur, illa
ipsa duntaxat opinionem: nisi forte
nullum

Nullum omnino re & ueritate est bonum, omnisq; boni ratio ex sola opinione existit. Quod si ita esse suscipiatur, rursus Protagorea ratio inducatur necesse est, nihil re ipsa uidelicet, neque natura uerum, neque bonum esse, sed quale cuique quid uideatur, id illi tale existere. Quæ positio Sophistæ in primis (ut tum habebatur) nobilis, diu & multum in Græcia iactata, ad extremum doctissimorum disputatiōibus fracta, atq; cōuicta est. Etenim tum perspicue est demonstratū, si ita se res haberet, primum, contraria in eodem & repugnantia simul conuentura esse, quod nullo modo fieri potest : quippè quum contrariè diuersis de quacq; re uideatur : deinde artem omnino nullam neque scientiam habere locū posse : nihilq; interfuturū esse inter doctissimos, et imperitissimos reque inter eos qui omni rerū prudentia usq; se excoluissent, & eos qui nunquam animum omnino ad agendum quippiam aut considerandum appulissent :

m ; Ita

Ita omni omnium rerum penitus
 sublato delectu , omnibus consilijs
 iudicijsq; peremptis , fore planè ni-
 hil quo res rei ulli momento aliquo
 antecelleret. Sed nos illis disceptatio-
 nibus omisissis, quæ latiores sūt, quàm
 ut angusta & breui oratione conclu-
 di possint: ad ea quæ nobis sunt pro-
 piora redeamus , idque dicamus ,
 quod reticentibus etiam nobis ne-
 cesse est intelligi : si boni uerique ra-
 tio opinionibus duntaxat pendenda
 sit, populum ipsum iure unum ap-
 pellari conuenire sapientem, Quip-
 pè quum plurimum concors con-
 sentiensque opinio, singulorum sen-
 tentijs sit anteponenda: Populus ita-
 que solus sapiens . Qui ergo nobis
 constamus ipsi, dum hoc communi
 loquendi more errorem, incōstanti-
 am, uanitatem populis ascribimus?
 uerbæque stultitiam & temeritatem
 significantia, in genere sapientissi-
 mo usurpamus? Num aut maiores
 fortè nostri aberrauerunt hi, qui re-
 bus imposuere nomina? aut nos illa
 ipsa nomina perperam præposte-
 re?

reç

receptis accipimus, alienamque prorsus loquimur, cum ordinem, gravitatem, constantiam, ceterasque huiusmodi virtutes ab errore leuitateque disiunctissimas, unanimes comites sapientiae attribuimus? At enim æquius multo est unum concedere sententiis plurimorum, quam unius plurimos: sic enim dicebas: Quid cum plurimi ex contrariis partibus dissentiunt, multitudinesque ipsae inter se sunt discordes: numero ne semper, nunquam autem pondere gravitateque disceptantium lis diiudicabitur? Quid cum non hominibus solum, sed populis universis diuersae sunt sententiae? Lacedaemone furari ingenuis adolescentibus est permissum, Athenis nihil minus. Contra, Atheniensibus lege ocij erat multa, at liberale uel maxime id apud Lacedaemonios. Ex quo illud legati Spartani dictum, qui Athenis quendam damnatum ocij duci cum uideret, quæsisse fertur perstudiosè, quis esset ille, qui tam liberalem

186 IAC. SADOLETI LIB. II
liberalem subiisset mulctam. In disci-
milibus ergo duorum principū po-
pulorum opinionibus & sententijs,
utram tandem ueriorē & sapientiæ
congruentiorem dicemus esse: aut si
non facile id est iudicatu, tuā scilicet,
Phædre, sapientiam ad disciscipulis:
constituemus quidē hoc certē, quod
est necesse, hominem unum atq; eun-
dem Lacedæmone sapientem, Athe-
nis stultum fore: ut cum secum foras
extollere domesticam sapientiam ne-
quiuerit, in alienam ciuitatē, quem-
admodum hospes, sic etiam insipiens
introisse dicatur. Verū ut congre-
diamur propius, ac de eo ipso genere
bonorum, quō Phædrī ista in primis
aspirat sapientia, de diuitijs inquam,
ac uoluptatibus uerba faciamus, quā-
do horum bonorū iudicium omne
ipse attribuit populo: si uaria existat
hac quoq; de re populorum decreta,
quid erit tandem statuendum? Lace-
dæmone durissimis Lycurgi legi-
bus, quoad illæ uiguerunt, neque ad
pecuniam, neque ad delicias aspira-
uit

uit quisquam. Nemo igitur illis tot
 seculis in ea ciuitate sapiens : ne Ro-
 mæ quidem , qua tæ ciuitate exem-
 plum omnis sapientiæ & uirtutis in
 nostros animos transcribebas , pri-
 mis illis CCC. LXXXII I annis
 diuitiæ admodum in usu , aut in ho-
 nore ullo fuerit : neq; publicè id adeo ,
 neq; priuatim . Ac publicè quidem ,
 Q. Fabio Pictore , L. Quint. Cons.
 nummus in hac urbe primùm argen-
 teus signatus est , annis quinq; ante
 primum Punicum bellum : cùm an-
 tea graui ære , inepto ad coaceruan-
 dū , ac seponendū , omnes uterentur ,
 priuatim uero qui argentū posside-
 re comperti essent , hi neq; legum pœ-
 nas , neq; censorias notationes effuge-
 rent . Ita in hanc urbem aditus omni
 illo tēpore sapientiæ interclusus fuit :
 nisi forte tum populi Romani opi-
 nione & iudicio , ex alieno quodā ge-
 nère sapientia extitit , non uolupta-
 tis & copiarum , ut nunc est , sed absti-
 nentiæ , frugalitatisq; magistra : cu-
 ius tamen moris ac disciplinæ tem-
 poribus

78 IAC. SADOLETI LIB. II
poribus optimis Pop. Rom. non por-
nitebat, tum cū ab aratris accerse-
bātur homines, quibus magistratus,
curationes, imperiaq; mandarentur,
totaq; Respublica committeretur re-
genda: quorum quidem consilijs, for-
titudine, iustitia potissimū effectum
est, ut hac ciuitas ex minima, ad sum-
mum rerum humanarum fastigium
perueniret: nam ab hac quidem po-
pulari sapientia quōtus quisque est,
qui ad gubernacula Reipub. trans-
latus, officium suum, atque operam
ualde probet populo? Quod si popu-
lum quoque uelim in hac ratione de-
fendere, non ne id dicam, quod ab
omnibus concedi necesse sit: non ho-
sce cupidos & ad omnia progreden-
tes, quibus omne in pecunia, et in am-
bitione honoris positum bonum est:
quique quō plurimum in sua ciuita-
te possint, anxij semper, atq; solliciti,
omnes intendunt machinas, omni-
uia moliuntur: sed abstinentes, sed
moderatos, sed graues, eos esse, qui
a populis præcipue & probentur, &
diligantur,

diligantur, quorum se fidei libens
 multitudo ipsa committat. Videtis
 campum, in quo exultare possit ora
 tio mea. Sed mittamus: sitq; sanè
 & Phædro, & populo teste, opum
 & icunditatum consecratrix sapien
 tia: Illud quæro: in quo uim & fa
 cultatem istius sapientiæ ponitis?
 Vtrum si adipiscatur commoda for
 tunæ hæc, quæ uos tantopere extol
 litis: an si uiam, rationemque com
 monstret adipiscendorum? Hoc
 est, Vtrum in euentu adipiscendi,
 an in consilio duntaxat insit sapien
 tia? Si in euentu, atque ut adipisca
 tur, qui iam distinguemus fortuna
 rum à sapiente? aut cur non idem
 atque unum fortuna ac sapientia fue
 rit? Et quidem hunc honorem in
 scena & à Comoedia cernimus For
 tunæ datum, Centum doctum ho
 minum consilia hæc una deuincit
 Dea Fortuna: atque hoc uerum
 est, perinde ut quisque ea utitur,
 ita præcellet, atque exinde sapere
 cum omnes dicimus. Bene ubi cui
 discimus

190 IAC. SADOLETI LIB. II
discimus consilium accidisse, homi-
nem cautū eum esse declaramus: stul-
tū autē illum, cui uertit malē. Nostis
carmen profectō, quo, scenę, uulgiq;
iudicio, in sede sapiētīę fortuna con-
stituitur. Et ridiculus Pacuius, qui
de Fortuna secus sentit: Fortunā in-
sanam, & cācam, & brutam perhi-
bent Philosophi, saxiq; instar globorū
si prædicant uolubilem, qui enim ea
poterit uolubilis atque insana esse, si
cum sapientia semper coniuncta sit?
Quanquā Pacuius (quod ita Phæ-
dro uideatur necesse est) nequaquā
satis idoneis testibus Philosophis,
fortunam in crimen & in uitupera-
tionem uidetur accersere. Sed perse-
quamur, ut cœpimus, hocq; urgea-
mus: si in adipiscendo & potiundo
uitę commoda sapientia tantummo-
do sit, nihil inter eam, interq; fortu-
nam inter futurum esse, casuq; & for-
tuito quenq; effici posse sapientem:
ut enim ad honores quis & ad diui-
tias euectus fuerit, ita sapientiam e-
uestigio fuerit consecutus. Vbi cir-
cumspectio

cunſpectio igitur, ubi conſilium, ubi illa accurata & diligens conſideratio, quæ habita eſt ſemper propria ſapientis: qui ſe nunquam in præcipitem locum committit, certaꝗ ratione dirigens appetitiones ſuas, diuitias & poteſtates ſæpenumero prætermittit, quò ſe bona exiſtimatione in populo communiens, ueras uitæ uoluptates, quæ ab honeſtate & innocentia ſeiunctæ eſſe nō poſſunt, tranquillo animo conſequatur: nihilque unquam molitur, in quo ſubductis calculis non plus conſilij & rationis inſit, quàm fortunæ. Quod ſi non tã in adipiſcendo, quàm in acutè acriterque perueſtigando, quibus ad fortunæ præmia itineribus ueniatur, ſapientia magis eluceſcit: equidem non negarim hoc ſapientiæ munus magis congruere. Adeſt enim, iam conſilium & cogitatio, quæ ſunt cognata et familiaria ſapiētis. Sed quid ſi, omnia ipſa cum egerit, uehementerꝗ elaborauerit (quandoquidem euentum atꝗ fortunam præſtare ne

n mo

192 IAC. SADOLETI LIB. II
mo potest) spe & conatibus suis fuerit decepta, retinebit ne sic elusa atq; irrita, sapientiæ nomē, nec ne retinebit? Si nō retinebit, falsum erit in explorādo, & indagādo spectari sapiētiā: rursusq; omnis sapiētis approbatio à casu, & à fortuna erit repetēda. Si retinebit, poterit iā certe esse aliq; sine fructu ullo & sine emolumento sapiēs. Quod neq; tu Phædre ita uis, & ego maximē alienū à sapientia statuo. Quid enim, rem ne unā omnīū pulcherrimā & maximā, ad quā nostra uota & desideria præcipuē contēdūt, possideri sine fructu, atq; adeo sine maximo fructu, in animū inducere poterit quispiā? nō cadit hoc in cogitationē hominis, nostræq; id mētes penitus respuūt: potius quicquid uitam exornat atq; excolit, facitq; ut pacatē & splendidē, & cū uoluptate uiuamus, totū cōsilio & sapientiæ refertur acceptū, ut cui sapiētia ipsa adsit, ea illi inutilis & sine maximo fructu nequeat adesse. Relinquit igitur ut iunctum utrunq; & copulatum, sapientiam

sapientiam constituat : hoc est, ut uer-
 ra germanaq; sapientia sit, cum poti-
 ri fortunæ bonis, tū studio ijs nostro
 industriaq; potiri: quod sic recordor
 abs te fuisse positum, iucundiora esse
 munera fortunæ, quæ aliquis labor
 antecesserit et molestia, quam ea quæ
 sua sponte nec opināti adueniūt, pro-
 pterea q̃ uoluptas omnis ex conten-
 tione ipsa molestiæ percipiatur ube-
 rior. Si inquam ita sit, suauioraq; sen-
 timus, quæ cum labore quodā & so-
 llicitudine animi, nobis ipsi expugna-
 uimus, q̃ quæ ultro accepimus obla-
 ta: optāda est mala ualetudo, ut eius
 prosperæ atq; bonæ lætitiæ amplior
 nobis adueniat. Falso igitur est in cō-
 munibus uotis usurpatum, rem esse
 optandā nobis, non partā labore, sed
 relictā. Quanq̃ ista quidem leuio-
 ra sunt: illud porrò graue, grauiterq;
 animaduertendum. Quod si ab indu-
 striā coniūctē & à fortuna efficiatur
 sapientia, neq; alia conditio quæpiā,
 modusque alius apponatur: hoc est,
 quo cuiq; ordine, qua temperantia,
 n. 2. qua

quæ etiam à malis facinoribus abstinentiâ, ad opes & imperia peruenire sit licitum; nil causæ fuerit, quin quæ ad quæstum maxime, & ad pecuniâ appositæ fuerint artes, eæ potissimû nomine sapientiæ ornentur. Erunt igitur fœneratores in hanc laudẽ uocandi, erunt circûscriptores, erûnt testamentarij. Denique quotquot sibi periurio, & fraude, & malis artibus rē aut potentiâ quærunt, modò assequantur id quod cōcupierint, prouidi hi, & solertes, & sapientes esse iudicabuntur. Quid ergo: hanc cene placeat constitui sapientiâ, & talẽ eam in hominũ conuictus, cōmerciâq; produci, quæ populatoribus humanę societatis non solũ impunitatẽ, sed gloriâ etiâ nominis sui proponat: nõne plurimũ intererit, quo pacto quisque ad opes, honoresq; perueniat, & qua ad fortunæ bona nitat uia? Nam qui iustẽ & castẽ id egerit, idemq; ea fuerit constantia præditus, ut maius sibi bonũ in uirtute atq; honestate, q̃ in uoluptatũ, opumq; affluentia constituat,

stituatur, eū sanē nos uirū bonū appellabimus, maximamq; illi fidem rerū omnium habebimus: sapiētem uerò etiam, si cum integritate unā & cum iustitia, mentis præterea, ingenijque acumen habuerit coniunctum: quod omnino sapientiam in actione mentis, & quasi ingenij uigilia quadam constituimus, quæ si à uirtute & innocentia disiuncta sit, suisque propriè consilijs absq; iustitia ueritateq; nitatur, non iam sapientia, sed malitia sit nominanda, ut quæ celeris quidem animi motus, & ad uidendum quid expediat acutos: sed eosdē prauos & inconstantes et perfidiosos habeat. Quapropter decuit abs te, Phædre, sapientem tuum ex hoc genere constitui, qui polleret quidem mentis intelligentiæque consilijs, uerū idem omnia tamē ad uirtutem æquitatēque referret. Quem tu nunc cuiusmodi, quæso, & quo ex genere nobis effinxisti: occultum quendam & cautum designasti artificem simulandi, dissimulandiq; qui cū specie

n : quadam

196 IAC. SADOLETI LIB. II
quadam splendida & liberali oculos
nostros quasi perstrinxisset: intus au-
tem copí pectore (ut ille inquit) arca-
na continuisset studia malitię suę, tū
ut sese ulla aperiret occasio, reiectis
inuolucris dissimulatiōis, ad illa for-
tunę bonā prorumperet, quorum
adipiscendorum gratia, nec uiolare
ius fasq;, nec cæteros supplantare in-
dignum arbitraretur: qui si non ua-
ste ac prærupte, ut de Philosophis ip-
se dicebas, at elegantiore quadam im-
probitate magisq; concinnapræri-
pet cæteris adipiscendi palmam. Va-
strum inquam nobis hominē & astu-
tum, plenūq; doli ac perfidię descri-
psisti, atq; eum qui cum nullā ueram
speciem sapientię nōsset, uirtutemq;
ac dignitatē utilitate sola metiretur,
præstare semper. arbitraretur pude-
re magis, quā pigere; multoq; plus
doleret non adeptus, quod concupi-
uisset, quā in impuritate aliqua fa-
cindreque deprehēsus uerecūdaretur.
Detorquebas interdum tu quidem,
& splendidis ac sonantibus uerbis um-
bram

bram illi appingere uirtutis contem-
 debas. Sed facile patebat, totamq; se
 indicabat oratio tua. Dū enim inob-
 seruatis uestigijs aiebas curaturum
 esse sapientem, ut quò intendisset ex-
 peditius perueniret, non mediusfidi
 us lucem neq; diem, sed noctem & te-
 nebras quærebas sapientiæ. Quod si
 huiuscemodi sapientiam esse placet,
 quæ eos, quibus æmulatur, tyrānos
 imitetur: ut quemadmodū illi segre-
 gatos ab sese habent omneis bonos,
 seruorum autem, & facinorosorum,
 & barbarorū circū se comparāt ma-
 nū: sic ipsa ueris uirtutibus eiectis,
 fraudum insidiarūmq; comitatu, ad
 opes sibi acquirēdas stipata incedat.
 Nimirum nobis præterea nihil est di-
 cendum: quandoquidem non parte
 aliqua, sed tota sapientiæ ratione dis-
 sentimus. Nam ego illam ex alieno
 longē genere, prorsusque contrario
 esse statuo. Hic Gallus, Nequaquam
 hoc uereare Sadolete inquit, ut quis
 quam nostrum (nam pro Citrario ti-
 bi etiā spondeo) sapientiā cū scelere,

168 IAC. SADOLETI LIB. II
& cum perfidia puter iungi: neq; uo-
ro Phædrus hoc perspicue posuit: ut
debatur quidem interdum oratio eius
abundans & concitata, labi huc, atq;
effluere. Sed nosti Rhetorum morem:
mihi quidem ratio illa uehementer
probatur, nec sine ueris germanisq;
uirtutibus sapientiam, nec sine sapi-
entia uirtutes ipsas existere: sapien-
tiamq; ingenij & mentis actionem,
non fortunę euentum esse ducendum.
Sed quid si iccirco plurimi sapientia
sit, quod ea nobis bonæ fortunæ ef-
fectrix, atq; administra est: non malis
insidiosisq; artibus, ut tu modo im-
probabas, in quo tibi planè assētor,
sed uirtutum choro nixa comite, fi-
demq; & ueritatem ad omnia adhi-
bens, ut sapientis sit honestis rationi-
bus uitæ copias cōsequi, sapientiæq;
effectus fortunata uita sit, num hoc
quoq; fuerit eiusmodi, ut alienum gra-
uitate sapientiæ esse uideatur? Mihi
quidem notio illa, quā in animo in-
sculptam de sapiētia gero, hac ratio-
ne etiā pulchrior, magnificentiorq;
occurrit,

occurrit, si sapientem omnibus subli-
 dijs fortunæ florentem atque ornatā
 esse uideamus, addet enim hic exter-
 nus copiarum apparatus, illius pro-
 fectò decori dignitatique permul-
 tum. Discuntur ista, Galle, speciose
 inquā, & aliqua ex parte etiam pro-
 babiliter, sed uidendum tamē est, ne
 conturbemus. Etenim si hoc ita intel-
 ligatur, ut sapientiæ fructus omnis
 in fortuna sit, & cum fortunam ade-
 pta erit sapientia, tum demum nomi-
 ne illo digna censeatur: aut nihil ipsa
 omnino per sese fuerit: aut, quoniam
 fortunam præstare nemo ne sapiens
 quidem potest, sine ullo commodo
 & emolumento adesse nobis sapien-
 tia poterit: hoc cine igitur tu ita uis?
 minime, inquit, Sed ego cum maxi-
 mas per se utilitates in ipsa sapientia
 inesse statuo, tum arbitror uberius il-
 lam fore ornatā, si fortunæ quoq; be-
 nignitas accesserit. Facile hoc tibi cō-
 cesserim, inquā, dum ne illud ita sen-
 tias, omnē uim sapiētiae huc intentā
 esse, ut fortunæ ea nobis conciliatrix
 sit.

sit. Sequitur quidem ferme fortuna
 sapientiam: rarumque admodum, & dif-
 ficile factum est, ut sapiens idem & in-
 fortunatus sit. Ex quo dictum ab an-
 tiquis, Suae quæque fortunæ sibi fa-
 brum esse. Sed tamen fortunarum
 consecutio appendix quædam bono-
 rum consiliorum est: modicaque sem-
 per est, ritè æstimantibus, ad sapienti-
 am fortunæ accessio. Nanque ipsa
 sapientia maiores sibi multò opes, &
 præstantiore ex genere in se paratas
 habet: neque ex alienis generibus bo-
 norum, sed ex se, & sua ui commen-
 dat nobilitatem suam: quæ si dome-
 sticis fructibus non contenta, alienis
 opibus perficere se cogatur, non iam
 neque libera ipsa iurisue sui, nec ullius
 compos dignitatis fuerit: seruiet e-
 nim necessario fortunæ, totamque
 sese ad illius nutum finget, atque con-
 uertet, ut suum bonum, quod habet
 in illa repositum, illius ipsius bene-
 ficio possit consequi. Quare si huius-
 modi sapientia sit, quibus ea, quæ so-
 ornamenti dignitatis, aut quo hono-
 re libe-

re libertatis poterit esse prædita: Nā
ut seruire hominē hominī dicimus,
non eum solūm qui emptus pecunia
& mancipio acceptus sit: uerumeti-
am illū, quicuius ipse rei egens est, eā
rem cogitur ab alio ambire, & men-
dicare. Sic cūm propter fortunam sa-
pientia expetenda sit, iam non ipsa
domina rerum, sed pedissequa fortu-
næ existimāda est. Etenim quicquid
amatur aut appetitur propter aliud,
id non ipsum appetitur per sese, sed
omnis illi dignatio provenit ex eo,
ad quod hoc tanquā intermedio itur,
atq; contenditur: ut postea finē, atq;
extremū quod optabamus consecuti,
horum quæ adhibuimus tanquā
adminiculorum ad potiundū & con-
sequendum, iā ne reminiscamur qui-
dem: eorum enim consumpta oppor-
tunitate, nulla reliqua in ipsis rema-
net dignitas, quæ nostros animos te-
neat. Sed nostrum omne bonū in il-
lo summo agnoscimus, ad qd' de prin-
cipio iā tū tendebamus: sic ut portu
adepto, nauigio nō amplius opus est
&

& uictoria cōstituta, arma deponun-
 tur bellica: Sic fortunæ opibus com-
 paratis, inanis de cætero sapiētia est.
 Igitur in hoc ordine, & tanquā cur-
 riculo quodam interuenientium re-
 rum ad aliosq; fines properantium,
 sapientia si constituatur: non ea spo-
 liata solū suo decore, seruiat & an-
 cilletur fortunæ necesse est: uerū
 quum fuerit ad fortunam peruentū,
 nullam iam ulterius partem commo-
 di, neq; estimationis obtineat. Quod
 est rursus illa sapientiæ notitia indi-
 gnum, quam in animis nostris natu-
 ra ipsa descripsit. A G E agē, Gallus
 inquit, cogor enim tibi hac ratione
 assentiri, fortunam non esse sapien-
 tiæ dominam: quæ uideatur fore,
 si ad eam unam sapientia tota pertē-
 deret: Sed quin sit sapientia ex comi-
 ratu bonæ fortunæ splendidior, hoc
 ne inficiari quisquam, & deterere di-
 cendo ex animis nostris poterit?
 Quid possit, inquam, alio loco uide-
 ro: Nunc hoc sic habeto, Si acri acie
 mentis naturam rerum intueri uo-
 lucris,

Iueris, te non difficiliter animaduersurum, in tanta uarietate & artium & operum, quanta hominū labor atq; industria quotidie efficit: nihil in eis rebus inesse dignitatis, quæ ad propulsandum incōmodum duntaxat, & ad necessarios uitæ usus repertæ sint: quod huiuscemodī quæ sunt, seruiunt omnia necessitati: neque habent in se quicquam soluti, & liberi: sed alienis astricta legibus tenentur. Quod enim fugere incōmodū atque malum à natura ipsa cogimur, idcirco sunt ista uī et necessitate expressa, ut naturæ præstò sint, uitamq; ac salutē hominis custodiant. Nihil autē coactum suapte natura est laudabile. Vbi ergo existit dignitas? ubi laus? Nempe in his, quæ necessitatis soluta uinculis, ipsi nostræ uolūtati sunt libera: Nā quoad laboramus & tendimus, ut subsidijs fortunæ conquirendis fulciamus & tueamur uitam nostram, quoniam id non sponte, sed naturę lege atq; imperio facimus, hætenus sumus & laudis, & criminis exper-

164. IAC. SADOLETI LIB. II
expertes. Quod enim alieno gerimus coactu, neutram id in partem attribuendum nobis est, quandoquidem nulla in hoc animi nostri neque ex uirtute, neque ex uicio declaratur affectio. At cum superesse incipit necessitatibus nostris diuitiarum copia, & fortunæ quasi quædam ubertas, materiæq; habemus ampliorem, in qua liberè uersari uoluntas nostra, & suo se arbitrato gerere in ea possit: tunc si rectam rationē, consiliūq; bonum administrandis fortunæ facultatibus adhibebimus, ornabit quidem fortuna sapientiam: sed propter eam causam ornabit, quia ipsa antè à sapientia fuerit ornata: omnis enim illa directio, & prudens aptaq; dispositio, tractatioq; opum & fortunarum, sapientiæ tota est: atque eadem sapientia ea est, quæ in potestatibus & opibus, omnibusq; bonis, muneribusq; fortunæ lumē illud accēdit pulchri atq; decori: cuius nō solum oculi hominū ad aspectum, sed mentes etiā ad admirationē conuertuntur.

tuntur. Nam ipsa quidem fortunæ bona, si per se illa spectes, quid habēt in se præclari atque magni: quæ iacerent penitus inanimaduersa & mortua, nisi actum tanquam animam à ratione utentis acciperent: perinde autem ut quis utitur, ita efficiuntur & laudis participia, & uituperationis: si enim ordine & ratione disponuntur, nihil spectabilius, si per insensitam, cæcamque cupiditatem effunduntur, nihil fieri potest turpius: ut cum ad homines indignos delata sunt, augeant potius et cumuletur illorum indignitatem, quam quicquam illis splendoris aut ornamenti afferant. Igitur quicquid ex fortuna est, quod superfluat, ultraque usus uitæ necessarios sit, totum suppellex est, & instrumentum liberæ uoluntatis, particepsque hætenus & uirtutis & uitij, ex alio genere utile, quam quomodo ea sunt, per quæ necessitatibus uitæ subuenitur: illa enim ad incolumitatē duntaxat utilia sunt: hæc ad amplitudinem, ad gloriam, ad dignitatem:

206. IAC. SA DOLETI BIB. II
dignitatem: cuius quidem pulchrioris, præstantiorisq; utilitatis amore & studio, liberæ in primis mentes et ingenuæ excitantur: plusq; multo si ubi statuunt in honestatis decore, q̃ in salutis incolumitate esse repositū.
An uos aliam esse causam, et rationē putatis, quam obrem non solum erectioribus animis qui sunt, uerum ignauiores etiam alij & demissiores, nisi illi similia brutis mancipia omnino sint, flagrēt nimis acriter interdum studio rerum gerendarū: seseq; adhibēdi in aliquod opus illustrius, suiq; ingenij periclitandi cupiditatē habeant insitam: nisi quod amplitudinis splendore illo ad amandum arrepti, cupiunt sese in illa luce constituere, & nobilioris fieri naturæ participes: uegetiore uero qui sunt animo, ut quietem nullam inueniāt, ut tanquam œstro quodam exagitati et perciti, Themistocleo exemplo, nihil aliud noctu interdūq; cogitēt, quàm quemadmodum queant maiores atq; honoratiores cæteris existere:

stere: atq; ardorem animi sui, quem compressum atq; retrusum ferre nō possunt, in illustribus actionibus exponere, ac patefacere: hinc honorum ambitus, hinc magistratuū, hinc omnis opum pecunięq; cupido, suscepta quidem illa primo honesti decoriq; causa, ut in oculis hominum splendidi incedamus, ut aliquid ipsi esse uideamur: uerū post ob inscitiam ueri boni, errorēq; ignare mentis, ad inanem oculorum ostentationē, improbioreq; exaturandas cupiditates, quę sita atq; translata: quā nunc quidem sectandę sapientię rationē, frequentiore nimirum magisq; in populo usitatam, Phædrus omni sua oratione communiuit. Sed nos qui ex eo genere hominum uolumus esse, quod rarius quidem est, uerū multo præstantius: quodq; amore diuinę uel chrîtudinis incensum, dignitatē sibi præcipuē proponit: ferturq; omni studio ad illud potiundum bonum, quò naturę ipsius instinctu ferre omnes, certo iudicio sanē q; pauci o nouerunt

109* IAC. SADOLETI LIB. II
nouerunt niti. Si Philosophiam nobis
ducem adhibemus, quæ se effecturam
ampliter pollicetur, ut sine errore
ullo, sine offensione, optatum animi
nostri ualeamus consequi: quod hoc
nobis iure ascribet uicio, ac non laudis
potius ducet, quod in cupiditate
tanta, nos tamen ita contineamus, ut
non impetum animi, nec quicquid statim
nobis expetendum occurrerit, sed
certam consilij & rationis regulam,
cuius quidem sola Philosophia magistra
est, in dirigendis nostris opinionibus
persequamur: Hic Citrarius, Probè loqueris, inquit, & contineamus
sanè nos, si modo quod pollicetur,
præstare idonea Philosophia est, cuius
tantam hanc uim iamdudum exspecto
nobis ut patefacias. Tempus admonet,
inquam, & res ipsa eò iam me uocat:
nam adhuc quidem uel ita ti magis
inter nos sumus ego atque Phædrus,
quàm iusto prælio congressi. Nunc
quoniam legibus iam, & ritu Philosophorum
differendum mihi est, quod captiões
uerborum excutiunt, nihilque
obscurum

obscurum neq; ambiguum in oratione esse patiuntur : nomē mihi primò sapientiæ non definiendū nunc quidem (alius enim erit magis aptus ad id faciendum locus) sed in qua ponatur re , peculiariter est indicandum. Etenim cū duo sint à ueteribus illis uerborū & linguæ repertoriis facta uocabula, quæ ad duas res in tota hominis natura multò præstātissimas, significandas ualeant, prudētia uidelicet & sapientia : equidem non abnuerim horum duorum uocabulorum usum ab optimis interdū auctoribus promiscuè fuisse sumptum : quod (ut mihi uidetur) & sæpius, & liberius facere solet Plato. Aristoteles quidem, & prorsus cæteri omnes ubi ad germanas & proprias rerum declarationes fuit ueniendum, sic distinxerunt : ut prudentiam eis rebus humanis præficerent ratione consilioq; gubernādis, quæ in motu & inuarietate semper essent, nullāq; certā haberēt in se, quapropter hoc magis, quàm illo modo euenturum quic-

o 2 quam

108 IAC. SADOLETI LIB. II
quam esset, causam aut necessitatem,
quam illi partem rerum opinabilem
omnem uocant, habitumq; animi illi
lis imperantem & moderantem, pru-
dentiam. Alteram uero partem diui-
narū rerum & immutabilium, qua-
rum perpetuus semper & uniusmo-
di esset status, sapientiæ uoluerūt esse
subiectam, ut in ijs cernēdis contem-
plandisq; duntaxat, nullo alio mune-
re, districta sapientiā teneretur. Hac
diuisionis & nominū ratione, Græci
eos nominauerūt prudētes, qui aucto-
ritate in publicis rebus & cōsilijs flo-
ruere: quæ in illis locis magis ualuit
nominatio, ubi minus roboris in le-
gibus, & in cōmunibus moribus mi-
nus firmitatis, maior autem uis in su-
bitis populorum scitis, quæ sophis-
mata appellant Græci, exitit. Qua-
de causa plures Athenis prudentes
fuisse memorātur, quā fuerint La-
cedæmone: quod ualidæ illie leges
Lycurgi, atq; firmæ, minus ingenio
loci & callidis cōsilijs dabant. In re-
bus autem incertis, & uariè se habentibus,

sibus, maximè existere uideatur prudentia. Quod etiā Phædrū nostrum similitudine induxit, ut consiliorum hanc uarietatē, mutationēq; actionū sapientiæ ascriberet. Sapientia porro est, ut ex communi hominum sententia constituamus hoc nomē, siquidem uerborum usus & significatio à populo, rerum autem intelligentia à sapientibus est petenda. Sapientia inquam est, ex qua eos etiā, qui huius, quam diximus, prudentiæ expertes & essent, & haberentur, in astrorum cœliq; & rerum illarū sublimium ac mirabiliū aspectu, cōtemplationeq; uersatos, sapientes nominādos Græcia censuit: cuiusmodi septē illos consensu populorum uocatos fuisse, literis proditum est: prudentem autem Periclem, & eum, qui fluctum Barbariæ à Græcia expulit, Atheniensem Themistoclem: Quam nos eandem sermone nostro patrio rerū nominūmq; distributionē, acceptam à Græcis, secuti sumus. Quod si ratio quoq; reddēda huius distinctiōis sit,

o : nimirum

nimirum ea esse intelligatur, quæ etiam est in communibus hominū sensibus posita, decreui enim, quoad quidem potero, nō difficiles aliquas vobis neque contortas, sed è medio sumptas, proponere rationes: ad quas percipiendas, nō exquisita quiddā doctrina, sed parua tantummodo admonitione opus sit. Est hoc igitur in omnium fere hominum opinionibus insitū, ut unus sese quisque ad res gerendas autorem esse idoneum arbitretur: sibi que persudeat, si ad lectionem Reipubl. ipse adhiheatur, facile se & magnitudinī rerum, & expectationi hominum satisfacere posse. Itaque nemo est ferme tam imbecillo animo, tamque abiecto, qui nō aliquam partem prudentiæ, sua sibi ipse opinione arroget: usque eò quidem, ut in genere illo non facile alteri cedat: & si alium uiderit honorē atque autoritate in administratione rerum publicarum sibi antecellentem: felicitate quadam, non ingenio, se ab eo putet uinci et superari: quæ rursus populari

populari confusaq; existimatione, in
idem uidetur fortuna & prudentia
cōuenire. Ac de prudentia quidem,
ut uidetis, sic sentiunt omnes: animi
que habitū hunc communem & uul
garem esse putant, hoc est, in commu
nibus quasi principijs naturę omni
bus hominibus insinuatū & traditū.
Sapientiā uerò, cuius est nomē poli
tum in altissimis rebus, quarū rerū
cognitio à uulgo est longē semota, cu
iusmodi cœli illa, & cœlestiū rerum
indagatio est: illis attribuerunt, qui
in sola mentis atq; animi exercitatio
ne uersati, res in natura abditas, ad
quas populus ne aspirat quidem, in
uestigare sunt conati. Itaque sapienti
unusquisq; de populo, in facultate il
la & cognitione rerum sublimium fa
cile cedit: prudenti, et perito rerū ge
rendarum haud ita cedit. Quoniam
autem ars ista indagandæ, speculan
dæq; naturæ in suo munere occupa
ta, curam rerum gerendarum non se
pe admodū appetit, suisq; oblectatio
nibus cōtēta, quas et plurimas seper,

& maximas habere solet, in hos populares æstus ambitionum & cupiditatum se ne committit quidem: iccirco & totum sapientiæ studiū tanquam inane, atq; iners à Phædro conuictus agitatū est: & priscis item temporibus, sapientes in societate hominū, & rebus publicis inutiles, infructuosiq; sunt existimati. Ex quo & Thales ab anicula, & Socrates ab Atheniensi populo, Crates quoq; Anaxagoras, Democritus à suis ciuib; iure lusi uidētur. His sic demonstratis, accedamus propius ad declarandā Philosophiæ uim: quæ cū harū duarū rerū præstantium & singularem, sapientiæ, prudentiæq; uidelicet, siue eas facultates quasdā, siue scientias, siue habitus animi p̄claros atque diuinos, uelimus intelligere, notitiā et adeptionem, si se seq uelimus, daturā nobis polliceatur: diligenter inspiciūda ipsa à nobis est, & undiq; excutienda, an quod profitetur, præstare parata sit. In quo sensim tamen nobis & consideratē est progrediendum;

dum : ut quoniam excelsum fastigiū
 constituere uolumus , habeant fun-
 damēta soliditatem stabilem. Ac ut,
 quemadmodum coepimus, ab insitis
 in animis nostris notionibus ducam-
 mus exordiū, quas in nobis penitus
 harentes, sed longa forsitan desuetu-
 dine obscuratas , aliquantū opus est
 extergere, & illustrare, quò facilius
 mentibus nostris illucescant : agno-
 scimus sic natura comparatū esse, ut
 omniū rerū, quæ gignuntur, & fiūt,
 præstantior sēper sit usus, q̄ cuiusq̄
 rei effectio. Exempli causa : Fabrica
 æraria, quæ lebetes, & cacabos, & la-
 bra, uasac̄q̄ eiusmodi plurima efficit,
 cuidam alteri arti deseruiat, & famu-
 letur, opus est, quæ uasis illis utatur:
 siue ea ars coquinaria, siue balneato-
 ria sit atq̄ usq̄ eò quidem deseruiat,
 ut suum in excudēdis illis iudicium
 ipsa adhibeat nullum, sed tātummo-
 do eius quæ his usura est artis lege ac
 præscripto moueatur, formam enim
 ab altera arte et modum efficiendī ac-
 cipit : neque hoc solū, uerum id
 o ; quoque

quoque euenit, ut si æneis uasis, ars
 quæ utatur nulla existat, ne ærariæ
 quidem fabricæ in natura rerum sit
 locus: tanta est uis & potentia ipsius
 usus, non solum ut præcipiat, & im-
 peret efficienti arti: sed in numero eti-
 am rerû ut illa sit, tribuat: quod una
 in arte demonstratum, ualet idem
 in cæteras: Etenim si non sit qui ma-
 ritimis cursibus utatur, quæ sese ars
 pangendis nauigijs addicet: Et si e-
 quitandi peritia nulla sit, quis fræno-
 rum & ephippiorum fuerit artifex:
 Denique ut in unum omnia com-
 præhendamus, perspicuè intelligi ar-
 bitror: artes efficientes, earum quæ
 stantur non solum ancillas existe-
 re, sed hoc ipsum omnino, quod sunt
 & in natura locum & partem ipsæ
 habent, ab illis totum obtinere. Hoc
 similiter & eodem modo in natura
 tota est, in qua nihil est non ad ali-
 quem actum usumque creatum: sed
 est fortasse consilium naturæ in ple-
 risque obscurius: reuelemus igitur
 illud quoad pōtest & proferamus;
 atque

atque ita, uti planè queat conspici.
Etenim si esset aliquid in natura rerum, quod nihil ageret, neque ullum sui exhiberet usum: cùm causa fuisset nulla cur gigneretur, ne genitū quidē fuisset: Siquidē nil absq; causa aliqua gignitur: quocirca esset id omnino nihil. Cur quicq; autem gignatur, causa ea est, quæ in fini extremòq; generationis, uel gignēti arti, uel naturæ ipsi est proposita: Vt si dicamus, baccas arborū propter eam causam genitas à natura, uel ut ex illis pastus animantibus sit, uel ut arboribus plantisque ad perpetuandam speciem suæ cuiusque naturæ sit progressus, uerè quidem dicamus alterutrum, & utrunque etiam simul, nam & ad propagandū genus cuiusque suum, et ad animantium uitam sustentandam, fruges & poma à natura creata sunt, sed hic tamē est finis naturæ aliquāto remotior, quod sic intelligi uolumus, ut naturæ quidē consiliū et procerādi ratio, ad hæc ulteriora extremāq; pueniat, labor autem

autem & operatio eiusdem non perueniat : ut enim primùm ad speciem suam quæq; res à natura perducta, & naturalem facultatem agendi ex sese, & operandi nacta est; tunc con-
 quiescente ibidem naturæ opere, sua uel ipsa, & sua sponte deinde cætera molitur: quod in feris manifestissimè cernimus : hæ enim catulos cùm genuerūt; eosq; nutritu, et multa assiduitate confouerūt, usq; ad eū terminū, quoad illi p sese niti, & sibi cōquirere uitæ subsidia possint; tum deserunt ac derelinquūt illos, atq; ad alia ipsæ sibi naturalia munera conuertuntur. Ex quo patet, naturam, cùm in quaq; re speciem illius rei propriam finxerit atq; insignierit, ad peculiare aliquam agendi facultatem finxisse rem illam & genuisse: quæ si nullum sui usum præstaret res aut haberet proprium, uel nulla ipsa specie insignita, nusquam etiam locorum existeret, uel illud frustra retineret insignite. Quid ergo referret, esset ne insignita, nec ne esset; uolo enim per hoc
 insigne

insigne accipi, illud suum cuiusq; & singulare, quo differt à ceteris, uimq; & naturam habet sibi uni congruentē: quòd si nullā ad peculiarē actionem natum sit, quid, aut quale sit, ne cogitari quidē potest. Quemadmodum de materia intelligimus, illa ultima loquor, inquā et intereunt omnia, quę dilapsa occidūt, & ex eadem cuncta rursus efficiuntur: hæc enim quòd nulla specie propria insignita est, ne sentitur quidē uspiā esse, nullamq; suā habet actionē propriam: sed tantummodo efficientibus causis parata est, ut ex ea cōcrescat aliquid, atq; gignatur: ubi uero aliqua iam impressa forma, suum et certū genus in numero rerum accepit, statim ad actiones conuertitur suæ naturæ proprias, quod omnis est uis, omnis actio, omnis nitenti aliquid, operandique facultas, ex specie cuiq; rei sua peculiariter insita. Quamobrē, hoc quoque constituto, quicquid creatum & genitum in natura rerum sit, ad aliquem usum esse genitū, usumq; rei

220 IAC. SADOLETTI LIB. II
rei semper effectione potiore exi-
stere, ipsumq; in causa esse, cur quęq;
res & gignatur, & fiat: uideamus de-
hinc, inter ipsos usus num discrimen
aliquod sit, et differentia eiusmodi,
ut aliud alio debeat duci præstantior:
quod quidē dupliciter necesse est ita
esse: nam & rebus uti nobilitate im-
paribus, ad eandem actionem possu-
mus: ut ad procurationem rei & pri-
uatæ & publicæ, uel liberis homini-
bus, uel seruis: ad militiam nris, qui aut
stipendia multa meruerunt, aut tyro-
nibus: in quo, non usus, sed res adhi-
bita ad usum, discrimen habet digni-
tatis & indignitatis: Et sæpe in ipso
usu per sese, cum res illa, qua utimur,
eadem unaq; sit: ea differentia inest,
quod & bene uti et malè eadē re pos-
sumus: sed quoniam nihil est neq; ab
arte, neq; à natura ad eos fineis effe-
ctum, ut peruersè & præposterè in
usum adhibeatur, sed ut aptè & con-
ueniēter sit, quod paulò antè diceba-
mus usum rei effectiōe semper præ-
stantiorē esse, nūc sic nobis interpre-
tatum

tatum, ut de laudabili & recto usu dī-
ctū intelligamus: hoc est enim id ip-
sū, quò contēdit natura, & in eo vim
suam omnē positā agnoscit: ut quod
cūq; gignitur ab ea, atq; fit, id ad exer-
quendum munus sibi congruens sit
procreatum, atq; factum. Quòd si &
rei, qua utimur, nobilitas, & usus il-
lius rectus id efficit, ut quæ illo mo-
do aguntur & geruntur, bene, præ-
clare, sapienter, utiliter dicātur geri
nulla nobis potest esse præstantior
actio, neq; ad naturā vitæq; accom-
modatior, quàm nobismetipsis, qui
in ordine rerum, summum propè &
nobilissimum genus sumus, rectè &
commodè & conueniēter uti: in quo
& naturæ nostræ perfectio maxime
inest, & uera vitæ felicitas. Ac nos
quidem uocabulis abutimur, si quid
fortè pronuntiamus in rerum natu-
ra se ipso posse uti, nisi quod ratione
præditum sit: nam quæ inanimata
sunt, nullo modo ipsa se ipsis, sed illis
aliis utūtur: quæ autem vitæ et sensus
sunt participia, ut uideantur utentiū
ima-

imaginē quandam hebere, utuntur enim & baccis, & frugibus, & latibulis, & semetipsis ad conseruationem sui uolucres, atq; feræ: itēq; in aquis quæ demersa animantia sunt, suos rerum sibi congruentium usus habent: non tamen usus illiusmodi laudem recipiunt, aut uituperationem, propterea quod non à soluto, & libero animi iudicio, sed tantum ex instinctu naturæ proficiunt. Quæ etiam de causâ, eodem semper prope modum fiunt modo: non enim uilis & imaginibus rerum, quæ occurrūt atque offeruntur, resistere bruta possunt: sed permouentur & cedūt, eoq; necessario feruntur, quò appetitus ea traxerit. At nos, qui rationis dono diuino atque mirabili, à naturâ ipsâ locupletati sumus, non in appetitu potissimum insistimus, quærentes quid uel delectet duntaxat, uel prolit, quæ duo nobis cū brutis communia sunt: sed sequentes nostræ naturæ diuinum ducem, ad illa expectanda in primis ferimur, quæ sunt ipsorum

ipsorum uel præcipua bona Deorū,
 ut decus, ut laudem, ut dignitatem,
 ut amplificationem quandam nostri-
 met, & quasi ex hominibus in Deos
 conuersionem, potissimū persequa-
 mur: quorum quidem bonorum, ne
 que participes nobiscum ullo pacto
 bellæ sunt, & nos in his uersando
 ac proficiendo, id certè assequimur,
 ut perficienda ac perpolienda natu-
 ra nostra, cognatiōem nostram cum
 Dñs arctiorem faciamus. Propri-
 um igitur naturæ nostræ munus
 tum maximè obimus ac fungimur,
 cū ad ea quæ sunt laudabilia & ho-
 nesta, usum nostrimet adhibemus.
 Et est hic quidem rectus nostri usus,
 ad quem sumus facti à natura atque
 geniti. Sed quoniā ea ipsa ratio, quæ
 ut tanti boni consequēdi facultatem
 habeamus, uim nobis, præbet, eadem
 etiam dat mēti nostræ libertatem, &
 consecrandi huius boni, & aspernan-
 di: neq; ulla ad alterutrum necessita-
 te nos astringit, iccirco ad utrā partē
 nos dederimus, iure nos insequitur
 p laus,

laus, aut uituperatio. Quorum neutrum, si ad alienum præscriptum agere omnia nobis esset necesse, ad nos ipsos pertineret: sed eò potius referretur, unde illa nobis inuecta esset necessitas. Quamobrem ut concludamus, quum in solis nobis iure possit pronuntiari & asseri, nos esse unos, quibus cōueniat nobis uti, quod solum ex libera uoluntate id agamus: sit autem una quæque res nata ad id agendū quod ipsi est rectissimum: uel in primis confitendum est, nos ad usum nostri rectum & laudabilem esse natos. Verū ista laus non simplex, neque uniformis, sed in duas partes principes distincta: suos deinde unius cuiusque partis & uarios habet gradus: non enim in ijs quæ ratione recta geruntur, pulchrum & conueniens in omnibus idem est, sed plurimū interest, ut semper cōsilio mouearis et ratioe, quos fineis tamē tibi proponas & intueare, finium enim diuersitas, differentiam quoque actionum facit: in quo illud accuratè est animaduertendum,

dum, omniū rerū quę sint, fiant, atq;
 gerātur, bonum in finí atq; in extre-
 mo esse positum, quò cūm peruene-
 rit, res quęque cōquiescit. Porro bo-
 num cūm dicimus, id uolumus intel-
 ligi, quod cuique naturę potest esse
 optimum: siue illud splendidis & ma-
 gnificis uerbis exponendum sit, ut
 quod pulchrū, decēs, honestum, siue
 commodis et uoluptabilibus, ut salu-
 tare, iucundū, utile: sunt enim omnia
 hæc uocabula cum bono ipso tanta
 cognatione cōstricta, ut diuelli non
 possint. Sed ad nos ut reuertamur.
 Pulchrum & bonum eorum, quę
 recta à nobis ratione geruntur, in fi-
 nī semper inest. Interest igitur, cuius-
 modi sit ipse finis, qui prima, ut dice-
 bamus, diuisiōe est duplex, q; aut ex-
 tra nos, aut in nobis ipsis est situs. Et
 enim cūm quid suscipimus & moli-
 mur, si alterius cuiusquam rei extra
 nos efficiendę causa id agimus, non
 in nobis, sed illa ipsa in re quam effe-
 cerimus, bonū omne hærebit, si uero
 nostra actiō nihil spectabit externū;

p 2 sed

sed in se ipsa conuersa, finem suum & ultimum intus continebit : tunc erimus nos ipsi qui agimus, totius boni ac decori cōpotes . Superioris generis artes ferè sunt omnes, quæ in subiecta aliqua materia, corpore & manu operando uersant, cuiusmodi statuaria est, & ædificatoria: quarum quidem artiū & similium cæterarū, facultas omnis & apparatus, non se ipsa finita est, sed ad aliud extra se tendit, & elaborat extremum, in quo suum bonū positū sibi sentit . Quæ uerò ex uirtute geruntur, & ex animi quadam moderatione, quoniā se ipsis terminata sunt, suo ipsa, & eo infinito fruuntur bono, neque id in alio, quid sit à se diuersum, exponere coguntur, approbat hoc tacito suo, parum quidem in uulgus notato animaduerso: que iudicio natura ipsa, quæ in templis & ædificiis magnifice structis, simulachrisque affabre factis, facit nos, nec opinanteis, oculos mentemque defigere, opusque ipsum intueri, ab eo uero qui fuerit operis artifex auertere, atque

atq. amouere: quod ratione ea fit, qd bonum artis in opere ipso, tanquam in extremo & fini, non in artifice inest. Incredibile autem est, quãto pere nos & amore boni natura ardeamus & aspectu delectemur. Itaque nemo unquam fuit, qui non Iouem Phidię multò magis, quàm Phidiam ipsum sit admiratus: at ubi actũ aliquid est magnanimè, temperatè, prudenter, fortiter, cuiusq. hominis talibus acti onibus referta uita sit, in quibus præ fertim adhibita fuerit cõstantia, q. nō subitani morũ impetus, sed liberum consideratum, perpetuumq. iudiciũ factis tribuit dignitatem. Tunc, quoniam bonum omne in eo ipso inhæret, qui sese in his sæpenuero probauit, concursus in eo fiunt, et spectationes, & admiratio eiusmodi, illa ut dicantur, Hiccinè est Telamon ille, quem spectabant, cuius ob os Grai ora obuertebant sua? Themistocles quidem post explicatã maximis è periculis, et suo unius cõsilio liberatam Gręciã, quũ ad Olympia accessisset,

ac multitudo, quæ ad ludos frequen-
tissima conuenerat, dimisso certami-
num spectaculo, ad eam unum intur-
endū conuersa omnis esset, maximū
tum se laborum suorum præmium
percipere dixit. Et re uera, auersis eti-
am nobis, & aliud cogitantibus, taci-
tè insinuat ipsa natura, ut eas potissi-
mū actiones appetamus, quarū splē-
dor & dignitas in autore ipso perma-
net: non in alio extrā opere quopiā
est spectāda. Sed quorsū hæc tot & tā-
ta? Nempe huc ut ueniremus, quod
iam breuiter compræhendendū est:
summā esse hominis præstantiam ac
nobilitatē, rectè semetipso uti, ad eos
quidē usus, ex quibus decus, et digni-
tas, et pulchritudo: nō in externa ali-
qua re, sed in eo ipso, qui utitur, hæ-
reat et cōstituta sit. Hoc si aliena lege
præscriptoq; gereretur, et ad tenēdū
uitæ ordinē hūc atq; cursū, sine erro-
re ullo natura sola sufficeret: nō esset
opinor, causa, quur disciplinā aliquā
agēdæ uitæ q̄reremus: principijs em̄
naturalibus abunde suppeditati, sup-
uacaneis

vacaneis laboribus et curis nō impli-
caremur. Si v̄o hoc lumine obscuro
atq; occulto, naturæ quidē ipsius in-
stinctu, ad magnas quasdā res appe-
tēdas agi stimulari nos sētimus: quæ
uerò illę res & cuiusmodi, quoue in
loco posite, et cōstitutę sint, prop̄ ig-
norantiā minime sæpe animaduerti-
mus: nobisq; tāq; in tenebris errabū-
dis, aliud pro alio frequenter accipi-
tur: ex quo offensiones, & peccata,
& præcipites lapsus, scopuli denique
uitæ penē innumerabiles existunt.
Amabò si qua est ars, aut scientia,
quæ se nobis caliginem hanc ab oculo
erepturam, iterq; rectam demon-
straturā polliceatur, & ad eos fineis
nos deducturam, qui maximè è natu-
ra sunt, & in queis summa & absolu-
tio uitæ nostræ contineatur: eritne
quisq; tā abhorrēs ab æquo et bono,
qui ad hāc uocē occludere aureis su-
as, tantiq; pmissi magistrā despiciatui
ducere, et præterea exagitare cōtume-
liis audeat? Atqui hoc promissū, hoc
munus, hoc officiū Philosophiæ est:

p 4 illaque

illaq; nobis hanc doctrinam pollice-
 tur, ut nobis quàm optimè uti, et diri-
 gere actiones nostras sine errore ul-
 lo possimus. Quid ergo est? Nihilne
 hoc vobis videtur: an ceterorum om-
 nium longè maximū? nam reliquis
 quidem rebus quum utimur, agro,
 ueste, ædibus, equo, mancipio, neque
 omni tempore illis, & cū eis unā no-
 bis quoq; ipsis utimur: nostri autem
 usus, cū plurimus ubiq; est, tū nul-
 lo unquā uel minimo temporis mor-
 mento intermittit: siue enim labora-
 mus, siue requiescimus, siue rustica-
 mur, siue sumus urbani, siue publi-
 cam agimus rem, siue priuatam, siue
 cum alijs, siue soli nobiscum, siue in
 ferijs, siue in ludicris sumus: nulla un-
 quam est intercapedo tēporis, quin
 assiduè, perpetuò, sine intermissione
 ulla nobis ipsis utamur: quod, quū
 in omnem prorsus uitam permanet,
 atq; pertineat, si prauè perperamq;
 agatur, miseram mehercule & infeli-
 cem necesse est à nobis dei uitam: cō-
 tráque si bene, ac prudenter, beatam
 atque

atque felicem. Hoc totum igitur est, quod Philosophia profitetur : daturam se nobis uiam & rationem, qua nobis ipsis quàm rectissimè utamur: quod cum promittit, eadem nobis opera beatam uitam se daturam promittit. Atque hæc est illa una omnis sapientia, quæ nos similes Deorum immortalium, & eorum uitæ æmulatores esse facit : quæ sola constituit beatam uitam atque confirmat, si nobismet ipsi aptè, decorè, cōmodè, semper utamur. Quam quidem ad excellentiam cognitionemque diuinā, nisi lumen nobis Philosophia præferret, non modò aditum non inuenire, sed ne uestigio quidem ullo duci ad indagandū possemus, ut sine sensu, si ne gustu, sine sapore ullo præstantissimæ uitæ, futuri semper fuerimus, nisi ducem nobis ad uiuendum adhibuissemus Philosophiam. Declarat hoc, & magis quidem quàm uellem, communis hominum uita : quæ uulgo ignara fuimet, seseq; in usum quē admodum adhibere debeat, parum p s attendens,

292 IAC. SADOLETI LIB. II
attendēs: in tantis uersatur errorem,
& ignorantiae tenebris, ut non incre-
dibile modò sit, tantam uim mentis
atq; ingenij, quantam in hominibus
natura inseruit, cecamq; & propè, a-
mentem aberrare rationem: uerùm
etiā miserandū. Quotus enim quisq;
est, ex eo genere etiam hominū, Pha-
dre, qui sapientiae illius tuae praecep-
tis instituti, diuitias et potestates sibi
potissimū asciscunt: qui quū sibi opti-
mè consulere credat, dum bonum
illud occulto naturae instinctu appe-
tit, cuius formam & faciem propter
ignorantiam nesciat, non ruat prae-
ceps in aliquod dedecus: eosq; æstus
animi, atque angores contrahat, qui
uitam efficiunt amarissimam: Nemi-
nem nominabo, neque sanè necesse
est: obruimur enim exemplorum
copia. Sed certè communis uita usq;
eò ueris bonis, & recta uiuendi regu-
la, ac ratione orbata est, ut neq; in cu-
piditatibus modum, neque in aduer-
sis secundis ue modestiam sciat reti-
nere. Cuius quidem erroris tam late
diffusi,

diffusi, tamque uniuersi, correctio-
nem, sola Philosophia pollicetur, si
qui reperiantur, qui se illi curandos
instituendosq; permittant. Sit igitur
hæc à nobis, tanquam primis ducta
linea mentis, simplex adhuc, et incho-
ata Philosophiæ descriptio: esse eam
scientiam uidelicet, semetipso rectè
conuenienterque utendi: atque ita
utendi, ut totius hominis usum, &
uniuersam in homine rationem ipsa
complectatur. Nam cæteræ artes
atq; scientiæ, quæ nominatim alicui
certo generi addictæ præfectæ que
sunt, et in eo uno uersantur, non sunt
hominis propriæ ut homo est, sed ta-
lis hominis, puta geometræ, aut sta-
tuarij, aut musici. Philosophia au-
tem totum illud ipsum quod est ho-
mo, perficit, atque exornat: id
porro integrum quiddam est, & uni-
uersum, è quo ceu fonte ex amplis-
simo, deducti riuuli, in singula-
res deinde: & limitibus certis cir-
cumscriptas diuiduntur artes: in
quas singulas tantum de homine
ingre-

454 IAC. SADOLETI LIB. II
ingreditur, quantū de ratione, quod
multò quidem contractius, angustius
est, quā totus homo, & tota ra-
tio. Quare quę uniuersam rationem
sciētia perpolit, ea meritò ars artium
nominanda est, & scientia scientiarū.
Sed quādo primā Philosophiæ qua-
si formā delineauimus, ducēdi nunc
colores sunt, singulaq; illustranda: et
omnes eius pulchritudines, quę in-
numerabiles penē sunt, in suo lumi-
ne collocandæ. Diximus Philoso-
phiam scientiam esse bene et laudabi-
liter semetipso utendi: in eoq; mune-
re, si quis id aptè riteq; exequatur,
beatam uitā præcipuē contineri dixi-
mus. Nunc istud ipsum munus præ-
clarum atq; eximium, quibus ab in-
itijs nascatur, intelligi nobis oportet:
nempe enim rectū nullius rei usum
tenere possumus, nisi prius cognoue-
rimus, quid illa res sit, & quam uim
habeat, quāsq; ad res agendas à natu-
ra sit parata. Itaq; primo inceptu, sta-
tim ad præceptum illud reuocamus,
quod in foribus Delphici templi in-
scriptum,

scriptum, quia superius ingenio uidebatur esse hominis, uni omnium Deo prudentissimo est attributum: Nos uidelicet ipsos ut noscamus. Et nimirum si commodè uti nobis ipsis volumus, ab hac cognitione proficiamus oportet: què enim poterimus rectū tenere iter, si neque naturam nostram ipsi, nec quæ naturæ consentanea sunt, percepta habuerimus? Noscendi igitur nobis nosmetipsi, & in id curriculum uitæ inducendi, in quod natura ipsa nos immittit. Quæ sane nostrum cognitio, non ab exquisitis et abditis primò ratiōibus, sed à communi hominū intelligentia petenda est: fit enim postea increbrescente studio, & progredientibus rationibus, ut nostri nobis notio in dies reddatur certior. Quæ ex his quidem in præsentia quæ sunt in pròptu, et omnibus patent, explicāda nobis est, in conspectuque ponenda. Perspicuum enim est, idque plane extat, treis esse in hoc inferiore mundo animantium naturas, quorū partim uiuunt duntaxat.

taxat, idēq; alieno munere, nihil ipsa
 afferentia ex sese, quam ob rē hoc ma-
 gis, quā illud sequi, et appetere uel
 le uideantur: quā uitam degunt cun-
 cta ea, quę tenētur solo infixa, eamq;
 uegetabilem uitam appellamus. Par-
 tim iam sensibus prædita, & suū ali-
 quod naçta uiuendi iudiciū, uim ha-
 bent à natura insitam discernendi
 quodcunq; oblatum illis fuerit: idēq;
 uel appetendi, uel aspernandi, uel in-
 sequendi, uel fugiendi. Tertiū porro
 genus & reliquū est, quod cū am-
 bo ista contineat in sese, ut et uiuat, et
 sentiat: habet præterea præpositam
 hisce omnibus, & antecellentem ho-
 nore, atq; imperio, rationem, supra
 quā nullus iam est ullo ex genere ui-
 tam hic degentium, nobilitatis ascen-
 sus. Atq; hæc tria simul copulauit in
 genere humano, intexuitque natu-
 ra. Sed duo hic animaduertēda sunt;
 unum quod patet ex se, manifestūq;
 est, in his tribus scilicet naturæ quali-
 generibus, quod maximē necessariū
 ad uitam sit, id cæterorum esse indi-
 gnissimum

gnissimū, maximeq; ignobile: quod iam cum superioribus nostris sermonibus congruit, quibus dignitatē à necessitate nunquā non segregatam esse diximus: & reuera seruum semper est natura id, quod obnoxiiū necessitati est: liberū enim ius suum nullum id habet, sed ad alienū imperiū præstò est semper, nec ullo dignitatis suæ honore cēsetur: hoc itaq; unū non tam nunc quidem positum à nobis est, quàm à natura omnibus propositū, animā illam quæ uitæ soli sit attributa atq; addicta, quā uegetabilem appellamus, in toto animali genere longē subiectissimam atq; ignobilissimā esse, infimūmq; eam locum obtinere. Alterum uero duorū, quæ diximus, diligentius aliquanto nobis est attendendum: omnem uidelicet naturam, quæ non solitaria simplex ue sit, sed ex pluribus quasi rebus conflata consistat, genus habere suū, propriāmq; generis appellationem, ex illa parte sui, quæ in quaque re eiusmodi princeps sit: quod in

con/

coniunctione pluriū, uni semper natura traditus principatus est. Quod cū ita sit, & in nobis longè dominet ratio, principatūq; ipsa teneat: quicquid sumus ipsi, totum id accipimus & possidemus ē ratione, ut sit ratio illud ipsum planē, quodcūq; est homo: Sequitur deinceps, ut distinguamus quæ harum partium cuiusque uis, quæq; facultas sit, seorsum primū & per se, deinde in iugatione cū alijs partibus copulatūque exposita: Etenim aliud est, quod unaquæque animæ pars per se singulariter agere nata est: aliud, quod in aliarū partium comitatu & coniunctione: quod naturæ simplicis, simplex est actio: conflata, mixtaq; coniuncta. Sed de mixtis mox, nunc simplicia illa munia, atque officia singularum animæ partium uideamus. Ac illius primū quæ sine cura ulla nostra, sine rectione uiuit in nobis ac uiget, quam uegetabilem animam nominamus, ea enim est qua alimur, & sustētamur, & extenuamur, & aualescimus, accipimurque

que habitum hūc, & figuram corporis quæ in nobis est, & fingimur carnibus, ossibus, nervis, cute, sanguine, & ad gignendum quod in eodem genere simile nobis sit, natura proni sumus: cui sunt animæ quedā membra attributa, quæ sine nutu nostro, & consident, & excitentur, eaque est una fundamentum & stabilitas animarum reliquarū: quæ nisi adesset, neque sensus in nobis, neque ratio esse posset: & tamē ipsa ita est necessaria, ut sit reliquarū longe infima. Atque hæcenus ferè huius animæ pertinet potestas. Illa uerò sentiens, quæ aliquo iam cognoscēdi iudicio prædita est, vim habet sibi peculiarem uidentī, audiendī, tangendī, olfaciendī, gustandī: atque inter hæc sensilia differentias notandī, contrariāq; in suo cuiusque sensili genere distinguēdi: necnō rerum motus, figuras, magnitudinēque percipiendī, oculis quidem & aspectu quā maxime, sed cæteris quoque sensibus nonnihil. Eiusdem est animæ officium, ea quæ

q sensibus

sensibus semel comprehēsa sunt, etiā
 postea q̄ illa abierint ē conspectu, in
 teriore nihilominus animi facultate
 quadā, imaginibus repræsentare, &
 tanquā in thesauro in memoria recō
 dere, aliquantumq̄ ibidē temporis
 spatium custodire: quod illis formis,
 & imaginibus, ad inquirendū maxi
 me aliquid, & ad declinandū, anima
 lia moueantur. Tertia est ratio pecu
 liaris generis nostri, quæ nullo alio
 in genere animantium cernitur: per
 quam nos omnibus mūdānis rebus
 præfecti sumus, cuius munus propri
 um & primaria facultas est, intueri
 quidem illud primo, & per se, quod
 semper idem est, atq; eodē modo se
 habens, quod necessario immortale
 est, atq; diuinum, in eoq; tanquam in
 familiari & cognato genere uersari,
 ueritatisq; ibidē pasci cibo, suauiore
 multo, quā ambrosiæ & nectaris.
 Quandoquidem in eis solis, quæ sibi
 perpetuo constant, & usquequaque
 immutabilia sunt, habitat ipsa ueri
 tas, eadē in fluxis & cōtinēter laben
 tibus,

tibus, tanquam simulachris & similitudinibus illudī. Sed si ad hæc quoque, quæ nō uniusmodi semper sunt, ipsam conuerti rationem oporteat, in ijs eius sit officium præscribere, ordinare, dirigere, imperare: quod huius naturæ præcellentis ac diuinæ solius est imperandi, & præcipiendi potestas. His singulatim de unaquaque partium animæ à nobis sic expositis, ueniendum deinceps est ad functiones eas, quæ ex partium coniunctione inter se, copulatæque existūt: quarum medius fidius incredibilis est multitudo, nec numero ea solū, sed modis etiā, & conditionibus, multiformis, ac uaria. Sed nos genera duntaxat ipsa perstringemus: ad minutissimas partes explicandas non accedemus. Ex parte igitur sentiente, & uegetante, ambarūque inter se iugatione, atq; complexu, primum cura & studium custodiendę salutis, deinde uoluptas, molestiæque exoritur. De ea uoluptate nunc loquor, quæ maximè sentitur in ipsa coniun-

q 2 ctione

ctione molestiæ, ut sitientis est ideo
 cum uoluptate bibere, quia cum mo-
 lestia sitiat: cuius quidē molestiæ ea
 est uis, ut cum primum desierit sitit,
 simul item desinat bibēdi delectatio:
 hoc genus uoluptatis (nam est aliud
 quoddam purius, atq; præstantius,
 quod nulla omnino admixtum mo-
 lestia est, de quo alio loco fiet mētio)
 hoc inquā mixtæ uoluptatis genus,
 quod etiam uehemētius uideri solet,
 propter appositionē, adiunctionēq;
 cōtrarij. Dicimus ex hac copulatione
 sensibilis et uegetabilis animę primo
 nasci, ut in ipsa quidē uegetabili sitū,
 fundatūque sit, à sentiente autem
 percipiatur & iudicetur. Verūm ha-
 bet id terminatas in animantibus cæ-
 teris uarietates, in homine uerò si ra-
 tionalis anima huic curæ se submise-
 rit, et ad sectādas huiusmodi uolupta-
 tes sit cōuersa, crebrius idē multò, &
 multiplicius factum, innumerabiles
 illas gignit cupiditates, quas uolita-
 re in anima ipsa passimq; discurrere
 ac tumultuari sentimus. Hinc iræ,
 hinc

hinc reconciliationes in gratiā, hinc
 amōres, hinc odiā, hinc libidines,
 hinc ambitus, hinc suspiciones, obtre-
 ctationesq̃, hinc alacritates, conster-
 nationesq̃ animorum, & quæ quasi
 capita omniū huiusmodi perturba-
 tionū sunt, spes, metus, lætitię, dolo-
 res. Sed nos his breuiter percurſis,
 ad illam alterā complexionem, tem-
 perationemq̃ rationalis animę cum
 reliquis duabus naturis, accedamus.
 Ex qua quidē copulatione non pau-
 ciores profecto q̃ ex ceteris effectus
 proueniūt: et si ex alieno hi tamē sunt
 genere. Namq̃ ipsa ratio, quæ si pura
 sit per se atq̃ simplex, in eo, quod idē
 semper est, contemplando, perpetuo
 inhæreat, neq̃ sponte se usq̃ à diuina,
 illa disīūgat ueritate, indidē huc euo-
 cata, atque huic corpori nodo inex-
 tricabili, quoad in his fuerit locis, ad-
 stricta, comitatu importuno sensuū,
 & cupiditatum, desciscat à semetipsa
 necesse est: & ad hæc infirma, insta-
 biliāque consyderanda torqueatur:
 quorum primo obtutu tanquam ca-

q : ligine

ligine occæcata atq; cōniuēs, ut quæ
 ex illo illustri æternæ ueritatis loco,
 in tenebras repente uenerit, aduoca-
 re sibi cogitur cōmunes quasi admi-
 nistros & suos & sensuū, per quos itē
 cōmune opus cū illis unā peragat, at
 que exequatur, fidē, opīnionē, confi-
 līum, cogitationē: quorum fides qui-
 dem mētis animiq; est assensio, asser-
 tioni credētis, quæ sine ratione quip-
 piā confirmet: opinio autē intus con-
 cepta existimatio est, non sine ratiōe
 quidem, sed tamen infirma ratione
 subnixā: quæ rē aliquā arbitratur aut
 esse, aut nō esse, aut huiusmodi eam,
 aut alio modo existere: ac in his duo-
 bus ratio consistit tamē, & requieta
 est, q̄ eo est contenta, quod quocū-
 modo sibi fuerit oblatū, in illo aut al-
 tero parī, consilio, cogitationeq; ia-
 cētatur adhuc, positāque est in motu,
 necdum eò peruecta, quò affectat &
 tendit: est enim consiliū, quasi itine-
 ris & uīæ inuestigatio quædam, con-
 quisitioq; adiumentorum, quibus id
 queamus, quod designauimus conse-
 qui,

qui, cogitatio uero eiusdē ferme mor-
di est indagatio: uerum non ea effici-
endi, quidem quippiā, sed tantū in-
telligendi causa suscepta. Hactenus
informata nobis sit, & tanq̃ leui du-
cta penicillo agnitio nostrimet, quæ
etsi propria Philosophiæ cōsideratio
est, nō maxima tamē uidetur indige-
re admonitiōe ad spectandū & perci-
piendū. Nunc hoc rationale animal,
quod uocatur homo, tribus ex natu-
ris cohærēs atq̃ conflātū, quod fun-
gi debeat actiones, & singularum na-
turarum proprias, & omnium com-
munes: fungiq̃ ratione & ordine, si
uitam eam uelit degere, quæ felix &
beata sit, tradamus Philosophiæ in-
stituendum, ac poliendum; ut uidea-
mus si dictis eius atque promissis, fa-
cta etiam consentiant. Quid promit-
tit illa autem? nempe scientiā se & fa-
cultatem homini præbituram, qua is
semetipso commodē uti & ad omnia
rectē exhibere se possit. Atqui nihil
omnium rerum melius, neq̃ præsta-
bilius profecto est, neq̃ ego solus hoc

q 4 dico,

dico, sed tu quoque Phædre, & quicumque educti liberalius sunt: nemoque potius omnium mortaliū tam abiecto animo, tamque infima & sordida conditione uitæ est, quin si diligentius consulat semetipsum, et cogitationes suas expendat, hanc huiuscemodi scientiam omnibus anteponat opibus, atque fortunis: quippe qui ex ea se affecuturū omnia optata sua cōfidat, & ad suorum uotorum summā perueniturum. Veniat igitur in medium promissum hoc magnificum, & graue, ut excutiat a nobis, & confideretur, in quo sic primum ordietur Philosophia. Etenim fingamus sisti illi a nobis & commendari, ac de manu in manū (ut aiunt) tradi hūc eum ipsum, quem cupimus huius tam eximie facultatis, & præclari sui metusus fieri compotem: illa enim, credo, ut primum aspexerit adolescentem, nostrosque sermones audierit, hac initio statim oratione utetur: Equidem præstabo (inquit) quod pollicita sum, uiamque bene & beatè uiuendi

di sine ullo errore tradam: sed opus est animo nō repugnāte; quanquā hoc fortasse non satis sit: ingenium adsit oportet, & veluti oculi in corpore, sic in mente luminis acies, ad in-
tuendam formam ueræ pulchritudi-
nis à natura paratā: quam postea ego
quocūq; fuerit opus, meo arbitratu
dirigam, atq; conuertā. Sed quod di-
xi de non repugnantia, ob eam cau-
sam dixi, quòd ferè ad me qui acce-
dunt, afferunt prauas secum è uulgo
opinionēs, quas nulla nostro ratio
pōtēst euellere: aut enim in aliqua po-
pulari sentētia statuti atq; firmati, ue-
lut expetēdas præcipuè esse opes, ho-
nores ambiēdos, uoluptatē sequen-
dam, ad omnem deinde uocem ueri-
tatis obsurdescunt: aut etiam si ratio-
ni se præbeant dociles, uno aliquo ui-
tio, nonnunquam etiā pluribus con-
taminati atq; imbuti, per multa secus
faciunt, quā uera illis dicteret, ac præ-
cipiat ratio. Ex quo neq; illis magna
ex me utilitas, et mihi grauis ex ipsis
calūniā conflatur. Videor em̄ postea
q. 5. ob

ob hanc præcipuè causam, sapientiæ tradere, non rerum, sed uerborum: quod tamen secus est: mea enim disciplina institutio, ad res potissimum, & ad facta ipsa spectat: formatrix autem orationis hactenus quoque sum, ut sine furo & fallacijs, cum optimis eam moribus, & cum præclaris animi cogitationibus uelim congruere. Quod si tu (ita enim profectur ad adolescentem conuersa) ita ad nos paratus uenis, ut te nobis totum sis permissus, efficias te ipso oportet omnem opinionem alienam constantis & firmæ rationis: animumque tuum mihi purum & purgatū præbeas, quo possim ego in eo diuinam illam spectem, quæ à me una fingitur, atque exprimitur magnanimi uiri, & uerè præstantis inscribere. Quid respondit adolescens: primum pudore credo deiciet oculos: post nouis quibusdam ardoris stimulis, ad spem magnarum rerum intrinsecus excitatus, quod de Alcibiade scriptum reliquit Plato, flens sese & salutem suam Philosophia

phiæ commendabit. Sequetur itaq;
 primam illam nostrimet, quam dixi-
 mus, cognitionem, altera præceptio:
 ut consideremus attenteq; intuea-
 mur, quū trium illarum partium, ex
 quibus constituti sumus, singulārū
 proprij & sui fines sint, in queis cui-
 usq; earum sit positum bonum: nos
 ex naturis illis omnibus in unam rē
 cōflatos, nō posse unius tantū partis
 extremo & fini contentos esse: sed
 quemadmodum treis animę habitus
 & facultates obtinemus, ita tria no-
 bis habere proposita bona, quorum
 singula partibus singulis, coniunctē
 autem omnia uniuersitati ipsi conue-
 niant. Persequamur enim uero quod
 cuiusq; partis extremū atq; idē bonū
 sit: quō melius deinceps queamus in-
 gū illud, et uinculū totius cōmunio-
 nis aspicere. Illi igitur parti et animę
 inferiori ac ignobiliori, p quā sustēta-
 mur, et alimur, ceu finis et ultimum
 incolumitas proposita est quæ eadē
 salus et uita est intelligenda, genusq;
 illud boni, q; utile appellatur in hoc
 genere

genere animæ præcipuè est fundatū:
 utile enim potissimum id uocamus,
 quoddam salutem & incolumitatē uel
 dandam, uel conseruandam, uel resti-
 tuendam etiam pertinet, quod inter
 reliqua bona maxime necessariū est:
 etenim est ceterorum tanquā solum,
 fundamentumq; bonorum, quo sub-
 ducto, atq; sublato, reliqua non ui-
 deantur bona uspiam posse consiste-
 re. Atq; huius quidē etiam boni par-
 ticipia illa sunt, quæ omni carent sen-
 su: ut stirpes, arboresq; & cætera ei-
 usdem modi, quorum est natura in
 toto animanti genere longe subie-
 ctior: nihilq; in se continēs, nisi quod
 necessitatis sit: ideoq; honore nullo,
 nec nobilitate prædita. Altera est na-
 tura iā sentiens, uimq; & facultatem
 habens huiusmodi insitam, ut affici
 quodammodo rerū appulsionibus,
 idq; ipsa sentire, ac propterea moue-
 ri ad appetendum, uel ad aspernan-
 dum, possit: cuius finis & proprium
 bonū intelligitur uoluptas: certē e-
 nim nisi aliud quid præsit, quod mo-
 deretur,

deretur, et corrigat, semper ut ad suū
 summū, summēq; expetitū bonum,
 sensus ad perfruendā rapiuntur uolu-
 ptatem. Tertiū porro animæ genus,
 quod rationis particeps, uel ea ipsa
 potius est ratio, cœleste atq; diuinū:
 cuius præ nobilitate ac præstātia, re-
 liqua genera aut nullius quodam-
 modo, aut certē ita parui sint momē-
 ti, ut ne comparāda quidē sint: finem
 suum & ultimum propositū sibi ha-
 bet, si ipsum per se solū spectes, scien-
 tiam & ueritatē, si cum reliquis con-
 iunctum, decus atq; honestatem. Est
 enim honestas, quā eandem digni-
 tatem, decentiam, amplitudinēq;
 appellare iure possumus, si acute in-
 spiciamus, nil aliud profecto, quā
 ueritas, cum reliquis aliarū partium
 finibus, utilitate uidelicet, uolupta-
 tēq; coniuncta. Vt enim luminis na-
 tura candens ipsa per sese, et suo quo-
 dam splendore lucida, si illustrandis
 rebus admisceatur, colores eos exci-
 tat, qui uarietate et pulchritudine de-
 cētes sunt. Sic ueritas adiuncta homi-
 num

1
III. IAC. SADOLETI LIB. II
nū studijs & affectionibus, cū in a-
gendo, regēdo, comunicādoq; ex-
promitur, illā in primis gignit, quā
ingenuæ mētes tantopere mirantur;
conuenientiā rerum omniū, et digni-
tatē. Atq; his tribus finibus proprijs
triū partiū iā cognitīs, in quorū uno
quoq; suū cuiq; parti bonū est: uidea-
mus nunc totū hoc complexū, & co-
pulatum, quod est homo, quos ad fi-
neis à natura directum sit, & quam
uītā agere debeat, quoq; modo se-
metipsum in usum sui adhibere, si ad
extremum & ultimū suæ naturæ bo-
num sit peruenturum. Atq; horum
quidem triū, primum illud Philo-
sophia dūtaxat docet: reliqua autem
duo prætereā etiā tradit. Quid est
autem quod doceat? Nēpe sicut nos
coniuncti, & temperati ex tribus na-
turis sumus, sic tria illa bona in unū
miscenda nobis esse, & capienda, si
beatam, & expletam suis omnibus
numeris uītā uelimus cōsequi. Quid
ais Zeno? Quid nouas uerborum
contechnationes implicas; quibus
nos

nos captare, & illaqueare coneris:
 Bonum esse quod honestum sit: Af-
 sentior, & ex præstantissimo qui-
 dem genere confiteor esse bonum:
 At id solum bonum, prorsus nego:
 nisi aut unicum tantummodo bono-
 rum genus in natura rerum sit: quod
 cuinam quæso queat probari: cum
 omnibus rebus natura et specie inter
 se plurimum differentibus, suum
 cuique earum in fini atque extremo
 sit positum bonum, quod esse idem
 diuersorum, non possit: & ni ita
 sit, frustra pleraque creata à natura, &
 nullos ad fineis effecta intelligantur:
 Aut si alia quoque bonorum genera
 sint, quoniam de hominis bono no-
 minatim nunc quærimus, ex unica
 natura nos, hoc est, mente duntaxat
 & ratione, oporteat esse factos. At-
 qui alias præterea naturas in nobis
 obtinemus: Vbi ergo repente de-
 serimus illarum bonum: quod si
 assequi possimus, intelligamus id
 certe ad aliquam partem nostri perti-
 nere: Nisi forte reliquarum partium
 bona

34 IAC. SADOLETI LIB. II
bona stare, atq; coniungi cum ratio-
nis bono non possunt: quod usq; eò
falsum est, ut in illis præcipue sibi ac-
cōmodandis, & concordibus secum
faciendis, enitescat et elaboret nostra
ratio. Sumus ergo ad ista tria bona
& appetenda, & consequenda à na-
tura facti: quorum quidem commu-
nio bonorū, in ipsa partiū nostrarū
coniunctione spectatur. Sic enim de-
bemus exquirere, & consecrari sin-
gula, ut ad cōmunitatem tamen om-
nia referamus: atque hic illud perui-
dendum est, usque eò congruere tria
hæc inter se bona, & uelut conflata
esse, ut quanquam unumquodq; illo-
rum suo & proprio genere cēseat, so-
cietatem tamen cum reliquis gene-
ribus, & naturalem quandam intel-
ligatur habere cognationem: nam et
quod utile cui est, id suapte etiam na-
tura conueniens illi est, ac iucundū:
& honestas suam utilitatem ac iucun-
ditatem secum adiunctam habet: &
cum uoluptate, quæ è natura sit, sua
est utilitas, cōuenientiæq; coniuncta.
In quo

In quo perspicuè natura contra Stoicorum rationem decernit, illud uerè perfectum, & cumulatam hominis bonum esse, quod sit ex his tribus in unū quasi temperatum, atq; mixtū. Sed nos cum suos cuiusq; naturæ finis appellauimus, illis nominibus singulos indicauimus, quæ præcipuam, & principem in una quaque natura rationem boni declararent, ad quam cætera adiuncta bona pro accessionibus ducerentur: quemadmodum in sequentibus fiet manifestum. Eetenim notatis iam, & constitutis finibus ad quos hominis uita, naturaq; contendit, aperiendus dehinc est cōmunis penè cunctōrū hominū error: quos ignaros, quatenus quicquam conueniat, illamq; partiū in nobis consensionem uiolantes & distrahentes, stultitia in uita quasi furia quædam, incitat, atque perturbat: ut neque placati sibi ipsi, neq; cū cæteris concordēs esse possint: quos cū ab hoc tanto malo se abducturā Philosophia polliceatur, et in possessionem

tionē summi boni inducturā, perspicimus, quæso prius aliquantū magnitudinē malī: ut quantū deinde illi beneficiū debeatur à nobis, melius agnoscamus. Eteḿ si quisquā est, cui hæc tanta communis uitæ confusio curā aliquā inijciat noscendī, & contemplandī, unde illa et quibus quasi radicibus exorta, quotidie magis fructetur, & ingrauescat: is reperiet primū ignitionē sui in uno quoq; deinde prauū usū, qui nec rectus esse ignorāti semetipsū potest, hāc tantā errorū syluā profudisse, per quā exclusa luce ueritatis, totū ferme uitæ iter nobis impeditum atq; cæcum factū est. Nam ut fines eos, ad quos natura generati sunt, nequaquam homines mente, & intelligentia compræhendentes, feruntur fortuito, & temere: & ut ad unum aliquod studium, quasi fluctu, delati sunt, ita inhærescunt in eo, cæteraq; nosse & uestigare contemnunt: ex quo statim diuclitur in nobis naturæ illa cōfessio, maiorq; pars nostri neglecta à nobis inaccurate

accurataq; relinquitur: Aut qui plu-
 reis sineis tenere constituunt, ignari
 quid postulet illorum unusquisque,
 & quantum cuique tribuendum sit:
 inepta & dispari compositione, non
 illos cōciliant inter se, sed cōmittunt;
 ex quo seditiōes graues, & prælia in
 animis intus excitari necesse est. Ac
 ut rem exemplis notiorē faciamus,
 diximus utilitatem, uoluptatem, di-
 gnitatem, humanorum esse desiderii-
 orū ultima, copulata ipsa inter sese,
 quando & nos conflati ex triplici na-
 tura sumus: ut cuique naturæ suū ul-
 timum sit, non illud quidē adiunctū
 omnino, & separatum à cæteris, sed
 proprium, tamen cuiusque, atque
 præcipuum. Quid ergo? Nōne
 cernimus ex hominum numero non
 nullos, qui quum utilitatem nimis
 adamauerint, quòd ad eam sunt, aut
 consuetudine diuturna, aut propin-
 quorū imitatione atq; exēplo, ut æ-
 qualiū hortatiōibus adducti, paruā
 uoluptatis eius quæ alieno ex genere
 sit, nullā omnino dignitatis ducunt
 r. a. rationem;

rationem: sed ambo hæc genera rebus
qua in una sibi utilitate constituētes,
uni illi seruiunt uitæ, quæ animanti-
bus quoq; reliquis & stirpibus com-
munis est, cuius fundamētum & sta-
bilitas in parte animæ ignobilissimæ
consistit: reliquas uero naturæ par-
tes, deserunt, atq; despiciunt. Itaque
reiffaciundæ maxime addicti & man-
cipati, nullum sordidum neque tur-
pem iudicant quæstum, unde ad ui-
tam utilitas aliqua perueniat: ex quo
infinita in illis quotidie magis pecu-
niæ cupido adnascitur. Atq; hi sunt,
qui solliciti semper & anxij, minuta-
tim & pauxillatim omnia expenden-
tes, nati esse uidentur ad omne perfe-
rendum dedecus: litigiosi, difficiles,
scrupulosi: qui ne irrisi quidē, & ludi-
brio habiti, animaduertere possunt;
quàm misera conditioe uiuant, tan-
tumq; illud pertimescūt, ne qd ab ijs
petatur, aut auferatur: itaq; & fugiūt
honorū coetus, & à consuetudinibus
homīnū abstinent, nec audēt quicq;
facere, aut dicere unquam fortiter.

Hos

Hos tu homines esse statuas, infimæ illi uitæ, & ignobilissimo generi bonorū addictos, ac tanquā spongas lapidi, sic ipsos auro affixos & pecuniæ. His ē regione aliq̃, nulla neq̃ uitæ, neque utilitatis habita ratione, ad uoluptatē unam toti sunt delati; in eaq̃ exquirenda undiq̃ ac perfructuanda, summam sibi uitam constituunt; cuius quidem uoluptatis, eius nimirū quæ populo et nota & nominata est uoluptas, regnū in parte naturæ sentiente constitutū est; nam neq̃ uoluptas est, nisi sentiatur, sensusq̃, perfundantur & deliquescant ex ea. Et memoria præteritorum, expectatioq̃ futurorum, quæ ambo in solis sentientibus sunt, productas tempore & spatio, facit sentiri uoluptates, quas sola instātis breuitas temporis inanimaduersas & imperceptas trāsi re cogeret. Ergo ad uoluptatē q̃ sunt omni studio cōuersi, cū genus eius nullum repudiēt, nec prætermittāt, in eo tamen genere plurimum adhærescunt, quod ex sentiēte ac uegetāte

r s anima

anima coniunctū est: quando id quē-
 dem omnium est acerrimum, & ad
 concutiendum totū hominem maxi-
 mē uehemens: est autem id positū in
 eo, ut cū pars illa uitalis & uegeta-
 bilis, quæ cæterarum partium rudis
 & corporea maximē est, defectionē
 naturæ suæ, & maiorem aliquem di-
 scessum à temperamento patitur, in
 quo molestia iam inest, & quasi natu-
 ræ tristitia quædam non mediocris:
 si subleuetur, ad naturamq; restitua-
 tur, incredibili quadā uideatur sibi
 perfrui suauitate: quod ut in compa-
 ratione nigri color albus, sic in adiun-
 ctione molestiæ uoluptas acrior sensi-
 bus nostris appareat. Atq; hæ huius
 modi in primis plebeia & sordida
 sunt uoluptates, quæ ab hominibus
 nequam atq; ignauis potissimum ex-
 petuntur, quarū uim conditionemq;
 cunctarū, in una si placet specie, ea-
 demq; notissima, parumper conside-
 remus. Est enim morbus uulgaris fa-
 nē, & omnibus notus, quem pſoran
 Græci uocāt, nos uertimus scabiem:
 cūm

cū sanguis intus biliosus & acescēs
 sparsim ē cute conatur erumpere, &
 quacūq; funditur, propter acumen
 stimulis pungit, inficitq; corpus, &
 inficiēdo pruritus acreis ciet, q̄ sunt
 quasi fermenta quēdam & nunciū ap
 propinquantis doloris. Huic malo,
 & molestiæ subuenimus scalptione,
 atq; unguibus, uel aspergē rei alicuius
 fricatione, & attritu. Ponite uobis
 nunc ante oculos formam atq; ima
 ginem huius pruriētis; uidetis ne ut
 miserē ipse se exerceat, mixtamq; ex
 uoluptate & ex molestia, indignātis
 simul & latantis exhibeat faciē: cūq;
 intrare eō digitis planē nō possit ubi
 maxime fodicat, & stimulat uis mor
 bi, quemadmodum cutem suam dila
 ceret, uocibusq; inconcinnis obgan
 niat, anhelitus efflet graues, & mirā
 dum in modum corpus, uultū, mem
 brāque iactet, atq; distorqueat: qua
 lem hunc, quāso, & quo ex genere
 hominem esse statuetis? Atqui talis
 ferē est, attente si inspexeritis, uni
 uersa eorum uita, qui se potissimum

r 4 dicant,

162 IAC. SADOLETI LIB. II
dicant & dedunt corporis uoluptatibus : alij enim in epulis , & ebrietatibus hoc idem efficiunt : alij in cōgref-
fionibus corporum, turbitudineq; li-
bidinum : nonnulli etiam sitim medi-
camentis colligunt, ut si potandi ma-
ior quædam iucunditas : plures sine
fame & siti, & sine uehementi aliqua
cupipitate, sola recordatione suauita-
tis adducti, uino, gulæ, libidiniq; in-
seruiunt : qui semet etiam inuitant ip-
si, excitantq; languēteis : nihilq; pror-
sus prætereire earum rerum uolunt,
quas aliquando nouerint afferre de-
lectationē solitas . Quod quidē pro-
prium & præcipuum falsæ atq; cor-
ruptæ in nobis rationis malum est :
idemq; non necessariās suscitans cu-
piditates ; Nam cætera animantia
quoquo pacto se gerant, cum contra-
rijs molestijs ad appedendas illiusmo-
di uoluptates compulsa sunt, naturæ
tamen plerunq; finibus continētur.
Homo solus corporis uoluptatē, nō
necessitate (nam ea quidē faceret sibi
ipsa modū) sed ratiocinatiōe falsa de-
metiens.

metiens, in eiusmodi genere cupiditatum, insatiabilis prorsus, & infinitus efficitur. Atque horum duorum generum quæ memorauimus, auari illius dico, huiusque uoluptarii, tanta est à ratione recta animi & uoluntatis auersio, ut nulla bestia sit, quam utrunque est istorum, aduersus uocem ueritatis agrestior: nam neque castigatores ullos hi perferunt, & recte suadentibus semper sunt inimici: ipsi uero ultro eludunt etiam cæteros, suamque cuique alibi studia, quam in corporis uoluptatibus collocanda esse negant, propterea quia quicquid non manu & corpore teneatur, inane id totum, & superuacaneum iudicant esse. Sunt alij, nimis cupidi illi quidem, & studiosi uoluptatum, sed tamē in eo uitio aliquāto leniores, qui uoluptates potissimum eas consecretantur, quæ sensum proprie sunt: nec ita magnam habent cum illa corporea parte contractam rationem, ut qui musicis & cantibus assidue dediti, personare aures suas uocum, & fidium, & tibiarum can-

r, tu

tu semper uolunt: aut qui oculis rapiuntur in omnem cupiditatem, ut signorum, tabularū pictarum, argenti uestisque stragulæ, gemmarum quoque & margaritarum studio propè infinito ducantur, domos autem suas ita refertas habeant atque exornatas, ut nihil festiuius, neque concinuius ne cogitari quidem possit. Sunt etiam qui odoribus præter modum delectentur, & eorum innumerabilem undique conquirant uarietatem. In quæis tribus sensuum uoluptarijs generibus, luxuria præcipue ea inest, quæ etsi libero homine putatur esse dignior, frangendis tamen & uiri, & uirtutis neruis, uim permagnam habet. Restat ut de genere illo tertio & præcellente dicamus, quod si peculiari suo solum munere fungatur, & in una contemplatione ueritatis positum ad reliquas partes aspectum nullum referat: homines efficiet squalleis & moestos, nil ferè habentes cū humanitate cōmercij: et ad omnia quæ occurrerint

rērint quasi obstupescētes. Sīn autē
 cum sensibus sociatū atq; iunctū, il-
 lis ut ministret, & subseruiat, addu-
 ctum fuerit: eo maximē adnitetur, ut
 popularem gloriā, et potentiam in
 primis assequatur: usmq; aliquā ue-
 hementiorē nactū, urbes, populos,
 regna sæpenumero euertet. Sīn au-
 tē animo fuerit infirmiore, & tenuio-
 ribus opibus, ad illa conuertetur, ut
 nimio uestitu cultūq; corporis, aut
 alio quodā ostentationis artificio, co-
 gat se spectari. Sed quid ago? sanūsne
 sum, qui tantā errorū molem quan-
 tā omnis uita fert, euoluere me posse
 atq; explicare sīn ratus? Hic Citra-
 rius, Imo fecisti tu planē operæpre-
 tium, inquit, qui ista nobis ante ocu-
 los adduxisti, ex quibus facīle dein-
 de sit ad reliqua coniectura accede-
 re: Video em̄ iā planē, & cum animo
 meo cogitās intueor: nō hos solū, qui
 in unius partis finī præcipuē insīstūt,
 sed istos etiā q; cunctarū fines partiū,
 atq; ue extrema consecrātur, nisi apto
 cōmensu quodā, & bene exanimata
 ratione

266 IAC. SADOLETI LIB. II
 ratione id faciant, inæqualem eos, &
 confragosam uitam ducere conficiq;
 semper solitudinibus & molestiis:
 ut non minutissimis corpusculis De
 mocritium inane, q̃ huiusmodi dissi
 diis et conflictationibus animorum,
 refertior uita sit: quibus quidē rebus
 lumen afferri, atq; ordinem: præcla
 rissimā rem esse, intelligere mihi ui
 deor: si tamen hoc præstari à Philo
 sophia ipsa possit. Atqui, inquam,
 pollicetur illa hoc quidem: Sed illud
 quoque, Citrari, intelligere te puto,
 ordinem istum, atque lumen, de quo
 narras, sine cognitione certa earum
 rerum, ad quas adhibitori nosmet
 ipsos sumus, haberi planē non posse.
 Quid ni intelligam? inquit: an quis
 quam rerum earum, quas minimē
 nouit, prudens director esse potest?
 Quid si, inquā, homo eiusmodi est,
 ut si se totum præstaturus sit, cuius
 rei disciplinam, ut antea diximus,
 Philosophia profitetur, omnia illa in
 telligat, & noscat necesse est: quibus
 eum, commercio, aut usu, aut cogn
 aione

natione aliqua est implicatus, num ubi videbitur quisquam in rerum natura penè esse, quod non illi cognitū & perceptum esse debeat? Vix uideor hoc posse inficiari, inquit. Atqui confiteare hoc quidem necesse est: omnia enim prorsus illi noscenda, & comprehendenda sunt: ueruntamen modo quodam singulari atq; suo. Est enim duplex rerum cognitio: Altera, quæ in partibus explicat se, atque dispergit. Altera, quæ in genere summo, atque uniuerso est collecta. Primam illam artes & opificia, & circumscriptæ terminis, limitibusq; scientiæ; secundam uerò cognitionem Philosophia sola complectitur: atq; ut dicebamus, talem præstare hominem, aut talem, huius esse, uel illius artis: ipsum autem hominē præstare quicquid ipse est, proprium esse Philosophiæ. Item dicimus nunc in cognitione talem esse rem, aut tantam, aut huiusmodi ad scientias artesq; peculiare: id autem ipsum simpliciter, quod res quæq; est, ad Philosophiā unam

unam ut cognoscat, pertinere. Quid
 est ergo quod uehementius homines
 in errorem inducat & fraudē, quā
 inferioribus niti notionibus, superio-
 res autem illas & primas nō tenere?
 Vt puta, diuitias sibi bonū arbitra-
 ri, cū quid bonū sit, & quæ sit eius rei
 uis ac natura, in uniuersum non in-
 telligatur. In quo quidem uno prin-
 cipe bono atq; summo, eiusq; cogni-
 tione & scientia, omnium deinde bo-
 norum, quæ ex illo effluunt, posita &
 collocata est ueritas. An tu aliū fon-
 tem bonorū ullum & noscendorum
 & tenendorum existimas esse, quā
 ueritatem? Veritas est lumen illud
 atq; ordo, quem modo adhiberi re-
 bus aiebas oportere. Quod cū ani-
 mi oculus cognitione, intelligētiāq;
 comprehenderit, idq; & actionibus
 suis proponere, & præferre sibi ipse
 cœperit: tum tutò uestigia ponere,
 tum uanos illos terrores, inanēsq;
 blanditias falsarum opinionum, quæ
 totam improvidā uitā perturbāt, de-
 prehendere, atq; discutere, et se in arce
 ueri

ueri boni poterit constituere. Veritas enim est, quæ instruit nos & docet, quid quæque res, quantiq; sit, & quantum eadem nobis conferat ad uiuendum. Veritas est, quæ nos nostrimet gnaros & prudentes esse facit: nec solum primam illam & inchoatam, quam supra diximus, sed absolutam, & integram nobis dat nostrum cognitionem. Veritas, cum res nobiscum, nosq; cum ipsis rebus comparat, atque componit, modum ipsa una & dimensum illum tradit, per quem res nobis, nosquemet rebus ipsis ita applicamus, & adiungimus, ut neque obruamur nimia copia earum, neque remaneamus ipsi uspiam inanes. Quid est, quod uerorum bonorū et intelligentiam monstrat nobis, & adipiscendorum tradit facultatem? Quid nos ipsa uia & explorato itinere ad optatos fineis ducit? Quid potissimum facit, ut sine metu, & sine poenitentia rectis consilijs usi, pacatam, ac iucundam traducamus uitam? Nimirum omnium huiusmodi

170. IAC. SADOLETI LIB. II
huiusmodi bonorum, & aliorum et
tam maiorum ac præstantiorum,
quæ à notione uulgi magis remota
sunt, origo nobis, & caput, & stabili-
mentum, est ipsa ueritas. Utambu-
lare in tenebris sine lumine, sic peri-
culosum, & præceps est peragrarè, et
conficere uitæ uiam sine ueritate: &
meliusculè, si alterutrū è mundo tol-
lendū sit, multò minore incōmodo
diurno sidere, quàm ueritatis luce
careamus. Quis enim falso bono po-
tiri uoluit aliquando: aut quis un-
quàm extitit, qui duos, et gratèis in
uita cū exantlasset labores, eò ad ex-
tremum præmio contentus esse pos-
set, quod inanis & falsa utilitas attru-
lisset. Quapropter, Phædre, cū in sa-
pientiæ omne iudiciū ad multitu-
dinis opinionē cōtulisti, hæcine spre-
uisti Philosophiæ uocem, quæ uerita-
tis studium primariū esse omnibus
uult: rectasq; etiā opiniones, si quæ
aliquando absque certa ueritatis co-
gnitione existunt, cecis cōparat, casu
rectū iter insistentibus: an est quod
pro/

proferri indignius possit, quàm sapi-
entiam nescire se ipsam, sed tantum-
modo quadam opinione de se niti?
Quis hoc è uulgo infimus homo nō
facit? Ergo satis erit nobis, non qui-
dem scire beatè uiuere nos, sed solum
opinari uiuere nos beatè. Quot mul-
tos enim uero hominū, quotidie ista
opinio decipit? Non est hac opinioe
contenta, non in hoc nostra conquie-
scit Philosophia. Scire nos id ipsum
ac nosse apprimè uult. Itaque tradit
uias noscendi, & intelligendi, neque
beatam uitam, nisi scienter illa ani-
maduertatur, & agnoscatur, ullius
nobis ad iucunditatē animi, esse mo-
menti putat: nō plus quidem, quàm
stipiti aut arbori, quę ramis pomisq;
insigniter adornata, suam ipsa uiri-
ditatem feracitatemq; non attendat.
Quod si ueritas quoque definienda
est, & tanta res tam paucis in conspe-
ctu quasi ponenda: Dicimus, uerita-
tem aliam in ipsis rebus inesse, aliam
autem in nobis. In rebus ueritas est,
primū illud ipsum, quod quæq; per
s se res

feres est, quod tantū habet unaquæque res de natura, quantum habet de ueritate. Deinde, si rerum ipsarū inter se consensio & concordia, quum responsus quidam in his sit, aptaque compositio, secunda quodam modo naturæ ueritas est, orta illa quidē ex superiore illa, & simplice: sed nobis, q̄ ab humilioribus scandendo ad alta nos attollimus, anterior et primò ob uia. Ad has porrò naturæ percipiendas ueritates, cū se applicat nostra intellectio, ad easq; sese cōponit, atq; exæquat, tunc naturalis illa ueritas, tanquam in speculo, relucens in anima nostra, imaginem diuinæ nobilitatis in nobis constituit, si & noscamus opera, atque consilia præpotentis Dei, & quoad homini licitū est, in consilijs itē nostris illa imitemur. Ac ut præclaro hoc ab auspicio, & ueritatis tanquam fundamento, proficiscamur ad reliqua: percipiendum uobis illud est, trinas illas in nobis facultates animæ atque partes, ex quibus nostra omnis natura cōpacta sit,

non

non posse ritè præstare cōmune om-
nibus munus, nisi in suo quæq; pecu-
liari munere priuatim prius instru-
cta & erudita sit: quod in illa infima
parte statim fit manifestum: ea enim
sola à cæteris partibus abiūcta, opus
tueri suum potest: in sensibus quidē;
quis nō uideat, non posse hoc album
atrūme, quod ad functiones uitæ per-
tineat, appeti aut uitari: nisi prius a-
trum cognoscatur, atque album?
Quanquam de cæteris minus nego-
tij fortasse sit, ratio quidem nostra,
quæ illud ipsum est, quod sumus nos,
domina & rectrix humanæ uitæ, per
quam habemus atq; obtinemus, nō
quod uiuimus duntaxat (id enim po-
tuit uegetabilis pars, quæ infimi ge-
neris & muneris est, præstare) neq;
uerò etiam illud, quod cum uolupta-
ta & suauitate uiuimus. Est enim sen-
sibilis in nobis facultatis in primis hæc
oblectatio: Sed quod decorā, & splē-
didam, & cum dignitate agimus ui-
tam, præcipuum est in communi-
tate rationis munus, atque officium:

Hæc igitur inquam ratio, nosse ipsa prius & apprimè tenere debet, quid pulchrum sit, quid honestum, quid splendidum, antequam illud in commercium reliquarum partium deferat. Et deniq; princeps omnis ueritas rerū illi percipienda est, antequā eam exprimat, ac referat in ueritate actionum. Quæ cū totam ratio uitam hominis contineat, partesq; illi cæteræ pareant, eamq; consequantur: nimirum de ea nobis potissimum sermo habendus est, ut uideamus primum, qui rectus illi usus suimet per semetipsam & separatim à reliquis sit, deinde qui in reliquarū partium comitatu et coniunctione. Quod his duobus ritè expositis, cunctam uim Philosophiæ, ut opinor, explicatam, & perspicuam habituri sumus. Est igitur rationis, cuius nomē à rato deductum est, discernere ea, quæ rata esse debeant: hoc est, uera, firma, constantia: quam facultatem profecto in his mortalibus et fluxis reperire ipsa nequit. Quocirca ad ea conuertat se,

&

& conferat oportet, quæ sunt perpetua & immortalia, quod si etiam in his, quæ gignuntur passim, & intereunt, aliqua imago existeret perpetuitatis, qualis fortasse in ipsis generibus inest, quorum uniuersum semper permanet, indiuidua quotidie dilabuntur: in optima tamē & cōstātissīma parte naturæ illa quærēda est, ut ubi maximē lucet, ibi potissimū ueritas exquiratur. Est enim eiusdē sciētiæ & facultatis, cū tractare de re, quæcūq; illi res subiecta sit facultati, tum de ea summa absolutissimāq; tractare. Quum igitur peculiare officium rationis sit, indagare ueritatē, in diuinis autem & sempiternis maxime existat ueritas, diuinorum indagatio in primis rationi est proposita. Hic me recens ista academia non permouet, quæ percipi & comprehendī negat posse ueritatem. Neque enim illi ne istud quidem ipsum esse perceptum potest. Non est omnino de singulis argumentādi locus. Tantū contrā dico, si ita res se habeat,

s : quemad,

176 IAC. SADOLETI LIB. II
quemadmodum autumat illa, & per
strepit, frustra & in nobis, & in natu
ra ipsa factam & constitutam esse ra
tionem. Vt enim suprà demonstra
uimus, quod usum sui nullum habet,
id non modò frustra est, sed neque
ullo pacto esse potest omnino. Vt
si intellectio non sit, ne ratio quidem
existat, cuius officium quum sit in
telligere, solum autem quod verum
est id intelligatur: adempta uerita
te intelligendi, funditus tollitur ena
tura, & exterminatur ratio, cui con
clusioni constanti & firmæ, quàm
multa incommoda, absurdaque se
quantur, profecto intelligitis. Sunt
aliq̃ agrestiores, negantes utilem ho
mini esse diuinorum cognitionem:
quos patet nullam utilitatem agno
scere, præter eam, quæ tactu & cor
pore percipiatur. At ea maxime bru
ta, & aspernabilis præstantibus ani
mis iudicatur utilitas. Sed ut redea
mus, unde digressi sumus. Ratio se
metipsa uolens uti, & separatim ex
qui munus suum intuendę ueritatis,
sensuum

sensuum quidē adminiculo primum.
 nixa est: initium enim illi primū ani
 maduertendi, deinde pertentandi, ac
 paulatim altius erigendi se, atq; attol
 lendi à sensilibus factum est: ex admi
 ratione enim eorum, quæ in natura
 sensili maximè spectabilia sunt, pri
 mum orta esse dicitur Philosophia:
 post uero ubi satis his instructa & ad
 miniculata ratio esse cœpit, cum ad
 principes naturæ causas, illasq; gene
 rales nōtitiās, rerumq; rationes inuo
 stigandas se datura esset, ne simulat
 chris sensilibus distraheretur, quæ
 uariā & multiformia, sæpeq; inter se
 repugnantia, mentē cogitationemq;
 obturbant, necesse habuit subsidio si
 bi aduocare artes alias quasdam, tan
 quam puriores exercitationes sui
 met: quarum usu tractationeq; assue
 facta, posset paulatim extollere se, at
 que eminere, ut Arithmetica, om
 nemq; Mathematicam cognitionē:
 cuius ea uis est, eaque exercitatio, ut
 mētibus nostris rerū in corporibus.
 iacentium, atq; insitarum, naturam,
 s 4 speciemq;

speciemq; proponat, sine ulla corporis mixtione. In primis autem & maxime adsciuit Dialecticam, quæ ars nulli nominatim rei naturæ ue præfecta; ipsas tantummodo ratiocinationes per sese, & mentis quasi ex uno in aliud transitiones ac peragrationes, metiri, et perpendere, et æstimare nata est: quæ cui uidelicet ratiocinationi ratiocinatio conueniat, aptaq; sit: quā quæ antecedit, aut consequatur: quid sit repugnās in illis, & ambiguū: quid distinctū, & illustre quæ sit plurimū inter se ratiocinationum contextio, aut etiam disparatio: & quarundam insociabilitas, aliarū ita arcte hærens connexio, ut diuelli nō possit: his enim ipsa ratio in se prius examinatis, ac perpēsis, ubi uires suas domi iam perspexit, exploratas que habere cœpit, tum demum sic egredi in aciem, & ad contemplationem naturæ tutò ausa est accedere. Ac primo quidem ortu Philosophiæ antiquitus (sicut monumentis literarū est mandatū) ex rerū illa cœlestiū aspectu

aspectu excitata ad cupiditatem cognoscendi, cum Solis & Lune, errantiumque syderum, nec non eorum quæ semper cœlo inhærent, motus, formas, pulchritudinesque spectasset, vicissitudinesque notasset anniuersarias, & eum admiratione maxima tantarum descriptiones rerum contemplata esset, ex ratis ordinibus eorum, perpetuisque cursibus, eadem semper interualla lege certa seruantibus, suspicari coepit, esse autorem & principem huius mundo quendam, cuius imperio & nutu mouerentur cuncta, et regerentur: Neque sola hac suspitione contenta, ad peruestigandum se dedit, si quid posset de eo firmi, certique concipere. Amoto igitur oculorum sensuque adminiculo, ipsum motum in sese, ipsumque tempus, & quæ horum duorum considerationi adiuncta sunt, infinitatem diuisionum, æternitatem seculorum, diuersitatem naturarum, inquirere est conata quumque uideret nil tam cognatum esse cuique naturæ, quam motum proprium illi et congruentem,

Mo IAC. SADOLETTI LIB. II
entem, quòd in eo primum natura
rei cuiusq; ostenditur: perspicere cœ
pit, ex dissimilitudine naturalium mo
tuum, dissimiles itē rerū naturas in
dicari: itaq; cœlū propterea ex alio
genere esse intellexit: atque ista infe
riora corpora sunt quatuor, quæ ge
nerationi suppeditant: quòd illud or
biculari motu deferatur: ipsa hæc re
cto. Et cū orbicularis motus per
petuus esse possit, rectus autē nequa
quā: distincta à terrēis cœlestia mor
talitate esse, & immortalitate intelle
xit. Porro autem cū motus omnis
aliquid quærat, quod non habet in
se; idq; cupiat assequi, ex quo omne
quicquid moveatur, haud planē per
fectum nec cumulatum omni bono
esse intelligatur: ipsum autorem &
principem uniuersi, unde omnis ista
tantarū rerum, motuūq; descriptio
ortū atq; ordinem suū obtinet, unū
& sempiternū, eundēq; præpotentē
& prorsus immutabilem necessariò
esse cognouit: Ad quē intelligendū,
riteq; compræhendendū, quādo qui
dem

dē fine eo nec ueritatis, nec ordinis,
nec cōuenientiæ ullius, ipsiusq̃ deco-
ri notio ulla firma & stabilis haberi
potest: quū in primis uocet nos, et a-
cuat Philosophia: utinā eo tā facile a-
spirare possent mētes nostræ quā
nos id auemus, et cū ardore maximo
expetimus. Sed si minus nominatim
et directē, aliqua tñ circuitione, et ex
emplo, informāda nobis nūc est præ-
clara hæc, et admirabilis Deī sūmi co-
gnitio: cuius similitudinē in ea re ca-
piemus, quæ sensibus nostris una om-
niū maximē aperta patēsq̃ est. Siqui
dē hoc Sole, qui fons diurni luminis
est, nihil nec cogitari potest illustri-
us. Quoniā aut̃ sicut omnis cognitio
mente atq̃ intelligentia nobis est cō-
præhendenda: sic sensuū quendā ha-
bemus, qui simili ferē modo naturā
luminis percipiat: noscēda huius ip-
sius sensus uis, actioq̃ est, ut eā dein-
ceps cū mente & actionibus mentis
cōparemus. Nā quū omniū sensuum
facultas, ad ea q̃ cuiq̃ sensui subiecta
sunt, percipienda, nata sit in sensibus
reliquis

reliquis satis est adesse subiectā rem
ut sentiatur : in oculo & uisione non
est satis : tertiam enim quandam na-
turam adesse oportet, et eam quidem
multo præstantiorem, splendoris, lu-
minisq; uidelicet, quæ ad hanc rem
eā ipsam facta, creataq; est, ut uisioni
ipsa sit adiumento : tantò fabricator
ille cunctorum sensuum Deus, uim
uidendi cæteris pretioliorem finxit:
iugauit enim facultatem & uidentis
rei & uisæ, ut ad uidendi actum ue-
niri posset splēdidissimo naturæ ge-
nere: nisi fortè uile & abiectum est in
natura quod nominamus lumē. At-
qui huius tam ampli, tamq; præclari
muneris, quod lucere est: itēq; eius,
quod effluit, manatq; ex isto, quod
est cernere, atq; cerni, unum in cœlo
dominū autoremq; agnoscimus, per
quem optimè ista, perfectissimeq; fi-
unt: quē nuncupamus Solem: nempe
quia solus cœlum atq; terras lumine
suo compleat: reliquaq; ab eodem a-
stra mutuentur lucē eam, quā possi-
dent: porrò oculus ad Solē, tanquā
ad

ad suum bonū natura est conuersus:
 non quòd oculus quidem nec quòd
 ipsa uisio efficiantur Sol: sed quia sen-
 sus hic unus maximè est solaris, uisq;
 ea omnis, quæ ad uidendū sit, ex hoc
 sidere tota hauriatur, et perfluat, usq;
 eò quidē, ut et quòd intuemur Solē
 eū ipsum, & quòd præterea reliqua
 cernere omnia possumus, totum ab
 illo cœlesti lumine teneamus. Hunc
 igitur ipsum Solem, diuinæ illi essen-
 tiæ & unitati, quæ cunctorum sum-
 ma, & princeps causā est, fonsq; bo-
 norum omniū, & uerū ipsa solumq;
 suapte ui bonum, imagine quadam
 comparamus, similemq; ostēdimus:
 ut eodem modo illa in intelligibili lo-
 co: Sic enim cōuertimus, quod Græ-
 ci *νοηδον*. Et sanè necesse est, fidentius
 uti uerbis in summis rebus explican-
 dis, & declarandis: quod etiam mo-
 do factū à nobis est, cū essentiæ no-
 mē, Græco nomini, quod *νοια* est, La-
 tinum reddidimus: faciemusq; in eo
 quoque, si necesse fuerit, ut uerbum
 infinitum, sine persona & tempore,
 nominis

184 IAC. SADOLETI LIB. II.
nominis loco ponamus : quod cū
Græcis ipsis perquā usitatū sit, vi-
detur quoq; nobis interdū esse con-
cedendū . Sed ut dicere cœperamus,
ita illa alta & longē emīnens rerum
omniū ratio intelligibili in loco , ad
mentē habet se, & ad ea , quæ mente
percipiūtur, quemadmodū in hoc vi-
sibili sol sese habet ad oculum , & ad
ea quæ oculis compræhenduntur :
oculi enim si ad eas intuēdas res con-
uerſi sint, quarum colores non diur-
nū sidus , sed nocturnæ luces offun-
dant, hebescunt quodammodo, & re-
tunduntur: similesq; fiunt cæcutien-
tium, & hallucinantium oculis, ea re
quidem, quòd pura ipsi uisione min-
imè tunc fruuntur : Si uerò eò se mo-
ueant & intendant , quā sol illustrat:
tum & clarè, liquidoq; cernunt , &
eadē quoq; claritas in eis ipsis inest.
Igitur in anima eadem proportionē
est noscenda ratio , atq; attendenda:
Dum enim anima ad id percipiendū
intendit se & adnititur , in quo uerī-
tas & ipsum esse è regione refulget:
quod

quod est, ut lux à Sole, sic istud ex Deo intelligibile quasi lumen: intelligit id planè atq; noscit, mentemq; sibi ipsa habere in se et possidere tum uidetur. Cùm uerò eò se conuertit, ubi tenebræ admixtæ sūt: in id quod generatur scilicet, et quod corrumpitur, quòdq; simulatis & fictis obtunditur imaginibus: tunc hallucinatur nimirū, & quasi somniat: varijsq; ultro ac citro iactata opinionibus, mētis sibi ipsa, ac intelligentiæ uidetur inops. Hoc igitur summè præcellēs ac diuinum, quod & rebus cognitis præbet ueritatē, & cognoscentibus uim cognoscēdi: caput ipsum nature totius, & absolutissimā speciem omnis boni, in Sole nobis similitudine propinqua, repræsentari cernimus: quod idē omnis scientiæ & ueritatis est causa: ueritatis, inq; in rebus quidē factis, quatenus illas ut sint facit: nostra autē in anima, quatenus eam lumine illo intelligibili, & ex sese, & ex rerum essentijs ab eodem ipso manatibus, informat, atq; illustrat: quæ quidem

quidem ex ueritate generatur scientia, quæ est rerum eodem modo semper se habentiũ firma mentis intelligentiæq; comprehensio. Sed ut in natura uisili, oculum & lucem, solares quidem uirtutes, & facultates conuenit appellare: Solem autem nequaquæ, quod Sol utrisq; his multo præstantius quiddam, atq; eminētius in se habeat: sic in intelligibili genere, scientiam & ueritatē, res nimirum bonas atque diuinas, nō tamen Deum ipsum atq; illud supremum bonũ existimare debemus: quippe quod admirabili quodā interuallo uirtutis, amplitudinis, potestatis, his omnibus antecellat: magnificētiusq; multo sit, quàm ut ueritatis, & scientiæ finibus possit includi. Atque ut pergamus etiam ad ulteriora, in eadem tamen similitudine insistentes, Sicut Sol ijs, quæ cernuntur, nō solũ facultatē hanc præbet, ut quæat cerni, sed generationē etiam, & accrementum suppeditat, & educationē: quod horum omniũ genitis rebus atq; alitis,

Sol

Sol causa est, neq; ipse tamen, uspiam est generatio: sic his quæ cognoscuntur & intelliguntur, nō hoc tantum ab summo adest naturæ bono, ut intelligantur, sed ut sint ea etiā, atq; existant, & ut suā quodque illorū obtineat essentiā. Sed ut aliquando abeamus à similitudinis comparatione, quam præsertim uel leuiter indicasse affatim uobis sit, dico hoc munus esse menti nostræ peculiari ipsius officio attributum, ut in intelligibili percipiendo genere, & inquisitione ueritatis se exerceat: quā si in æternis, & sibi semper constantibus non perspexerit, neq; in illis ueritati familiarem se effecerit: nā illa in his uariantibus semper & diffluentibus, nunquamq; in eodē permanentibus statu, frustra uenari illam, & indagare conabitur: infirmisq; semper nutabit assensionibus, & ambiguis opinionibus distrahetur: uiam uitæ certè nullam unquā inibit, qua æquo animo usque ad extremū patiatur se deduci: sed reuocabit crebrò se & retet-

t xet,

109 IAC. SADOLETI LIB. II
zet, sæpeq; in pœnitētias graueis, &
mcerores, tanquā in scopulos saxaq;
delata, faciet ueterū suorum consilio
rū naufragiū. Quod in illis magnis
& præpotentibus uiris, q; in hac ur-
be & Rep. quondā, alijsq; item in ci-
uitatibus ac populis, autoritate &
gloria rerū gestarū florere uisi sunt,
fermè omnibus cōtigit. Sed ut sint, q;
hāc præcipuæ summæq; ueritatis ab-
solutā notionē ad cōmunem hāc per-
agendā uitam haud ita multum esse
necessariā putent, in quo et si impru-
dētia labuntur, habent tamen para-
tā ex hominum quotidianis mori-
bus & studijs erroris sui defensionē.
Nos qui uerā hominis præstantiam
ac dignitatem ē Philosophia quæri-
mus, summūq; ex ea bonū nitimur
consequi, si rerum altissimarū cogni-
tione nos esse instructos uolumus,
nū sumus propterea iure reprehen-
dendi? Atqui dicimus plane, sine ijs,
ordinē rectē uiuēdi teneri nullo mo-
do posse: nisi enim prius ratio ipsa ex-
plicuerit semet, totamq; perspexerit.

&

& domestica sui primū, æternæq; scē-
tum ueritatis sciētia erudita, tum de-
mum accesserit ad considerandū hęc
humana, eaq; tractandū ac dirigen-
dum, ars bene uiuendi perpetuo con-
stare nulla poterit. Sed cū rerū ea-
rum, quæ in mundo & natura sunt,
causarūmq; quibus illæ effectæ in lu-
cē prodierūt indagatiōē omniū, &
curā cognoscendi Philosophia profi-
teatur, singularis est explicatio in suis
libris atq; locis, cū ab autoribus cē-
teris, tū uerò in primis ab Aristotele
petēda, nō em̄ nobis propositū est in
prēsentia singulas res persequi. Illud
propositū, ut quoniā ratio nostra nō
ad intelligendū solūm, quod ipsa per
se & seorsum facit, uerū etiā ad agen-
dum atq; imperandū, quod est illi in
cōmunitate cū cæteris partiū officiū
genita factaq; est: istud ipsum, in prin-
cipe & moderatore omnium rerum
Deo, consyderet prius, & intueatur,
quod regere est & imperare: ut illius
deinde exemplo, & imitatione eru-
dita, diuinā quandam illinc magnify-
centiam,

centiam, & administrandis rebus facilitatem, ad hæc humana & inferiora transferat: quod est totū illarum actionū, quæ posite in concilijs sunt, non in operibus manu factis: quarū quidem actionum splendor omnis, et pulchritudo heret in ipso homine, penitusq; inlita est. Etsi enim cœlum hoc, totusq; iste mundi ornatus, pulchritudine et decore præclarissimus sit, diuinicq; ordinis convenientiam & uenustatē, cum admirabilitate maxima, mortalibus oculis ostendat: ut quod undique effulgeat pulcherri-
 morum luminum distinctione & copia, cursibusque propè immensis, & non enarrabilibus torqueatur, usq; eò quidem, ut satiari mētes humanæ non queant spectando illud, atq; mirando: tamen pulchriora multò sunt & magnificentiora Dei consilia, quibus editum id in natura, & eiusmodi factum est. Videndum est igitur hoc consiliū, & tantæ gubernationis ratio est noscenda, quò nos, qui participes esse diuinitatis cupimus, ad rationem

tionem eandem deinde, simileq; consilium, nostra & cogitata & acta accommodemus. Nec uerò dubiū esse potest, quin decor, & dignitas, & pulchritudo, in summo Deo, omnibus rebus ortū causamq; præbuerit. Est enim pulchritudinis, maximè conciliare amorem, appetitumq; gignere congregiendi, & potiundi: quo quidē appetitu ex illa dei specie honestissima in natura excitato, cunctus iste mundi, & corporū omnium apparatus, ad conquiendū deum, ut suum bonum, se erexit. Pulchrū porro est, quod in semetipso decens est, & commodū, atq; utile cæteris. De illa pulchritudine nunc loquor, quæ mente intelligentiaq; comprehenditur, cuius umbram quandam fert, hæc quæ in corporibus descripta est pulchritudo, tantam ipsa quoque uim possidens, ut non absurdè de illo rege uideatur dictum, speciem primū dignā esse imperio. Sed ut ad pulchrū princeps, illud quod est rationis, & intelligentiæ, redeamus. Nemo unq;

t 3 ueriores,

ueriorem, digniorem, appositio-
 pulchri ac decori speciem rationē ue
 expressarit, quā hanc, quæ sit in eo,
 quod est prodesse cæteris, sibi suffice-
 re, & conueniens esse, quod utrunq;
 in pulchro inesse est necessariū. Nā
 ut in corporū formis uidemus, qua-
 rum omne oculorum est iudiciū, si
 qua pars corporis à cæteris partibus
 sui dimensus, portione discrepet: nō
 uerē illum, in quo insit uitiū hoc, for-
 mosum posse appellari, propterea
 quod species in eo à conuenientia di-
 scessit, egētque alio quopiam, ut ex-
 pleatur & perficiatur: iccirco & ama-
 bile minus est, & minus appetitur,
 quod neq; delectare admodum po-
 test propter incongruentiam, neque
 adiuuare propter egestatē: eget enim
 et ipsum aliunde adiumento: sic illud
 simplex, & menti propositum pul-
 chrū, quod omnes congruentias ho-
 nestatesq; in se continet, nulla ipsum
 parte sui imminutum, nec indigens,
 cōtraq; omni bono ac decore cumu-
 latū, atq; completū, cōcursus omniū
 rerum

rerum excitat ad obsequendum, & obediendum sibi, ut quælibet res ad nutum præstò sit cupiatq; illi nauare operam suam: quippe quæ experietur & sentiat pro eo, quantum illi se dediderit, & ad accipienda illius imperia se subiecerit, tantum se & incandidatis, & commodi ad suam explendam naturam esse reportaturã. Hac igitur imperium ratione Deus, & hac facilitate regit uniuersa ac permouet, quod semper agit id, quod se ipsum primùm deceat: deinde sit utilis cæteris: & cum alijs bonum utilitatis impartiuerit, ipse suũ retinet, quod est decori, dignitatis, amplitudinis bonum. Quò etiam fit, ut in effectiõibus naturæ & operibus, nulla uerior ratio, neque constantior reddi possit, quã ob rem quicque sic effecerit Deus, quã hæc quod ita eũ facere decuit, & quia rei effectæ illud fuit optimus ut & à dignitate illius q; agit, et ex eius, quod agit, emolumentũ ac cõmodo, ualida in primis fortisq; sit argumentis cõclusio. In q;

t 4 tamen

194 IAC. SADOLETI LIB. II
tam ipso ubique & præcipue, deco-
rum illud elucet, quod præclarum in
se atque munificum, duplici quæ hac de
causa amabile cæteris, facit, ut facile
imperium sit in uolentibus, nullum quæ
nisi conatum uel laborioso, omnis rerum
motio gubernatioque transigatur.
Et hæcenus quidē Philosophia ho-
minis rationem in suo & proprio
munere continet, ut in speculandis
naturæ operibus illam exerceat, eam quæ
eā edoceat, in quibus origo est, & se-
des, & domicilium ueritatis. Quæ
quatenus in summis & sempiterna
immutabilitate cōstantibus uersatur
rebus, iure ac merito dicta est sapien-
tia: fōtes enim in illis sunt et scientiæ
omnis, et prudētiæ. Quæ uerò ad mu-
tantia genitabiliæque confertur, scien-
tia naturalis, eadem Græcè Phÿsice
est appellata. Moralis autem, quum
humanis dirigendis actionibus adhi-
betur, Quæ trimembri diuisione in
Philosophia exposita atque monstra-
ta, præclare illa definitur rerum esse
scientia, & diuinarum simul, & hu-
manarum.

manarum. Nunc quando iam satis; quod ad præsentem quidā nostram disputationem pertinet (nam ad rem ipsam & pleniorēq; doctrinam nō satis) de officio seorsum & per se huiusmanæ mentis est dictū; quod in prioribus duabus illis Philosophiæ partibus, sapientia videlicet, et naturalis scientia, positum est: Restat communis totius hominis, non iam partis in eo separatim alicuius actio, atque exercitatio, moralis scientiæ propria: ad quam eum nunc Philosophia deducitur: rectumq; suimet in ea usū; ita illum edocitura, ut nulla neque uirtutis, neque officij pars, quæ ad beatam consequendam uitam pertineat, in hoc quoque genere prorsus relinquatur. Etenim ab illis altissimæ ueritatis consilijs, & rerum æternarum speculâdis rationibus, in quibus tanquam cognata illarū, atque eiusdem cū illis nobilitatis consors, semetipsam mens præcipue agnoscebat: fruebatūque tum uero, & suæ naturæ munere, & sapientiæ nomi-

t, nec

296 IAC. SADOLETILIB. II
ne : deflexa ad animaduertendum
conditionem necessitatis suæ , quòd
quum alienis & longè dissimilibus si
bi generibus conflata, per multa ob
ire simul cum ijs, atque unà agere co
geretur : primo quidem aspectu ue
hementer perturbata est : assueta e
nim tranquillitati, & ordinì rerum
sibi constantium, & nusquam ab eo,
quod idem est, digredientium : ut ui
dit motus sotiarum partium incer
tos, & uarios, nullum neq; modum,
neq; ordinem suapte sponte retine
re, eosq; cum importunos sibi, ac sæ
penumero molestus, tum inter se ip
sos quoq; rixari dissentientes : defle
uit quidem illa primò conditionem
status sui : quòd a beata illa cura fruen
dæ, & contemplandæ ueritatis dire
pta, in turbā sese et in factionem im
pediuiſſet : ueruntamen celeriter ad
efficiū conuersa, cum intreretur con
siliū & uoluntatē summi Dei, non
solū æquo, sed alacri etiā animo ad
obediendū illi se dedit. Quid enim fa
ceret secus, in illa serie rerum, ex qui
bus

bus nexus est mūdus, exercitata atq;
 alita: quarū admirabilis, continensq;
 cōplexus, paratus ubiq; ad obediē-
 dū Deo, apprimē eā instruere potue-
 rat, suū cuiq; rei bonū, in ordine et o-
 bediētia huiusmodi, maximē queren-
 dū esse. Igitur in hanc deliberationē
 se cōtulit, ut quos diuina fors sibi de-
 disset comites, cū eis statueret pacatē
 & concorditer uiuere. Atq;, ut in re
 perdifficili & ardua, ad Philosophiē,
 quo solebat, confugiens opē admoni-
 ta ab ea ipsa est, ut agitatoris et incer-
 tioris agēdæ uitę disciplinā, ab eis re-
 bus acciperet, quas stabiles & certas
 in natura cognouisset: regēdiq; et im-
 perandi ordinē totum atq; exemplū,
 illinc huc trāferret. Quod quidē sic
 agere constituit: primūmq; illud ani-
 maduertere cōpit, expressam esse in-
 sese, & in corpore eo, quod ipsa re-
 ctura esset, imaginē quandā tum pre-
 potentis Dei, tum eius mundani ope-
 ris, quod creatum factumq; à Deo,
 eiusdē etiā imperio et numine regere-
 tur: ut quēadmodū Deus in summo
 omnium

298 IAC. SADOLETI LIB. II
 omnium consistens, rebus incitatis
 et mobilibus imperat, immotus ipse,
 & semper permanens in eodem, glo-
 bisq; corporum coelestium alias prepo-
 nit mentes, quæ in eum ipsum intus-
 entes, ac nusquam ab eius lege & or-
 dine deflectentes, moueant ceteriora
 corpora: ipsas uerò uarias & multi-
 plices elementorum concurfiones, con-
 flictus, illisiones; quoniã minutatim
 sub ordinem certum redigere non lice-
 bat, illa uniuersa lege coercuit; quæ
 paribus omnia liberata ponderibus;
 & uim inter se æquã obtinentiã, fini-
 bus se suis singula continent; neq; a-
 liud aliq; supergredi, aut uiribus et po-
 tentia preponderare est licitum. Sic
 mēs ipsa tanquã alter in corpore hu-
 mano Deus, stabili ueritate semper
 nitēs, reliquas animæ partes mouen-
 do corpori appositæ, suapte spõte or-
 dinis finiumq; expertes, ad intuendum
 eum ordinem, quem uerã in sese de-
 scripisset ratio, reuocaret: formamq;
 illis decori pulchriq; offerret: qua spe-
 cie diuina illectæ illæ ad amorē, stu-
 dióq;

diocq; accensæ eiusdem imitandę pulchritudinis, & participandę, cū suę etiam præsertim in eo commodū sentirent, atq; experirētur, facile rationi imperium, & nulla impeditum controuersia, relinquerēt. Itaq; mens stipata egregio comitatu illarū cognitionū quas in contemplandis rebus æternis antea percepisset, sapientiam primū deuocauit de cœlo, eamq; nonnihil hæc quoq; inferiora ut animaduerneret, compulit, uocauitq; eo nomine prudentiā: quod hoc uerbū à peruidendo ductū, uoce ipsa indicat, in res obscuras & suapte natura perspicuæ lucis expertes, aciem esse ingenij, & mentis intendendam. Porro autem sapientia in eo aliquandiu commorata, ut cupiditatum, & affectionum, omniumq; earum appetitionum, quæ multiplices, ac uarię in animis nostris concurrant, causas, finis, naturamq; cognosceret, cū uideret eas temeritate quadam præcipites, subitasq; ferri, & ad ea expetenda, aut refugienda, quę per sensus interpretes

900 IAC. SADOLETI LIB. VI
terpretes, lætabilia formidolosa ne
oblata essent, sine modo discurrere:
intellexit harum rerum causam esse
comitatū illum, quo sentiens anima,
cum uegetate coniungitur: quòd ex
huiusmodi coniūctione plus illi par-
ti abiectæ & ignobili, ab alijs sæpe
partibus tribuatur, quàm sit æquū.
Itaq; prudentiam, quam ab se instru-
ctā consilijs, & rationibus ad res ge-
rendas iam adhibebat, rectionemq;
illi rerum humanarum in diuinis ip-
sa resistens, per manum quasi trade-
bat: admonuit, ut notaret, animūq;
aduerteret, primam directionem hu-
manæ uitæ, & fundamentū uniuer-
sæ salutis, potissimū in eo consistere,
si singulæ in homine animæ partes,
suum unaquæq; & pensum, & pre-
cium obtineret: neque alteri altera
de eius quicquam iure, honorēue de-
cerpet, hoc enim uno modo demon-
strauit, concordiam & pacem in ani-
mis constitui, uiāmq; ad beatam ui-
tam posse inueniri: si, quæ regendis,
& in unitate continēdis ciuitatibus,
in

In primis necessaria est, prima in ipso
 homine iustitia extitisset: qd' ea uir-
 tus uirtutum est sedes, & fundamen-
 tum reliquarū: per quam quisq; sua-
 rum rerum diligens curator, atq; cur-
 stos, aliena minimē appetit: neq; mu-
 nus interrūpīt alieni officiī: quod ubi
 fit, ibi cū lætitiā, & cū tranquillitate
 maxima uita degitur. Hoc igitur pri-
 mum suscipiens prudētia, idq; exprē-
 mere ac proferre in agēdis rebus stu-
 dens, pensitatis cunctarū in homine
 partiū cōditionibus et meritis, statua-
 it parti illi uitali & infimæ tantū esse
 tribuendum, quantū ad uitam, & ad
 incolumitatē sat esset: cumq; ea pars
 consilio omni orba, legē, lumēq; ra-
 tionis nō modo nullū habeat ipsa in-
 sese, sed ne aliunde quidem possit ac-
 cipere: quo etiā nomine contemptis-
 sima est partium reliquarū, & obscu-
 rissima: quandoquidem, quod nec
 sua, nec aliena splendeat ratione, or-
 dinis & elegantia totum est expers:
 tamē quia necessaria ad consistendū
 est, stabilitatēque, & ueluti solum,
 reliquis

reliquis partibus animæ præbet, nō mediocri studio à nobis conseruāda est: ut illo tanquam firmamento innixi, ad potiora obeunda uitę officia nos attollamus. Quam ob rem primū illi tempus, & prima curatio supeditandis uitę necessitatibus attribuitur. Quo nomine ea etiam fit alii cuius honoris particeps: ut si nobilitate cæterarū postrema est, anterior sit tēpore: usque eò mirabilis ille prudentiæ contextus, in temperando, ac constituendo concordī homine, omnia inter se uinculis amabilibus illigat atq; cōstringit. Sentientem uerò animam, quæ non omnis penitus necessitate deuincta ē, sed habet aliquid in se liberale & splendidum: nam & uoluptatibus fruitur purioribus, & intelligibilem pulchritudinem illā, in aspectabiles oculis species, & sensilia simulachra quodammodo transfert: eadem mens à prudentia instructa, ut sociā, æqualemq; complexa, eius rationis quam ipsa in se insitam, atque innatam continet, & ueritatis eius,

eius, quæ ex intelligentiâ rerum semper in eodem manentiũ, illi percepta est, participẽ facere conatur. Qua ex cõmunione mentis atq; sensus, ritẽ et ordine per prudentiã facta, dignitatis species illa, quæ una omniũ rerũ humanarum pulcherrimũ est oculis præclarissimumq; spectaculũ, in uita & moribus & actionibus hominum exprimitur. Vt enim alio loco me recorder dixisse, in copulatu & cõpositione rerum plurium, consensus ille, atq; ordo, & æquabilis omniũ inter se conuenientia, intelligentiæ atque menti ueritas est: oculis & sensibus pulchritudo ac dignitas, ut dignitatem definire si uelimus, rectẽ sic dicamus, translatam illam ad sensum & ad oculos, esse ueritatem: quæ dignitas aspectibus subiecta, quum tantos amores sui in omni hominum genere concitet, cunctũq; orbem propẽ terrarum irrequietum & sollicitum semper habeat: intra eos sineis est ingenijs liberalibus permittẽda, ut ne unq; prodat, neq; deserat ueritatem:

u hoc

hoc est concentum & concordia animæ partiū ne diuellat, in quo & ambitioni et populari glorię, & huic imperandi cupiditati, quæ homines proiecit nimirum, et præter modum effertur, posita lex erit. Vult igitur mens, partē hanc sensilem ita suis frivolis voluptatibus, ut aliena cōmoda non præterrumpt, & neq; illud inferius animæ genus, suis defraudet utilitatibus, neque rursus menti ac rationi ad constantia, & ueritatem omnia reuocari intempestiuis suis interpellationibus officiat: eademq; ratio, quæ totius hominis rectrix est, quum ad sua munera fungenda ipsa se confert, habet tamē semper alieni quoq; temporis, & opportunitatis rationē: ut, ubi socijs, & cognatis partibus optime prospexerit, tum libera & uacua, diuinis illis iucunditatibus sese impleat: ita æquatis omnium officijs, perpenſisque muneribus, quum unicuique datur parti quod est illi consentaneū, neque alia de alia pars parte quicq; detrahit; regnatq;, quod ad regnandum

regnandum natum est: paret, quod
 ad parendum: tum iustitia primum
 in interiore homine per prudentiam
 existit. Deinde ex iustitia oritur tem-
 perantia, ordo quidam uitæ, & orna-
 tus, ac moderatio appetitionum om-
 nium, non uoluptatū illa penitus con-
 temptrix, sed ingenuis ex eo genere,
 & liberalibus uoluptatibus modeste
 dedita. Quarta uero & difficillima
 omnium uirtus, quæ est fortitudo, ori-
 tur quidem illa ex superioribus, sed
 non tam optabilis ea uiro forti est, quæ
 interdum necessaria: non enim labo-
 res, ærumnæ, pericula, mortes, ipsa
 per se appetuntur: nec libes quispiam
 uitam & salutem proncit, sed ubi in
 discrimen uenitur, ut aut ista suscipi-
 enda sint, aut honestas amittenda, si-
 ne cunctatione ulla uir magnus atque
 præstans, honestatem sibi mauult, quæ
 uitam retinere. Quod contingere na-
 quit, nisi in animis, ita & uirtute, &
 disciplina constitutis, ut in illis maxi-
 ma sit autoritas rationis, quæ quæ præ-
 scripserit aliquid, quod rectū esse, ac

u : decere

404 IAC. SADOLEBTI LIB. II
decere decreuerit, iusseritq; id agi, re-
liquæ ad obtemperandū partes præ-
sto sint, imperiumq; rationis nauiter
exequantur. Verū quum uirtutes
omnes reliquæ, tum in primis hæc,
de qua loquimur fortitudo, maximè
alitur & corroboratur rerū æterna-
rum scientia & cognitiōe. Nam, nec
qui infinitatē tēporis mente compre-
henderit, is ob cupiditatē uitæ paulu-
lum propagandæ, aliquid indignum
forti uiro admittet, nec qui immensi-
tatem mundi, orarum, regionumq;
fuerit animo peruagatus, regnū ullū
tāti æstimabit, ut eius assequēdi cau-
sa, iusiurandū uiolare arbitretur esse
fas; denique pulchri ac decori illa co-
gnitio, cui firmè & probè fuerit men-
te cōcepta, hic coelestibus opibus sci-
entiæ & ueritatis locuples factus, æ-
que (ut heros noster Plato inquit)
natiuū in anima aurū possidēs, num-
quam profecto pecuniæ gratia sordi-
dum quicq;, & illiberale efficiet. Ex
quo intelligi potest, uirtutū omniū
semina, quæ a natura in animis no-
stris

stis fata sunt, ex una ritè ali, excoliq;
Philosophia, neq; sine ea unq; ad bo-
nam frugē posse adlescere, cū qui
naturalibus uirtutibus tantūmodo,
aut etiā more opinioneq; cōparatis,
nisi sunt: hi, ut unā in partem aliquā
preclarè se dederint, in alia tamē par-
te nō mediocriter sunt prolapsi. Ple-
na exemplorum est historia: sed mihi
properandū necessariō est, inclināt
enim iam ad uesperum dies. Talis er-
go iste uir, quem Philosophia insti-
tuerit, recteq; eum semetipso edocue-
rit uti, constitutis per prudentiā par-
tium singularum terminis, ut aliā
alia pars non supergradiatur, nec op-
primat, regnum ciuile & patriū obti-
nente intus ratione: placatus sibi ip-
se atq; concors, tranquillā & felicem
deget uitam, diuināmq; illam regen-
di artem adhibebit, quæ quidem om-
nium est potentissima et maxima, ut
quod in eo præstat, eminetq; mēs &
ratio uidelicet, suū decorum ipsa in
rebus omībus agendis, præcipuè atq;
semper, alienū aut procuret bonum.

u : Quo

Quo uno modo potissimum, & inferiores partes sua forte cōtentæ, tranquillè se habebunt; & propter decori illius in principe parte pulchritudinem, amore summo & studio ad parandum adducētur. Verùm ita institutus hic quidem homo est, ut secum solus ipse possit, aut cum familia sua cōmodissimè uiuere: qui iam in publicum producendus est, & in communes consuetudines deducendus: non commentatus antea in tenebris, ut modò Phædrus dicebat, sed in lumine illo cœlestium ueritatum, et ad exemplar illarū conformatione suimet exercitatus, atq; prudens: Qui cum dictante ratione, & gubernatione illa summi rectoris Dei sic monstrante, intellexerit, non se sibi solum esse, sed & patriæ præterea, et ciuibus suis, partemq; sui non minimā cognato quoq; ciuili generi et esse debitam; cumq; se ipse sociabile in primis esse animal attenderit, uirtutē uideritq; eam, quæ maximè naturā hominis contineat, sine exercitatione, atque

atq; opere imperfectā existere: neq;
 efficere posse beatā uitā, si nō proma-
 tur ad res gerendas, & adhibeatur:
 quod iā & homines, quibus cum uer-
 setur, & instrumenta ad agendū, qui-
 bus utatur, requirit ac postulat: in
 quo nōnulla pars nimirū attribuēda
 est Fortune. Cū, inquit, ista omnia
 noster Philosophus cognouerit, sine
 tergiuersatione ulla ad obtemperan-
 dū rationi sese dedit: prudenterq;, et
 accuratē omnia circumspectans ubiq;
 praeuente eius cōsilijs Philosophia,
 instrumentū primariū cōuiuendi &
 comunicandi, quo prima interni
 hominis effigies oculis spectantium
 obijcitur, atq; proponitur, formabit
 aptē & composite orationem: eāmq;
 tanquā alterā personam perinde ex-
 colet, ut si totū sese in illa sit expressu-
 rus. Curabit igitur ut cōmode, ut di-
 stinctē, ut pprie possit loq;, uerbisq;
 utetur lectis, ex cōmuni quidē sup-
 tis loquēdi usu: sed tñ uididis magis,
 quā sonātibus: copiā aut orationis
 hactēus adhibebit, ut aptē, & rotūde

no IAC. SADOLETI LIB. II
fensa animi sui, cū significatione mediocri interiorum motuū, explicet atq; exponat: nam oratorios quidem illos animorum impetus, forensibus causarum patronis derelinquet: ipse uero sedate, & grauiter, leni gestu atque uultu, omnia persequetur: Atq; ab hoc aditu talis & animi, et in agendo prudentiæ atq; uirtutis, ad confectus hominum, ad commertia, ad cōsuetudines intromissus: quum quacūq; se intulerit, quicquidq; gesserit, illud in semetipso exemplū summi & præpotentis Dei secum deferat, ut custodiat semper decorum suum, & alienum procuret bonū: quæro à uobis, & abs te in primis, Phædre, num huiusmodi cū sit, uideatur coetibus hominū regendis, & gerendæ. Reip. autor fore idoneus: cū præsertim ipse quidem optimè se rexerit, per Philosophiam autē insperxerit, quod in unoquoq; hominum diuersis ex naturis & partibus conflatum est, idem notari in ciuitate & distinguui posse. Quā igit uim prudentiæ
tia

tiā edoctus à Philosophia & in illis
 altissimis causis eruditus, in semeip-
 so prius exercuerit, eandē transferet
 ad hominū, urbiūq; rectionē, ac ple-
 bē quidē infimā, quæ maximè neces-
 sarias in ciuitate obit partes, ut uerse
 tur in agris colēdis, oneribus uehen-
 dis, materia cādūda, opere faciundo
 infimæ illi in homine parti genitabi-
 liq; collatā, pastu contentā, & coniu-
 gio, procreationeq; liberorum: cura
 bit, ut sit suis opportunitatib. instru-
 cta, omnemq; ab illa iniuriā remoue-
 bit, diligentia adhibita, ut ne illa un-
 quā opere tñ uacet, sed tēpestiuīs ali-
 quibus semper laboribus distringa-
 tur: Eadēq; ratione, si quid illi forte
 exuberare lēserit, et superfluere, reli-
 cto semp quod satis sit, reliquū in pu-
 blicas utilitates cōuertet, neq; secius
 tñ urgēte aliqua calamitate, eidē egē-
 ti atq; oppressæ, de publico opitula-
 bitur. Genus autē alterū ordinis me-
 dij, quod sensili in nobis animæ com-
 paratū est, ut magis honoratū quàm
 primum, liberalis quidē habebit, &

u s cul-

cultius: particepsq; consiliorū ac di-
 gitatis, quoad licebit efficiet. Sed ta-
 men quoniā sensilibus id oblectatio-
 nibus maximē ē addictū, inter quas
 dominantur hæ, quę oculorum sunt
 in externas illud & peregrinas mit-
 tet regiones: quò uarias in illis spec-
 ies rerū intuendo, mercesq; coēmen-
 do, patriā, urbemq; suā, rerū specta-
 biliū, & earundē utiliū, commodita-
 tibus refarciat, luxuria tamē semper,
 præcipueq; amputata: ne fortē subla-
 tū studijs inanibus insolēsque effectū,
 dum suis finibus egredi, et in alienos
 cōatur inuadere, ueriores impediāt
 utilitates consensionis publicæ. No-
 bilitatem uerò, hoc est, ipsos optima-
 tes, qui nō tam ex fortuna sint aut ge-
 nere, quā ex uirtute pendēdi, men-
 tis in homine & rationis instar, uni-
 uersæ ciuitati præficiet: quorū erit ci-
 uis ratio, prouidere ac præcipere, ut om-
 nia gerant in Rep. rectē atq; ordine:
 partesq; in societate & cōcordia ten-
 antur, nihilq; cuiq; desit, quod neces-
 sarium sit ac legitimū: quos ubi uo-
 care

care ipsos operibus publicis contige-
 rit, tum eos maius illud in se bonum
 atque præstantius quod obtinent, in
 rebus item præstantioribus colloca-
 re disponereq; præcipiet; ut mentem,
 animumq; uidelicet, ad diuinarum
 rationum speculationem: opes uero
 ingenij, autoritatis, fortunæ, confe-
 rant, & conuertant ad liberalitatem
 ac beneficentiam: omnibûsq; modis
 nitantur et elaborēt, ut uirtutē uber-
 rimē atq; amplissimē exercent: in cu-
 ius unius studio atq; usu, fructus bea-
 tæ uitæ, nec solū princeps illa et pro-
 pria optimatum ordinis dignitas,
 sed utilitas etiam honestiore multo
 ex genere, & uoluptas ea quæ puris-
 sima est omnium uoluptatum ac sua-
 uissima continetur. Atque hæcenus
 quidem illa in Deo præitans, & emi-
 nens diuini rectoris effigies à Phi-
 losophia cognita, in homine impres-
 sa, in cunctam postremò ciuitatem
 inducta, & translata est. Sed, ut ad
 eum, quem Philosophia hoc modo
 instituit, docuitq; semetipso rectē ui-
 reuertamur

114 IAC. SADOLETI LIB. II
reuertamur: aliquādoq; peroremur.
Cernitis profectò quicquid in natura est, quod sit pulcherrimum, ac magnificentissimū, id totum in hac una specie hominis uerè Philosophi mentibus uestris expositum esse. Nam primū diuinum illud & longè dominans, quod unitatis, & ueritatis et sapientiæ summæ est compos, extat præclare in hoc Philosopho, atq; cernitur: unus enim & iste quoque concordia, et conspiratione suarum partium omnium, & in eodem sibi semper constans, diuinarumq; rerū ueritatibus instructus, nunquā à sapientiæ consilijs deseritur, nunquam uarietate opinionum distrahitur: sed quacuncq; se infert, regulam illam rectè agenda uitæ: id est, ueritatē, tantquam lumen de cœlo libatum, præferens: res quantumuis obscuras ac dispersas, & in lucem producit, ut uideri: & in unitatem colligit, ut mente compræhendi possint. Quodq; in Principe et Rege totius nature Deo maximè præcellit, eximiumq; est, quod

quod ille diuinis bonis omnibus con-
 certus, ac redundās, neq; alienas opes
 fortunæ expectat, & suas ipse in alio-
 rum largē effundit commodū : suāq;
 d solū interesse iudicat, uti quicquid
 git, maximē ipsum deceat, cæteris
 dem iucundū utilēq; sit: quod in hac
 pulchri et decori perfecta absolutaq;
 pecie, omne imperium, omnis maie-
 tas, omnis ueræ dignitatis atq; po-
 tentiæ inest ratio. Similiter id in no-
 tro, qui cœlestium diues bonorum,
 nentēq; insignibus donis ueritatis
 illustratus, nulla effrænata cupidita-
 e animi ad ea fortunæ bona appeten-
 la proripitur, quę præter subsidium
 necessitatemq; naturæ, extraordina-
 rijs præterea cupiditatibus sunt pro-
 posita: magisq; id sibi studio & curæ
 habet, ut alijs sit ipse adiumento, &
 commodo, quàm ut aliorum opibus
 ugeatur: solum autē suum & pro-
 prium bonū ipse id existimat, quod
 est aptum, conueniens, decorum, pul-
 chrum, Ac quemadmodum propter
 decori eiusdem dignitatem atq; præ-
 stantiam

stantiā, facile est Deo in omnem naturam imperiū: ut illi, sponte sua ac uolentes, cœlestes primum globi, siderumq; & stellarum æterni ignes: deinde propiora quoq; nobis elementa, stirpiumq; et animantium cuncta genera, sedulo, libenter, enixeq; obediunt: quod amore pulchri illius incensa atq; correpta, quod in Deo præstatissime elucet, proximè se ad eum conantur adiungere, illiq; quoad licitum est, cupiunt inhaerere. Item hominis ratio pulchritudine simili prædita, nepe quoad imitatio assequi primigenum & summum exemplar potest: eiusdemq; honesti ac decori Philosophiæ beneficio particeps, primū interioris animæ partes studiose sibi habet obtemperantes: ut amoris imperio, quod fortissimum est, & uehementissimum, non uir, neque metu, infirmis imperij custodibus, facillime omnia & regat, & tucatur: deinde in commercia & societates hominum translata, ubi Rempubl. & ciuilem statuerit ad se pertinere (non enim

Philo-

Philosophum nos patre operario,
 neq; rursus ex stipite aut lapide natū
 esse uolumus: sed ex eiusmodi fan-
 guine, in quem liberalium artium co-
 gitatio, et studia humanitatis, uidean-
 tur aliquando cadere potuisse) quos
 nam progressus uobis uidetur habi-
 tura: Nonne qui ab hac præclara di-
 sciplina profectus fuerit, ut primum
 agere cœperit secus, quam ab egre-
 gia illa Phædri sapientia est præcep-
 tum, ut non sequatur, nec imitetur
 populum, nec se inconstitis ferri opi-
 nionibus sinat: tantūq; absit, ut præ-
 rípiat alijs opum adipiscendarū pa-
 mam, quod ruentibus, tumultuan-
 tibusq; ceteris, solus ipse stabili, et qui-
 eto animo permaneat: neque se ulla
 eiusmodi cupiditate permittat tra-
 hi: conuertet in se primò aspectus po-
 puli, deinde multorū sermones exci-
 tabit, mirantium & percontantium,
 qui nam sit, & unde, qui tā robusto,
 & alto sit animo, ut non eisdem re-
 bus ipse, quibus uulgus, moueatur:
 quòd si quos etiā eorum, qui ad
 rapiendum,

88 IAC. SADOLETI, LIB. II
rapiendum & congerendū, mala cupidine incitati se proiecerant (ut saepe fit) spes aut fortuna grauior fefellerit: nonne hic, qui se cōtinuit ac repressit, plus multū uidisse, quā ceteri, sagaxque in primis & prouidus esse existimabitur? Et quoniam uita fert, rerumq; & temporū exigūt inclinationē, ut periculum cuiq; sui, ex natura, & instituto suo faciendū sepe sit, qui hanc constantiam recte, ordineque omnia agendi, quam Philosophiā nominamus, ad omneis res adhibuerit: nec cuiq; rei plus minus uel quā quantum par sit, æquūq; tribuerit: fidem & ueritatē sanctissimā habuerit in uita, nusquā ab eo, quod deceat honestūq; sit, discesserit: eorum qui ad ipsius curā, fidemq; pertinebūt, cōmoda in primis, ornamentaq; prouiderit, maximū ipse sibi ornamentum retinuerit dignitatē: postremo in tota uita, in suis dictis, consilijs, factisq; omnibus, similis sui undiq; & semper sibi congruens, æqualisq; cōstitit, quod nemo plane nisi

nisi idē sit, qui ē Philosophia sit eruditus atque instructus, probē potest & ad amissim facere: uerendum credo erit, ne non omniū in se amores, atq; studia, omniū mentes animosq; conuertat. Admonebunt (mihī credite) homines specie illa honesti, quæ in graui uiro & considerato eximia est: cōmouebuntur, impellentur: primū ut oculorum animorumq; cōtuitus in illum unum cuncti cōiiciant: deinde, ut ament: postremò, cū tota illius uitæ iam ratio deliberatiōq; paruerit, ac perspecta fuerit, ut se & sua omnia illius fidei, uigiliæ, prouidentiaēq; studiosissimè permittant: qui enim poterunt agere secus, quum uiderint illum nil meditari aliud in uita, neque præ se ferre, quàm ut Deū, præclara imitatiōe, in se ipso referēs, suum decorū, honestumq; perpetuo custodiat: alienum autē procuret bonum: Species hæc inquam præstabilis, planeq; diuina, semper hominum mentibus atq; animis dominata est: semper uoluntates omnium in potestate

x

state habuit . Quid deinde autem;
quid eueniet? Tantum ne tu putas,
Phædre, sapientem tuum per astu-
tias & simulationes, uasramq; illam
gerendarum rerum calliditatem, ho-
noris & fortunarum adipisci posse,
quanta hunc fortunæ & honorum
præmia, non dico consequentur, sed
planè obruent? Etenim quæ usquam
natio est tam immanis, & barbara:
quis tam crudelis, impiusq; tyran-
nus, qui non specie tali iustius uiri
commoueatur? ut etiam si eum dili-
gere fortasse nō possit, scelere ipse &
feritate præditus: hac tamen percul-
sus tam eximiæ forma dignitatis, inci-
dat in admirationē? Nam qui sensu
humaniore præditi homines sūt, sum-
mi, infimi, ciues, externi, nequaquā
ulli profectò se & sua fidentius com-
mendabunt, quàm isti ipsi: nec quen-
quam cupidius ad suas fortunas re-
gendas accersent quàm hunc, quem
uiderint in aliorum bonis commo-
disq; procurandis, suū ipsum omne
bonū et commodum constituentem,
itaq;

itaque omnia suscipientem ac gerentem, ut suorum laborum et operum, ad cæteros utilitas, ad ipsum autem fructus uirtutis atque officij qui maximus in uera uita & uberrimus est, perueniat: coletur igitur, honorabitur, amabitur, ipsiusque consilio & autoritate gerentur plurima: neque ipse tamen alienis negotijs se offeret, neque expetet admodum publicis procurationibus se distringi: sed quicquid eiusmodi aget, atque suscipiet, totum officio dabit atque humanitati: ipse uero in illa beatissima cura rerum coelestium & diuinarum permanebit, quoad poterit, contemplandarum: uitamque eam in primis amplectetur, quæ maximè est natura est, maximèque hominis propria. Siquidem non corpus, neque animus reliquus, sed mens sola est id illud ipsum, quod est homo. Quapropter ueras idem etiã ac proprias hominis consequetur uoluptates: non illas animæ infimæ, quæ & brutæ maximè, & eadem falsæ inanesque ferè sunt: neque rursus eas, quæ in

x 2 sensibus

sensibus consistunt, uagās & errantes, & uarietate ipsa semper instabiles, sed quum has utrasque modo rationēque finitas, tum illas plene et cumulate, quæ arcte, & compressæ, & peculiariter attingunt hominem, inque eum ipsum penitus se infundunt, & illique faciunt, suntque menti, & ijs, quæ ex mentis officio geruntur, agnatæ maximè & familiares: quarum ut uerissima, atque purissima, sic iucundissima & suauissima est perceptio. Quocirca homo præceptis Philosophiæ edoctus, ac semet ipso in omnem partē recte utēs, similem sese (quoad fas est) efficiet Deo, tum in uitæ ratione, dum quo ille modo omnia agit, eodem iste modo cuncta & aget, & exequetur, ut deceat sibi, semper pro sit alijs, tum in perpetua animi letitia ac uoluptate. Qui si præter has communeis Philosophiæ rationes, quæ similitudinē & imitationem præpotentis Dei inlinuant nobis atque proponunt, illa quoque præterea maxima atque amplissima eiusdē

Dei

Dei beneficia in genus humanum conouerit, quæ uni tantum generi non iniquæ nostro, qui Christum filium nigenum Dei colimus, & profiteur, propriè ac singularitè data sunt: uod in hac una religione, & salus omnibus est, & uera beatæ uitæ in terris ratio, in cœlo immortalitatis adeptio: nedum per Philosophiam, à uera & integra religione non defleerit, quemadmodum tu, Phædre, dum calumniabare: sed magis in eam statuatur, & confirmabitur, ad os enim amores, qui communibus beneficij Dei summi debentur, accedent alij magis peculiare et proprii, per quos fortissimè cum deo erit collegatus. Non enim de leuibus sophiis in præsentia, neque (ut opinor) de utilibus hominibus quibusdam, sed de consideratis & integris & constantibus est sermo, qui omnia metiuntur consilio & probitate, neque à malorum suorum, de quorum integritate, & sapientia optimè sentiant, deteretis atque scitis ullo pacto recedunt:

x : sed

sed quo ingenio hominis, atque doctrina perueniri nō potest, de eo patiuntur Dei immortalis numine, & ueterum autoritate sanctissimorum hominum, facile sibi persuaderi. Hic paulū quum requiessem, Exposui uobis, inquam, quemadmodum quidem potui, & uim utilitatemq; Philosophiæ, & eius uiri qui ritē ac legitime Philosophetur, speciem atque formam. Quæ mea expositio sic uniuersē facta, satis ne respondere Phædri calumniæ uideatur, uestrum iam est iudicium. Mihi quidem & magnitudo rei, & breuitas temporis, & mehercule, rem, si quo modo ea est, fateri uolumus, mei etiam ingenij ad tantum tollendum pondus exilitas, uehementer obstitit, quo minus uobis omnia, quemadmodum quidem cupissem, potuerim exprimere: in quo non recuso, quin meæ tarditati culpam, non Philosophiæ ipsi assignetis. Hic Gallus, Sanē quā pro basti tu mihi, Sadolēte, defensionem tuam, inquit, nec uideo, Philosophia
quid

quid possit esse diuinius. Itaque ego, qui in eam antea propensione animi ferebar, nunc planè illius amore totus ita ardeo, ut non sim eam unquam è complexu meo dimissurus: illud aueo quàm maximè, & quàm primùm, ut ista quæ sunt à te disputata, in Commentarium referantur, quo ocyus queam exemplum Urbinum mittere ad meos amicos, taleis uiros, quales tu quoque in primis existimas. SVM MOS & singulareis dicis, inquam, quorum conuentu apud lectissimam omnium foeminarum HELISABETAM reginam Umbriæ, illa ciuitas atque adeo Italia omnis ornata est. Vero, nec iniuria, inquit, non enim uspiam alibi terrarum, neq; nostra, opinor, neque antiquorum memoria, tot & taleis principes ingenij ac literarum facile uno in loco quispiam possit nominare, quot nunc Urbini præclarum cœtum constituunt: quippe cum illic adsit et Petrus Bēbus maxima celebritate

& nomine uir: quē prāter eximiam
 omnis uirtutis & humanitatis lau-
 dem, uerē parentem, cū Romanæ
 ueteris, tum recentis huius Itale elo-
 quentiæ possumus appellare: & duo
 fratres Italiæ uel præcipua lumina,
 Federicus & Octauianus Fregusi,
 nobilitate, dignitate, prudentia, li-
 teris maxime illustres: itemq; specta-
 tum ac nobile par Baldasarus Castil-
 lioneus, & Cæsar Gonzaga: qui mi-
 litaribus ambo & bellicis uirtutibus
 insignes, ad illā fortitudinis laudem,
 optimarum quoque & literarum, &
 artium, nō inferius decus, addidere.
 Quanquam ne singulos colligam, il-
 lam ego urbem hoc tempore, non ho-
 minum cuiusquemodi domicilium,
 sed Musarum diuersoriū esse puto.
 At ego, inquit Citrarius, habeo sta-
 tim queis cum comunicē, familia-
 reis hos nostros, quorū quotidianis
 cœtibus domus tua, Galle, celebra-
 batur, Camillū Porcium, & Blossiū
 Palladium: quorum ingenijs, specta-
 biliq; morū et sermonis elegantia so-
 liti

liti sumus omnes apprimè delectari:
 Et si, quanquam uterq; utranque, ta-
 men alter eorum oratoriam magis
 laudem, alter poëticam est profecur-
 tus: Tum autem Camillum Paleo-
 tum, & Philippum Beroaldū, hunc
 iuniorē dico: Nam ille senior haud
 sanè usquequaq; doctorum iudicio
 idoneus est qui probetur: hi autem
 duo suis ingenij & uirtutum orna-
 mentis, non municipio Bononiensi
 modò, unde oriūdi sunt, sed huic ur-
 bi tantæ, non exiguum decus potue-
 runt afferre. Nā Euangelistā Matha-
 lenū, tuum familiarissimū, Sadolete,
 quēmq; nos omnes plurimū ipsius
 merito, & quanquam doctus admo-
 dum uir est, humanitatis tamen ac li-
 beralitatis causā præcipuè diligimus:
 quo ego gaudio sublatum iri puto,
 cū te operam hanc nauasse Philo-
 sophiæ laudemq; ex eo consecutum
 esse intelliget: Vtinam quidem, in-
 quam, talibus ingenijs, mea hæc ope-
 ra & uoluntas iure probata sit. Sed
 quid ait nobis Phædrus? Egōne in-

x ; quit

918 IAC. SADOLETI LIE II
quit: te alieno quodam in hominum
genere tuum istum sapientem, tanq̃
in somnijs constituisse. Nam his qui
dem hominibus, quibus cum uiui
mus, mea sapientia ad manum sem
per futura est paratior. Quæ quum
essent dicta, surreximus omnes, ali
quótque deambulationibus ultro &
citro factis, reliquum conuiuio, ua
rijsq; sermonibus, Phedro in primis
multa facetè, urbanitérque di
cente, hilarem & lætum
consumpsimus
diem.

F I N I S.

Adhortatio

ADHORTATIO

AD CHRISTIANAE DOCTRINAE,
per Paulum proditæ, studium,
Theophili Neocomensis.

Quidē agnosco, Paulinæ philosophiæ studium uobis cōmendaturus, rem me conari nō paulò maiorem uiribus. Quæ est enim humana eloquentia, nedum mea, quæ possit, uel par esse Pauli laudibus explicandis, uel hoc doctrinæ genus adserere: quod, quantum uis magno Christianæ Reipublicæ malo seculorum aliquod fastidit consensus, quem si usquàm aliàs, certe in literarum studijs, nisi non dolet discere, quod semel imbibimus, pertinacissime tuemur. Verum, cū in pia causa nullus sit nō laudandus conatus, nō dubitauī audacius fortasse, quā prudentius, sed pietatē, rem, quam uis impar, egregiam tentare. Nihil ætas, nihil tenuitas nostra dehortabatur

80 ADHORTATIO AD
batur, quando non alius lusus hanc
ætatem perinde decet, atq; quaecun-
que rerū Christianarū rudimentū.
Nam quòd noluit Christus noster à
se pueros arceri, quasi signo sublato
adulescentiam ad sui studium inuita-
uit. Proinde, nisi nihil huiusmodi uo-
tis proficitur, optarim mihi non imi-
tabilem Periclis, aut Lysiae eloquen-
tiam: Quorū alterius labra Peitho in-
sedisse uetus Comoedia testatur, Al-
terum etiam ille iuxta Apollinis ora-
culū sapiens Socrates admiratus est:
Sed illū ipsum uere flexanimū Pauli
nae linguae spiritum, diuinitus suppe-
ditari, & orationem nostram anima-
turum, & pectora uestra, ad comple-
ctendam coelestē sapientiam, inflam-
maturum. Quid enim magis conue-
nit, quàm de sacris rebus dicturos, di-
uini numinis opem cœlo deuocare?
uos item mecum communibus opta-
te uotis, ut benignus dei spiritus, ra-
dijs suis animos uestros collustret, et
ad hoc philosophiæ genus praparet,
quod inauditum esse uiribus huma-
nis,

nis, uel hoc inditio est, quòd paucis
 admodum post Paulũ contigisse ui-
 demus; recentiores uero Theologos
 quos uocant, etiã obscurasse: Quod
 utinam audacius dicerem, quàm ue-
 rius. Equidem ut uelim Paulinã do-
 ctrinam nō monachis, aut Theologis
 tantũ istis scenicis, sed uulgo etiã Chri-
 stiano familiarissimã esse: ita puto ad
 formandã uitam, nullam sapiendi ra-
 tionẽ accomodatiorẽ, nullum cer-
 tius ad fœlicitatem! compendium es-
 se. Primum enim ratione quadam
 & doctrina opus esse, ad instituen-
 dam uitam, uel hoc argumento est,
 quòd nulla priuatim domus, nulla ci-
 uitas publice, citra legum usum ad-
 ministrari posse uidetur, ut literas in
 hoc repertas uerissimile sit, quo præ-
 scriptis, adeoque duraturis legibus,
 paulatim gliscenti hominũ cupidita-
 ti frenum iniiceretur. Extant uiuen-
 di formulę aliæ diuinitus proditæ, a-
 liæ ab ingeniosis hominibus conscri-
 ptæ, quale est, Hesiodi, item Homeri
 poëma, quales philosophorũ cōmen-
 tarij

tarij, quales pleræq; nobilium ciuitatū leges sūt, quarū memoria, histori-
arū beneficio, ad nostra tēpora pro-
pagata est. Verū in his diuinæ leges
tāto sanctiores sunt humanis, quāto
propius effingūt tū autorē, tū arche-
typum omnium bonarū rerum, quē
non dubium est nusquam certius ex-
pressum, quā in ijs literis, quas suis
ipse digitis, in estimēda benignitate,
lapideis tabulis insculpsit, præcepitq;
omnibus postibus, edium vestibulis,
fimbris item uestium inscribi, et sco-
pi uice, ob oculos interq; manus re-
poni, unde uitæ uniuersæ ratio peter-
etur. Iā & hoc humanæ leges diui-
nis scripturis uincuntur, quod legi-
bus Euangelicæ literæ additæ sunt,
quæ Christū generi mortaliū exhib-
ent, qui spiritū imperat, quo huma-
ni animi accensi, nihil nō cœleste, sua
ipsi sponte adfectent. Lex em̄ recti ui-
am mōstrat. Sed honestū animis hu-
manis ille Christi spiritus absoluit.
Adeò plane fieri nequit, ut solis legi-
bus adiutus uitā probe instituas. Ne
que

que em̄ satis est uidere quid agas, sed refert uel omniū maxime, quæ Euāgelij farrago est, scire, unde animum petas legibus fauentē, et honesti amātem: nempe quē à recti amore naturę genius auocat. Etenim, si solis legibus humanæ mētes ad uirtutē incitabantur, nō erat, cur aut filius dei carnem indueret, aut euangelicæ literæ proderentur. Quare cū ad componendā uitam, tum legum, tum Euāgelij cognitio necessaria sit: cū unicū salutis compendiū, sit sacrarum rerum scientia, quin omnes certatim animos diuinis literis despondemus? siquidē sua cuique salus esse quæ charissima debet. Alia studia, alijs uoluptas, alijs quæstus cōmēdat, hoc uero pijs omnibus instituēdæ uitæ cura, adeo quæ plusquā Diomedeā necessitas. Porro, qui ē ficticijs philosophorū, aut Theologistarū cōmentarijs uitæ formā peti posse censent, quæ irreuerenter, quā impie de diuinis literis sētiāt, uestrū esto iudiciū. Nam si nostris inuentis, componi mores

mores humani poterant, quid erat, quur legem ferret? suisq; describeret articulis optimus maximus Deus? quur omnibus postibus, fimbrijs etiam uestium insculpi mādaret? idē ne rationis nostræ censuram & consilia sectaremur. Nam hoc disertē additum est, ne nostras cogitationes sequeremur, ubi satis indicauit cœlestis legumlator, mendacem, uanum, ac futilem esse hominis captum, planeq; regendum, ceu Theseo filo labyrinthum aliquem. Imò, si per sese hominum animi ad uirtutem erigi potuere, quid erat, cur carne filius Dei, adeoque æternus sermo, uestiretur? cur in uniuersum orbem terrarum euulgari præciperet Euangeliū? cur æternus pater tam religiose cōmendaret orbi terrarū filij doctrinā? inquit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui, Ipsum audite: cur sacrosanctā philosophiā maximī homines tam studiosē literis mandarent? Et doctrinam suam cū tanti uelit fieri cœlestis pater, qd hominū

culi

culi nostra iactamus somnia? quid
 ἀλασκοπὸν philosophiam Nugarum
 regnum, uitæ formam appellamus?
 Quin uidemus, quàm insanis Philo-
 sophi dogmatis cæcitatē suam testati
 sint, dū in peruestigāda rerū natura
 nusquā nō hærent, nusquam nō hal-
 lucinantur, dum, de bonorū ac malo-
 rū finibus disceptant: ubi hic uolup-
 tatem, ille in dolentiam, hic ἐνθυμίαμ,
 ille gloriā, Stoicus falso nomine uir-
 tutem Peripateticus multo ineptius
 uirtutis usum, adserit. Videbat ipse
 Socrates, nō esse certi quicquā in uni-
 uerso philosophia genere, cū sapien-
 tiā suā uocaret ἀμφοιβητησῖμοι ὄναρ.
 At hominum λογολεσχίας etiam di-
 uinis literis nostrorum temporum
 Theologi prætulere, quibus debe-
 mus, ut nihil hoc tempore sint Chri-
 stianæ literæ, nisi maliciæ quædam
 fallacis loquelæ, ut ille apud Cicero-
 nē ait. Adeo, quod doctrinæ genus
 diuinitus ad corrigendas, cōfirman-
 das, cōsolandasq; hominum mentes
 proditū est, frivolæ addo etiam indo-
 y cta

ctæ loquacium & impiorū Sophistarum καὶ βέλδοι κενεφωνίαι magna ex parte extinxere. Vel contemni poterat, si quid uulgariū artium interīsser, uerū eam disciplinā interciderē, quæ una est periclitantiū animorum portus & asylum, adflictæ conscientiae solatium quis nō deploret? Et his literis antiquatis, quibus solis muniti Christianæ res solebant, quā tyrannidē in omnes hominū ordines Satan exerceat sæuiens, etiam dicere horreo. Quondā prudenter in administrandis ciuitatibus cauebatur, ne publicæ leges ignorarētur, nisi quis æneas decē uirorū urbis Romę tabulas, Aut ligneos Atheniensium ἄξονας nescit. Et sapiētissimus Rex Mīnos, Iouis ut ferunt ὁαρισύς, quotannis leges suas æri insculptas ter circumferri per omnē Cretam uoluit, ne non essent & uulgo notissimæ. Quid memorem, quantum operæ, philosophi dogmatis, suæ quisque factionis, ediscendis impendant? Pudeat Christianos quibus solis & dei et patris, et seruatoris

uatoris sui salutaria placita fere igno-
ratur. Et qui tot regis nostri insigni-
bus, nobis placemus, lauacro *παλιν*
νοίης, item sacro pane, illud ipsum ne-
gligimus, per quod unum proxime
ad ipsum accedi potest. Siquidē, ser-
mo maximi patris Christus est, non
alia ratione Christū certius expresse-
rint animi nostri, quā sacraē doctri-
nae studio, in qua illius uelut in spe-
culo relucet imago. Carnē æternus
dei sermo induit, ut & nos significa-
ret diuini sermonis cōmercio *ἀποθεω-
σαι*. Id q̄ elegās quidā, & pius nascenti-
s ecclesiæ Theologus testat̃, inqui-
ens, nos sermone ueritatis genitos es-
se, ut essemus primitiæ creaturarum.
Quod si Christianarū mentiū alius
ē Euāgelica doctrina, q̄ ueasnia, q̄ im-
pietas ē hominū figmēta p̄ferre? Et in
sacris uel maxime necessarij sunt ad
formandū animū Pauli cōmentarij:
Nā cū alia uolumina leges p̄scribant:
alia rerū gestarū historiā narrēt, Pau-
lus noster methodica quadā disputa-
tiōe eos locos p̄sequit̃, citra quos nō
y 2 admodum

ADHORTATIO AD
admodum profuerit leges didicisse;
Nec prophetarū uaticiniā, nec Euan-
gelicæ historiæ adiri possunt, nisi hu-
ius cōmentarios, ceu amnē comitem
ad mare, methodi uice, sequaris. Nā,
cū in tractāda hominis natura, ty-
rannide peccati, legis regno, absolu-
tæ uirtutis origine, ac propagatiōe,
sacramentis, consistat rerū theologi-
carum summa, unicus Paulus hos lo-
cos palām ob oculos mortalium po-
suit. Breuiter redēptionis nostrę gra-
tiā; adeoque Christū ipsum ignorare-
mus, si Paulū orbi terrarū deus inui-
disset. Neq; em̄ Christum nouisse, est
historiā rerum ab ipso gestarū tene-
re, sed agnoscere ingentia beneficia,
quæ per ipsum in orbē terrarū Opt.
Max. deus effudit; Spiritū scilicet, &
absolutæ uirtutis autorē, & arrabo-
nem gratiæ, quem antehac nesciebat
mortalitas. Frustra diuinis legibus
animū deuoueris, nisi Christū esse,
Paulo magistro, scias eum, à quo spi-
ritus petēdus sit amans eorū quæ le-
ge iubētur; deinde & qui, si quid præ-
ter

ter legē, ut imbecillitas humana, deli-
queris, ignoscat. Frustra itē Euange-
licam historiā didiceris, nisi historiæ
scopos, & usum, illo monstrante, ob-
seruaueris. Vbi de legis abrogatiōe,
de peccato, de carne, de spirītu, de fi-
lijs adoptionis, de libertate, de serui-
tute differit, quid aliud agit, quā ut
ceu methodo quadam uniuersæ scri-
pturæ lumen adferat? Omitto quæ
mysteria, q̄ sublimia doceat, ubi cœ-
peris in eū attentius oculos defigere.
Satis amplū enim fructum feceris, si
uel à limine salutaueris. Nā, quod ad
confirmandas & consolādas cōscien-
tias attinet, nemo Paulo, mea quidē
sententia, præferēdus est. Summa cu-
ra esto, ut in hoc discas, quò habeas
uitæ formam ac regulā. Etenim, si di-
sceptandi et litigādi gratia didiceris,
uide quā facias atrocē sanctissimo
uiro iniuriā, qui pacis adsertore, pre-
cone Christi, qui solus uera pax est,
tam foedē abuteris. Nam q̄ quidam
Theologica ad scenā, ad uulgi plau-
sum comparāt, deplorandum magis
y 3 quā

quàm infectandū est. Iam & ex Paulo cognoscere licebit, qui fructus longe pulcherrimus est, inter Christianam doctrinam, & philosophiā proprie quid intersit, quod ut adprime necessariū est cognoscere, quotquot in philosophicis studijs uersantur: ita neglectum uideo à scholicis doctoribus in uniuersum, qui e Theologia nobis non aliud fecere, q̃ illam Græciæ hircissantem anum, philosophiā. De quo discrimine ipse quidem hoc loco dicerem, nisi dehortaretur argumenti difficultas. Verum, hoc uelim omnibus Christianis mētibus persuasum, prorsus aliud esse Christianismū, q̃ uel philosophiā, uel nostrorū hominū Theologiā. Alia ad uirtutē uia est, alius bonorū finis, alia hominis *ὁλολυμία*, quā præscribit Paulus, q̃ quæ philosophorū scholis docetur. Miserā Remp. Christianā, quæ ipsa sui oblita, in alienas scholas detrusa est, imò quæ iuxta scripturā cōtubernio Moabitidū alienā linguā, oblita patriæ, didicit. Quam calamitatē nō uideo

video cui debeamus, nisi insanis istis
 magistris nostris, qui se imperite ple-
 beculæ, emētito doctrinæ titulo, uen-
 dunt. Prætereo quæ accurate format
 Paulus omnes hominū ordines, prin-
 cipes, episcopos, iuuenes, senes, ma-
 tronas. Nā hæc fortasse cōmunia ha-
 bet cū alijs sacris scriptoribus. Hæc si-
 bi laudē propriē uindicat, quæ gratiæ
 originē ac propagationē, adeoque pec-
 cati & legis uim excussit, quos potis-
 simū locos ab eo requires. Atque hæc
 omnia, quæ graui, quæ dilucida, quā ele-
 ganti oratiōe persequitur? Breuiter
 quidē, sed ita ut nihil desit, ut nusquam nō
 satisfaciāt. Periculis orationē aiunt so-
 litā in auditorū animis tenaces quos-
 dā aculeos relinquere. Huius dici nō
 potest, ut fleat, ut uerset, ut rapiat,
 ut inflāmet legētis animū. Dolet con-
 sciētia, cōsolat: sollicitat cupiditas ge-
 nialis, uocat in uiam: retinet ne frena
 laxes ægrescenti animo, illum ipsum
 ostentat Christum qui seruet: denique
 quicquid morborū animū fatigat,
 ab hoc pete præsētantē remediū.

y 4 Neq

Neque ulla tam efficax Panacea est, quam Paulina oratio, nullum aduersus ueneficia tā salutare Moly q̃ aduersus animi morbos Pauli doctrina. Platoniciū Charmidē morbo, nescio quo, leuaturus Socrates, duplex indicat remediū: & radiculam quandam & incantamentū, censetq; parū profuturā radiculā citra incantamentum, seu ut Platonico utar uerbo, citra epoden. Porro radiculam interpretatur temperantiam, epoden Philosophicam doctrinam, sine qua, quacūq; uitæ rationē ineas, incertam et instabilē putat futuram. Quanto amplius pretiū operę facturū es, si morbis animi medicaturus, Pauli doctrina utare, tantō quibusuis epodis efficaciore, quantō diuini spiritus uis humanis præstat omnibus. Sunt animi morbi, tum carnis cupiditas, tum male consciæ mentis pauor, quibus quando nemo, ut Paulus, medetur nō est cur alterius desideres epodas. Nam sæuientē cupiditatē, alij per leges cohercere studēt: Hic Christum illum

illū nostrum exhibet, qui in hoc carnem induit, ut expiaret: Neq; præcipit modo imperandū animo, sed eū ostendit, qui vires addat periclitanti. Iam uero uel unū profer qui docuerit, quomodo male consciā mentē, id quod plurimū in rebus Christianis refert, cōsoleris. Nō nego esse locos, quibus afflictā conscientiā cōsoleris, et in reliquis scripturæ uoluminibus, sed subobscuros, & quorū nullus usus futurus erat, nisi à Paulo illustrati essent: In humanis doctrinis nego esse in uniuersū, qui sauciæ menti mederi possit. Imò, quid agūt aliud scholici doctorculi, quàm ut afflictā conscientiā prorsus excarnificent & enecēt; id quod est cernere in formulis casuū, summis, quas uocant, in factis factionū aduersarijs, et nescio quibus nugis alijs: Sauciant & male sanæ Pontificū cōstitutiones; ut iures uerius sanguine scriptas Pontificū, quàm Draconis Atheniensis, leges. Quod gēus doctorū apte uocat Hieremias Aspides, quæ nullo carmine

y s uinci

vinci queant. Quanquā bone deus,
 nusq̃ meliorē nauasse operā sibi scho-
 lica Theologia uidetur, q̃ in consci-
 entię censura. Proinde iuuenes Chri-
 sto inaugurati, Paulinæ philosophię
 animos addicite, nisi non est uobis sa-
 lus uestra curæ: Hinc formam Chri-
 stianæ uitæ, hinc animorum solatia,
 hinc rer̃ omnīū tum diuinarū, tum
 humanarū iudiciū petite. Etenim, iu-
 uentutē in primis refert, nihil anti-
 quius, nihil prius ducere Christiana
 disciplīna, ē qua ceu uaticū feliciter
 transigendæ uitæ, paret. Neq̃ enim
 fieri potest, ut probē instituas uitam,
 ut feliciter trāligas, nisi Paulinis ad-
 iutus literis, aduersum insidias perti-
 nacissimorū hostiū satanæ & carnis.
 Reliquas artes omneis uel contem-
 nere licet: Paulina, nisi spem omnē sa-
 lutis abiecisti, negligi nō possunt. Et
 Episcopos adniti decebat, ut hæc te-
 nerēt, nō modo qui studiosi uocant̃,
 sed planē uniuersum Christianū uul-
 gus. Decebat Academias nihil maio-
 re cura ac studio docere, q̃ hoc gēus
 pias

pias lras, quas barbara & cōfusanea
 disciplina, philosophiā isti emētito ti-
 tulo uocāt: forēsibus itē litibus, et for-
 dida quadā philosophiē æmula, The-
 ologia, maiores nri mutarūt, χαλκία,
 si dijs placet, χρυσίον. Ipse magno ani-
 mi dolore, nihil aliud uideo Acade-
 demias esse, q̄ tēpla Tophet, et fune-
 stā filiorū Ennon uallē: nēpe exulāti-
 bus Christianis lris. Habuerūt Athe-
 næ ex Ariopago, habuit sparta pēdo-
 nomos, q̄ adolēscētiā optimis q̄busq̄
 modis formabāt, & hī quāto felicius
 ethnici iuuentutē erudiere, q̄ nrorū
 tēporū Academiā? Quin uolipsi, stu-
 diosi iuuenes, rē capeſſite, fauebit ita
 conatib. ur̄is, ut ætati, cōlestis spūs:
 & Christū nusq̄ euidētius expressū,
 q̄ Paulinīs lris, assiduo cōtēplamini.
 Nullus deo gratior cultus, nullū ma-
 gis piū exēplū, q̄ in pias literas uelle
 trāsformari. Et res ipsa semel tētata,
 suis uos illecebris ita capiet, ut dese-
 rere non libeat: Nam cū per sese bo-
 narū rerū cognitio iucūda sit, Christi-
 anarū etiā salutaris est, ut nihil dubi-
 tem

946 ADHOR. AD PAV. PHFLOS.
 tē multis nominibus iucundissimū
 fore Pauli studiū ubi semel delibaue-
 ritis. Fama est, Aegyptios gentē sine
 exemplo supersticiosā, nouo quo-
 tannis uere legū ac literarū suarum
 auctori Mercurio quondā solenne
 sacrum fecisse, multitudinem undiq;
 confluentē publica epulatione, melle
 ficuq; operatā. Sacri uetustatē ritus
 arguit: Nam & aureo illo, quod uo-
 cant, seculo, publica fere conuiuia, sa-
 crificia fuere, & optimæ deorū hostiæ
 mel ac ficus, quorū usum deinde et in
 πελάγοις mansisse tradunt. Inter epu-
 landum læte uoces iactari solitæ, &
 quasi Pæan quidam Mercurio can-
 tari, ne utiquam inconditum carmen
 γλυκὺ ἢ ἀλθίαια. Qua uoce haud obscu-
 re declarauit Aegyptus, q̄ grato pe-
 ctore Mercurij leges & instituta cō-
 plexa fuerit. Eodē Pæane magna mi-
 hi spes est, Pauli doctrinam uos, ubi
 degustaueritis, celebraturos. Cui e-
 nim iustius, quā qui Christiana, ea
 dēq; optime & gratiosissime docet,
 decantari queat hic hymnus, γλυκὺ ἢ
 ἀλθίαια. FINIS.

ALIVD PHILOSOPHIAE ENCOMIUM PER

Theophrastum Me-

ritorium.

I quis psitacum, uel
bolinthum, uel ono-
crotalū prodeat ostē-
surus, omēs studiosi
iuuenes cateruatim,
sat scio, accurreretis;
nostris finibus incognitum alitem;
exoticāque beluā, & agnoscere &
uidere cupientes magna animi cor-
porisque agilitate & motu. At si de
literis uel philosophia se dicturum
aliquis polliceatur, exigui momenti
res uobis uidetur, adeoque nullius
preij, quippe quam uulgatiorem &
uiliore esse censeatis, quā quod au-
scultatione uestra indigeat, quum in
dies singulos huiusmodi fere audia-
tis. Enimvero cuius rei uires & ener-
gie delitescunt, neque admodū inno-
tuerunt, eam profecto uel pauci, uel
nemo prorsus aut demirari aut am-
plecti

plecti potest. Incognitū enim a pau-
cis mortalium inquiri solet. Quod si
philosophiæ usus pulcherrimus om-
nibus esset expositus, longe plures
nanciscerēt hodie sectatores & ama-
tores. Tanta esteius uirtus, eiusmo-
di præclara emolumēta, nec nō com-
moda, tot, ac tanta sunt eiusdem or-
namenta, quibus suos alumnos & se-
ctatores splēdidiores beatiorēsq; red-
dit. Vtinā adolescentes intuerentur
apertis oculis in pulchritudinem, in
speciem, in formā, in decus Philoso-
phiæ, ut igni eius calescerent & cale-
facti ea imbuerētur. At nō est culpa
bonorū ingeniorū, quod contemna-
tur fere hoc studiorū genus, ut om-
nes aliæ præclaræ disciplinæ, sed oso-
rū uirtutis & literarū, quorū uel tor-
pore uel amentia ab eo seuocantur,
uel prauī sodalitij peruersitate id cō-
tingit, qua fit, ut istius mores & ua-
gabunda uestigia secuta palantes ali-
os, ipsa etiā errans aspernetur ea, quæ
non intelligit. Quocirca quum Ma-
iores

iores nostri, iudicio & rerum cognitiōe clarissimi passim in Academijs et scholis publicis statuerint, et recte, et prudenter, ut adolescentes, si quando in Grammaticis & dialecticis robur fecissent aliquod, ad philosophiam se conferrent, & primum ad eam partem, quam ueteres *φυσιολογίαν*, Galeno principe & philosophorū & medicorū una cum Aristotele testimonium dicente appellarunt, uoluerunt minime male consultum & studiosis & posteris nobis, quippe qui mētis suæ perspicientia, atq; adeo experientia edocti, expenderēt secum recta ratione, quantum commodū uel inde esset ad iuuentutem proveniendum. Horum sapientiam & institutionem, ego qui neque sapientia, neq; de institutione gloriari possum imitatus, paucissimis de naturali Philosophia, dicam, periculum facturus, si qua ratione, præclaræ huius disciplinæ candidatos, ad maiorem pulcherrimæ nymphæ, philosophiæ dico amorem accendere et inflammare

flammare queam. Quæ dum persequi molior, uos quæso studiosi iuuenes & patiēter et attente auscultetis. Dicam autem breuibus de uetustate, præstantia & commoditate, pulcherrimæ disciplinæ, seu scientiæ naturalis, qua plurimum mortalium genus conditor omnium rerum, cunctarumq; artiū fons et autor Deus exornauit. Principio itaq; quū palantes in orbe terrarum, in uarias linguas et gentes dispersi essent posteri Adami maiorūq; suorum de Deo uero & uiuo præceptionibus relictis, ad mundi huius negocia, ut sit, curas & uanitates animum adiecissent, extinctum est in eis lumen ueritatis, & cognitionis, neque principium neque finem habentis Dei. Ac tametsi cupiditate & prauis affectibus ducerentur uniuersi, & in nulla non uicia proni ruerent, unde & omnis generis calamitates & morbi humanum genus cū inuaserint, tum infestarent, ut grauiſſimus autore Hesiod. in Promethei, Epimethei & Pãdorę fabula

SOPHIAE NATVRALIS. 392
 fabula adumbravit, ingeniū tamen
 & rationē non ademit eis, benignissi-
 mus uniuersi cōditor Deus, quo pos-
 sent indagare & scrutari naturæ ar-
 cana, unde ab ea diuinitus concessa
 humano ingenio alacritate ac uirtute,
 & Homerus & Hesiodus homi-
 nes ἀλφυσὰς appellare consuerūt. At
 priusquā ad originem & uetusta-
 tem eius perueniamus, primū quid
 sit philosophia, quæ item eius diuisio
 exponemus. Est ergo philosophia, ut
 philosophi historia, quæ Galeno ad-
 scribitur habet, & ut ueteres definie-
 runt σοφία καὶ κατάληψις θεῶν καὶ ἀνθρώπων
 πραγμάτων. Cic. diuinarū & hu-
 manarū rerū cognitionē uertit. Hæc
 finitio certe paucis uniuersam mun-
 di machinā, et omnia quæ ea circum-
 scribūtur & continētur, comprehen-
 dit. Quod si res diuinæ & humanæ
 in suas species scindantur, quam sese
 latissimus cāpus ac tantū non Ocea-
 nus rerum aperiat, quis est qui non
 uidet? Triadem eius sectio admittit,
 qua in logicen, in physicen et ethicen
 z diducitur.

diducitur . Nolo hic commemorare
 prolixius, quomodo sub logice, non
 sola Dialectica, uerum etiam alia in-
 genue artes comprehendantur . Sub
 Ethice uero , quæcunq; ciuilem uitã
 et consuetudinẽ respiciunt. Ut Oeco-
 nomica, Politica, Ethica, ius ciuile,
 adeoq; leges cùm diuinæ tum huma-
 næ . De physica enim tantummodo
 orationẽ hanc instituimus. Proinde
 φυσικὴ nomenclaturam habet ~~παρὰ~~
~~τὴν φύσιν~~, id est, ab natura, quod de
 naturæ differat uiribus, rebus, opera-
 tionibus. Est enim nemine non passi-
 philosophiã naturalem esse, quæ cir-
 ca naturæ principia uersetur, quæ de
 rerum principijs, de causis, de tem-
 pore, de motu, de uacuo, de infinito
 ratiocinetur. Hæc terrã, mariã, aërẽ,
 ignem, cœlestes sphaeras, syderũ or-
 tus & obitus, atq; adeo, ~~τὰ μετέωρα~~ ri-
 matur , tum quæ de anima anxie, ac
 de omnibus animantibus & creatu-
 ris sollicite differit ac diserte loqui-
 tur. Hæc apud Aristotelem in libris
 principiorum seu naturalis auscul-
 tationis

tationis traditur, in libris de cœlo, & mundo de generatione & corruptione, in Meteorologicis, in ijs, quos de anima inscripsit, in historia & partibus animalium apud omnes Astro- nomos, Geographos & Cosmographos docetur: Quid enim opus est ueluti catalogum quendam texere huiusmodi autorū. Nec enim adducā hic Ptolemæū, Euclidem, Dionysium Halicarnasem, Pliniū, Pomponiū Metam, Ac naturæ ipsissimos sacerdotes, sacrosanctosq; antistites, Hippocratem & Galenū, qui omnes in philosophia hac eximij & præclarifuerunt. Deficiet me tempus, si omnes clarissimos uiros, qui in hac insigni & minime cōtemnenda arte floruerunt, enumerare cupiā. Hæc de sectione philosophiæ paucis sufficiant, iā unde defleximus, reuertēur. Quod si ortus uetustas, non nihil splendoris rebus addere solet, naturæ hæc philosophia, non immerito splendidissima erit, quippe quæ, ut aliæ bonæ artes, Deum autorē agnoscit & fate-

tur,

ſophiæ, quæ eo nomine reliquis philoſo-
 phiæ partibus uetuftior eſt, q̃ hanc
 mortales excolere præ alijs ceperint.
 Vt enim primū apud Perſas, Baby-
 lonios Aſſyrios et Chaldaeos, philoſo-
 phiæ tota, cum ſuis partibus princ-
 pium duxerit, planū eſt. Nam quod
 Græcis & Latinis hodie ſunt philoſo-
 phi, apud gentes uetuftiſſimas, Per-
 ſas nempe, fuere magi, apud Babylo-
 nios uel Aſſyrios Chaldaei, apud In-
 dos Gymnoſophiſtæ, apud Celtas et
 Galatas Druidæ, καὶ σεμνότατοι, ut Dio-
 genes Laërtius ex Ariſtotele & So-
 crione teſtatur. Qui principio ad phi-
 loſophiæ ſeſe conferebāt ſacra, ut Za-
 molxis, Ochus, Muſæus, Linus, Or-
 pheus, Thales Mileſius, idēq̃ genus
 cæteri, Sophi, id eſt ſapientes appella-
 bantur. Id uerò nominis, ut quod ne-
 ſcio quid arrogantia ſpiraret, Pytha-
 goras primus reſpuit, maluitq̃ phi-
 loſophum ſe, id eſt ſapientiaæ amato-
 rem, quàm σοφον, hoc eſt, ſapientem
 uocari. Quod præter Deum, in ter-
 ris nemo recte ſapiēs diceretur; hinc
 apud

apud omnem posteritatem *ἡ φιλοσοφία* nomen remansit. Ad hæc philosophus apud Galenū in historia sua autor est, ueteres philosophos circa phylologian esse uersatos. Philosophiæ enim eorum finis erat, posse *φυσιολογεῖν*, hoc est de natura, adeoq; naturę rebus uerba facere, tantisper dū Socrates introduceret Ethicen, qui oraculo etiam Delphico sapientissimus iudicatus, qualia docuerit Plato satis superq; memoriæ prodidit. Ex his ergo animaduertere licet, nō esse uilem disciplinam, in quam ueteres tantopere incubuerint summi & sapientissimi uiri. Et quanquam Socrates quadantenus *τὴν φυσιολογίαν*, per Ethicen suam debilitarit, ut non adeo in precio fuerit, per Aristotelem tamen, summum philosophum, ut interim Parmenidis, Melissi, Empedoclis, Anaxagoræ, & aliorum haud parum multorum, nullam equidem mentionem faciam: est instaurata, resuscitataq;. Etiam si Socrates, quum uirtutem, & bonos

z i mores

mores docuit, propterea certe, naturæ arcana haudquaquã contempsisse iudicandus est. Quum is qui recte ad naturæ cognitionem peruenerit, ultro etiam Ethicem adducat, ceu ornamentum quoddam præclarum ac longe pulcherrimum. Nec perinde mirum uideri cuiquam debet, uetustiores philosophos plurimum circa φυσιογνωσίαν elaborasse: à primo enim parente, imò à patre luminum indita est & insita cupiditas, & ardor ad cognoscendas res, earumque principia & causas, postquam, ut Moses tradit, Adamus etiam naturalis philosophus extiterit. Nónne ergo ista scientia omnium antiquíssima censetur iure, quæ à condito simul mundo ortum suum duxit? Nónne uetustíssima est existimanda, quæ cum prima humani generis stirpe, fonte, & propagatore Adamo simul est condita & creata, quam ipse possidere sese testatus est? At ne quis me uanum cogitet, qui naturalis philosophiæ ortum à prima omnium totiusuniuer

uerſi machinæ origine repetam: au-
 diamus quid Moſes, uates diuinus,
 dux Iſraëlitici populi, naturæ etiam
 haud poſtremus antiſtes & philoſo-
 phus dicat: Et formauit Dominus
 deus ex terra omne animās agri, om-
 nemq; alitē cœli, adduxitq; ad Ada-
 mū ut uideret, quo nomīne uocaret
 ea. Porro quicquid animæ uiuentis,
 uocauit Adamus, iſtuc, nimirū quo
 uocabat, erat nomē eius. Et uocauit
 Adamus nomina omnis animalis, ali-
 tisq; cœli, adeoq; uniuerſæ beluæ a-
 gri. En qd mirabilius ab Adamo fie-
 ri potuit, quid ſapientius, dq̃ φυσιο-
 γικώτατον? Adā recens conditus eſt in
 paradīſo, ab deo patre, & creatore
 cunctarū rerum ac totius naturæ pa-
 rēte. Omnia præterea animātia, quæ
 ſuper terrā ingrediuntur, & in æthe-
 re mouentur, primum etiam forma-
 ta erant. Atq; illis omnibus nomina
 imponit, ſuo quodq; uocabulo appel-
 lat Adā, quod proſecto facere nō po-
 tuiſſet, niſi naturam eorum nouiſſet,
 uel illa ipſa ſimpliciter diſcreuiſſet.

Nonne hic naturalē prorsus philosophum et naturæ sacerdotē egit Adamus? Nemo, ut opinor, inficias ibit. Ecquis quæso tantā rerū naturæ cognitionem Adamo inspirauit? Qui Adamo sanè *τὸν ὁρίαν*, corpus et animā cōmunicauit, is huiusmodi etiam diuina planè naturaliū rerū cognitione eundē exornauit, Deus, naturæ uniuersæ cōditor. Nos certe Adami posterī, nihil possumus definire uel iudicare de re uel animali, cuius idea iā antea menti nostræ impressa non fuerit. Quis enim turturē uel perdicem aliquam agnouerit, nisi ideam iam antea generalem menti suæ impressā habuerit? uerū enim est, quod philosophus ait, quod ab uniuersa seu cōmuni cognitione formę, quam ex minus communibus, uel ab indiuiduis uel singularibus (ut cum dialecticis hic loquamur) antea desumpsimus, iudicemus animans, ut primū sese obtutui nostro dederit, esse isthuc, uel illud. Adamo autē diuinior mens, puriusq; iudiciū fuit, quā creatori

tori suo uicinior esset. A quo citra in-
 termediāns huiusmodi rerū naturæ
 cognitionem infusam & inspiratam
 retinuit. Porro qui cūctas beluas cō-
 didit in usum mortalium, hominem
 uero ad cognitionem & gloriā Dei,
 noluit esse alienum eundem ab inda-
 gatione essentiae et naturę animalū,
 in quæ illi dominatum contulit & li-
 beralissime benignissimus pater im-
 pertiit, elargitusq; est, plurimū itaq;
 laudis ac præconi meretur *φυσιο-
 λογία*, ob eiusmodi uetustatem, qua cū-
 ctas artes ac disciplinas, humani etiā
 generis propagationem præcessit,
 priusquam enim Hæua, prima gene-
 ris humani mater, & sponsa & socia
 Adami, ex costa Adami formaretur
 physice, ut paulò ante demonstratū,
 in Adamo sese exeruit, quæ posthac
 apud Persarum & Aegyptiorū mo-
 narchias reuixit, ac tandē apud Græ-
 cos omnium ingenuarum artium &
 philosophiæ cūm altores, tū autores,
 candide tractata, mortalibusq; com-
 municata est. Ex Græcia deniq; ali-

z s quanta

quanta sui parte in Latium etiā pro-
 fecta est. De prisca physiologie ergo
 origine, quæ hæcenus adduxi, satis
 sint, ad præstantiam et dignitatē iam
 non ita multis et prolaxis argumētis
 accingemur. Vos quæso philosophiæ
 candidati, auribus & animis uestris
 præsto sitis, Et in ea, qua cœpistis be-
 neuola auscultatione perseveritis.
 Quantū autem ex diuino ortu, quē
 percensuimus, satis effulgeat præcla-
 re artis, præstantia, dignitas et ampli-
 tudo, Qui enim non sit honore sum-
 mo, et ingenti laude digna, quæ Deū
 autorem, Adamum primum paren-
 tem demonstratorē, uetustissimas gē-
 tes instauratrices habeat? tribus ta-
 men (quod aiūt) uerbis eius præstan-
 tiam oculis et animis uestris subiicie-
 mus. Primū autem hic finem conside-
 rare physiologiæ, operæpretiū fue-
 rit, qui si erit theorelis, ob eam certe
 causam honoratior atq; præstantior
 erit. Etenim eam scientiā solent phi-
 losophi & eruditi homines præstan-
 tiorem iudicare, quæ nō in praxi uel
 opera-

operatione, sed contemplatione consistit rerum, cuius item finis est scire ac nouisse, non operari aut facere. Nonne autem physice, quæ de principijs rerum, de causis, tēpore, motu, uacuo et infinito, ut alias interim species prætermittā supra connumeratas: agit, nihil aliud efficit, q̃ quod mētes nostras & admiratione et contemplatione rerū imbuit? Nec enim, ut opinor, domum extruere, aut caliceum suere, uel agrū colere, ex physica auscultatione, imò ex tota physiologia quisq̃ discet. Facit ad hæc, quod totius philosophiæ princeps Aristoteles, Physices, Mathematices, ac Theologices finē esse dicat theoresin. Desinant ergo adspernari nonnulli eam scientiā, desinant odisse, quam ipsi uel non intelligunt, uel nō didicerūt. Auari homines et quæstui dediti aurum, argentū, ædificia & agros demirātur, Epicurus et Philoxenus in sola uoluptate, uentrisq̃ sui ingluuiæ hærent, libidinibus & cupiditatibus tetrīs inservientes;

At

At physiologiae iniciatus, intuetur
 & inquirat arcana naturae, magni fa-
 ciens, ac summa trepidatione uenerans,
 tot, talium, tantarumque rerum condi-
 torem. Quocirca non iniuria, candi-
 dum & minime impurum ingenium,
 physices scientiam, auro, argento, gem-
 mis adeoque terrae huius thesauris an-
 teponet. Quid? quod huius mundi opus
 occasionem tibi praebent, cur efferearis
 cur etiam ad uitia sis propensior, cur con-
 tumacior, unde haud citra causam Pin-
 darus πλεον μέγιστα nominat, quum
 inquit, ἄριστον μὲν ὕδωρ, ὅδ' ἔστι χυῖος· αἰὲν
 μέλι· πῶρ' ἄτε δ' ἰακχέπει νυκτὶ μέγιστος·
 ἔσχατον πλοῦτος. Contumacitorem & effe-
 ratorem opes hominem faciunt. Haec
 uero, de qua nunc agimus, scientia, ad
 cognitionem naturae tuae te ducens,
 eristas tibi adimit, ac ad supernarum
 rerum admirationem potius et amo-
 rem ducit: quum enim naturae suae
 alterationem & miseriam agnoscit ho-
 mo, coelestem ad perduratiorem et feli-
 citatem, quum anhelet: ansam adipi-
 scitur. Quid? quod diuiciarum insta-
 bilis

bilis & incerta possessio, Sapiētia autem, qua per physicen imbueris, morti haud sit obnoxium bonum? Legatos regū & principum, quia exterarum terras et insulas adeunt, uaria experientur, praestantes et eximios uiros salutamus, qui physices cognitione clareant, nullo numero dignos arbitramur? Atqui philosophus, nedū terram & insulas, uerum Oceanum ipsum & aërem & æthera permeat, terreguiscera et abyssos perlustrat, Deum ipsum adit, diuinam ac tremēdam eius essentiam contemplan, eius mirifica opera & res denunciās, fungens certe conditoris naturæ legatione. Et interim uiliorem legatis principum physiologon reputabimus? At norint superbi artium contemptores, pluri fieri apud æquos iudices debere, uel Tribone amictū physices amatorem, quàm purpuratum aliquem auarum legisperitum, uel amicum negociatorē. Hic enim auariciæ & uanitatis est amator, iste uero noster ueritatis est indagator,

Quis

Quis ergo τὸν φρονιμὸν præstantissi-
mam esse non fatebitur? hæc de præ-
stantia eius paucis, plura enim epi-
cheremata lubēs prætermitto, quod
cuiusvis cognationi, ex præcedenti-
bus plura succurrant suapte sponte.
Nam breuitati studēs dedita opera,
ad tertium, quod promissi caput tran-
seo, ad usum uidelicet & commodi-
tatem. Si uniuersam phýsicen hic ani-
mo nostro expendamus, aperit se in-
gens certè aceruus usus & emolu-
menti. Primum enim si partes ordi-
ne contemplemur, Nonne scientiis
de primis principijs, ad naturalium
rerum fontem inquirendum allicit
& inuitat? causis enim motu & tem-
pore perceptis, non quiescit sanè hu-
mana mens, quæ nunquam non est
alacris & peruigil omnino in disqui-
sitione rerum sublimium & abstru-
sarum, uerum peruenit ad principi-
um principiorum Deum, à finito, ad
infinítum, Deum, à mobili ad immo-
bile & sempiternum conscendit De-
um. Præterea hæc τοὺς φρονιμὸς ἀρετῆς
οὐκ

SOPHIAE NATURALIS. 309
vix disciplina, uiam sternit ad sequentia maiora, nimirum ad libros de cœlo, de generatione & corruptione, cunctosque alios physiologiâ tractantes. Quæ profectò haud exigua est cōmoditas. Quod si naturæ hæc primordia egressi perueniamus ad mare, ad aëra, ad æthera; dii boni, quàm mirifica naturæ opera sese ostendunt: ut humana mens non satis demirari, aut comprehendere possit, tremendam Dei maiestatem, atque in creaturis prouidentiam. Quod si nulla foret apud nos de Deo scientia, si nullus metus numinis, quæ quotidie uidemus in uicissitudinibus temporum, noctis, diei, anni partium, ueris, æstatis, autumnii, hyemis, tum quæ in æthere fiunt chorostrationes, fulgetra, tonitrua, nubes, niues, grandines, imbres, deliquia quum solis tum lunæ, admonere nos poterāt æternæ sapientiæ Dei, quæ pulcherrimam istam mūdi, & naturæ machinam & motum omnium rerum primū condidisset, inq

in q̄q̄ dies singulos creet, faciat, cōdat.
Si quis te in cœlum trāsferat, ut istiꝝ
magna animi tui alacritate suauissi-
mam cœlestium corporum harmo-
niam uideas, atq̄ ortum & obitum
siderum & planetarum cernas, ac te
postea terris illesum restituat, nōne
eum tibi plurimū prodesse dicerēs?
Omnino, nisi fallar, hoc fateberis.
Nam te cœlestium motuū, orbium,
& siderum certum facit, ac ueluti cœ-
lestium mysteriorum efficit confor-
tem. Atqui illud ipsum pręstat pro-
fecto tibi Physice. Per Astrologiam
enim te ducit in cœlum, Iouique te
adsefforem facit, ut sublatus ad æ-
thera, altitudinem et magnitudinem
stellarum consideres, ut terram, &
maria emetiaris, imò, ut cœlestis ac
diuinę naturę ueluti particeps, te-
steris te ex æthere adeoq̄ cœlo spiri-
tum hausisse, qui suum, per physio-
logian hanc, in lignem scientiam, prin-
cipium, unde desumptus uel demis-
sus sit in terreum corpus, repetat ac
requirat. Ex elegantissima porro
mundi

mundi fabrica, sempiterni artificis et creatoris uniuersorum, pulchritudinem & maiestatem deprehendimus: quod ut faciamus, astra, cœlum, & sublimia, quæ consideramus, nos cōmonefaciunt: perinde ac Apostolus etiā ad Ro. i. inquit, Inuisibilia ipsius, à creatura mundi, ex operibus intellecta conspiciuntur, sempiterna eius potentia atque diuinitas. Qui enim mentis compos est, etiamsi nullum Deum norit, secum cogitare potest, nullum principem terrarum uel regem, uel heroea, mundi uel uniuersi, adeoq; immortalis operis esse autorem posse. Præstat ergo physice tibi studiosa iuuentus, ut ueluti pennatus, instar alitis in sublimem raptus, diuina opera & naturæ mysteria tecum re-putes. Nōne ea est egregia cōmoditas, qua nihil propemodum, si humana aspectes, maius esse possit. Quid? quod eò physices beneficio peruenias, ut possis ex horoscopo, uitæ tuæ cursum, fortunā, calamitates & obitus genus tandem generatim præno-

A uisere?

uissert atq; isthuc non superstitione aliqua, uel stultis obseruationibus, uel spiritus Apollinei, uel sacerdotis Pythiæ oraculo, sed cū ex ipsis naturæ rationibus, euidētibusq; signis: Porro si te ad Iatricen et Anatomicen recipias, herbarū, plantarū, animalīū, gemmarū, liquorum, metallorū terrarum quarundam, atq; adeo simplicū, ut uocāt medici, uires, naturam, potentiā consideraturus, Deum immortalē, quantus thesaurus tibi sese offert; quod si per Anatomicen, quæ in microcosmo, in ipso nimirum homine sint recondita, perspicias, collustres, rectiore tecum uia reputes, uenas, arterias, hepar, cor, pulmōes, stomachū, gracilia & crassa interanea, renes, cerebrū, cerebellum, uermiculos eiusdē, cum syzygijs neruorum, cum dura et pia matre, ut pleraq; alia prætermittā (Nam Iatrice & Anatomicæ, sunt ipsissimæ physices partes, cæq; absolutissimæ) nōne tantū inde fructus acquiris, ut maiorē haud possis: Hinc cū discis, quo pacto affectum

fectum corpus tuum iuuare debeas, quibus pharmacis praeuere possis uerno, aestiuo, autumnali, uel brumę temporibus, ne in letalē, uel naturę tuę intollerabilem ægritudinē incidas, profectò, quocunque te uertas, quancuncq; animantis partē intuearis, maxime uerò in homine, nihil aliud atq; potentiā & mirabilia & magnifica dei cū consilia tū opera inuenis, aspicias, consyderas. Eat ergo quisquam & contemnat hanc præclarissimam philosophiæ partem, citra quā neq; ullæ disciplinæ recte habebunt, citra quam ignoras belua ne sis an homo, citra quam haud satis scio, an quisquā eruditus esse uideri possit. Ingentes præstantissimæ physiologiæ commoditates, ut opinor equidem in medium deprompsi. Non est tamen me clām, haud defuturos, qui uel ex ipsius Aristotelis uerbis, physica auscultationis libros sint calumniaturi. Extat enim epistola Aristotelis ad Alexandrum Macedonem, quam Gellius suis rapsodijs inseruit.

A 2 Epyar

Ἐγραψάς μοι πρὸς τὴν ἀκροαματικῶν λόγων,
οἰόμενος δαῖν αὐτὸς φυλάττειν ἐν ἀκρόασι,
ἵδμεν αὐτὸς ἐκδεξιμένους, καὶ μὴ ἐκδεξι-
μένους. ξυώτοι γὰρ εἰσι μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀ-
κούουσιν. ἔρρω. Hisce literis testatur
Aristoteles physicæ auscultatiōis li-
bros, ab ἧς tātum intelligi posse, qui
se audiuerint. Proinde quum nemo
posterorum Aristotelē uiuentem ac
docentē audiuerit, quī obsecro quis-
quam intelliget? Is nouerit, quisquis
hac philosophi epistola, metu quodā
perterritus, ac difficultate eius scientiæ
perterritus ab ea pedem retrahit,
temporis habendum respectū. Nam
quum Aristoteles eos libros scribe-
ret, proculdubio à paucis tum tem-
poris intelligebantur, nisi ab eius di-
scipulis. Sic hodieq; si quis primum
post grammatices præcepta, in hanc
de principijs naturæ disputationem
inciderit, nā ille parum, citra præce-
ptoris operam assequetur, si in solo
philosopho hæreat. Maximè si ex-
pers sit dialectices, & philosophiæ to-
tius uacuis. Hodie uerò, quum græ-

ca

ex linguae beneficio audiamus Aristotelem ipsum, sua etiam lingua loquentem, non est ambigendum, nos cum aliquo fructu eos libros & lecturos, & audituros. Deinde qui in eius monumentis uersatur sedulo, & cum eo colloquitur, nonne eum audit? Habuit semper studiosos sui philosophus, hinc tanta doctissimorum in eum interpretum commentaria, quorum opera, qui uelit, adiutari potest. Olim, quum uersus esset, ut ab nemine intelligeretur, profecto haud potuit cum fructu in eo quisquam uersari; nostris uero temporibus, quibus linguarum dona communicata sunt diuinitus mortalibus, non est quod metuatur quisquam ea se non assecuturum, quae *πρὸ ἀρχῶν* Aristoteles tradit. Barbara saecula multum operae in hunc philosophum impendebant, quae genuinum habere non poterant, & aliquid certe reportabant commodi. Nostra uero iuuentus, quum possit optimorum praeceptorum beneficio hodie plurimum assequi, torpet, hiat,

A : ignaua

172 ENCOMION PHILO/
ignaua est, ac planè sibi commoda ne-
gligit. Alij sunt qui ethicen præferant
physicæ, eam longe præstantissimam
scientiam iudicantes, quæ mores for-
met, ciuitates ac gentes cõseruet. Hic
non inficiamur, inquam, ethicen esse
commodissimam disciplinam, neq;
adeo sumus dementes, ut ethicen rei-
ciamus, uerũ enim physicen dicimus
ueluti ethices esse causam et matrem.
Quia enim physiologus principia,
causas rerũ scrutatur, & æthera scan-
dit, obstupescit pulchritudine admi-
randa, & contremiscit tanta conside-
rata maiestate, ac statuit astrorum &
operis huius omnium præclarissimi
Deũ colendũ & adorandũ, cùm pre-
cibus, tũ uotis & sacro. Hacq; ratiõ
ex physico in ethicũ transit. Rursus
animaduertens ex naturæ contem-
platione, ex luxu & superfluitate ci-
bi & potus, adeoq; crapula uarios o-
riri enasciq; morbos, legem sancit de
temperatiã, ex physica in ethicã hoc
pacto transiens. Idem fit in reliquis
legibus ciuilibus, Animaduertens
enim

enim physices amator naturam per-
ditis moribus mortaliū, furto, adul-
terio, homicidio, circūuentione pro-
ximi, perdi & ad nihilū redigi, sancit
leges de puniendis humanæ societa-
tis & trāquillitatis turbatoribus, uio-
latoribusq̃, generans hac ratione ex
physice ethicen. Hoc pacto & theo-
logia gentium ex physica perspicien-
tia uerī exorta est. Est ergo præstan-
tissima certe philosophiæ pars physice.
Damus etiā ethicen, quā iuris
prudentia etiā continetur esse præ-
clarissimam in suo genere. Verum
physica, ratione finis theoretici, ut su-
prā commemoratū, est honoratior
& præstantior. Enim uero utraq̃ est
præclarissima sciētia et ethice & phy-
sice. Tametli reperiantur inter nomi-
cos clari uiri, qui gloriari etiā ausint
se nunquā quid physice sit audiuisse,
neque se unquam huiusmodi nugæ
amplexos esse, uel didicisse. Nugæ
scilicet uocant, matrem suæ ethices,
se igitur filios & nepotes nugarū tur-
piter traducunt. At enim non ope-

rosam certe gloriam inde reportant, quandoquidē ingnorantiam suam palam ita prodant. Et quoniam sunt ignari physiologias, præclarissimæ scientiæ, eam ob causam certè cū oderunt, tum contemnunt illam ipsam. Philosophiæ partes hanc ad rationem inter se connexæ collegatæque sunt, ut nō debeant earum sectatores, dissensionibus, & irarum æstu fluctuare. Iā ut uniuersa philosophia & omnes ingenuæ disciplinæ inter sese concathenatæ sunt, & altera alteri inseruit, hūc admodum studiosos & philosophiæ et uniuersæ Encyclopædiæ amatores inter se caritatis nexu coniunctos, adeoque fratres esse decet. Grāmatica inseruit Rhetoricæ ac Dialecticæ, adeoque uniuersæ Philosophiæ. Rhetorice itē et Dialectice, inseruiunt sibi mutuo, atque ipsam etiā Grammaticen adiuuāt. Musica oblectat omnes alias artes, Physicæ ancillatur Ethicæ, Ethicæ e diuerso Physiologiæ. Quur ergo nobilissimarum scientiarū huiusmodi alum-

ni

ni item non sunt inter sese fratres, ac
 mutuo sese auxilio iuuāt. Si qua dif-
 ficultas in Aristotele cuiuspiam esse vi-
 deatur, inde est, quòd philosophiæ eius
 iste, quisquis est, non fuerit addictus,
 neque in tanto philosopho crebrius
 versatus. Alioqui si se exercitauerit
 sæpius, ac phrasi eius adsuëfactus fu-
 erit, breui euincet, quam ferebatur,
 difficultatem: facile enim quæ dura
 & aspera uidebantur, consuetudine
 tollerabilia efficiuntur, ut Grecorū
 est sententia, *πόντος συνεχὴς, ἐλαφρότε-
 ρος ἑαυτοῦ τῇ συνηθείᾳ γίνεται*. Consue-
 tudo enim, quæ grauiā sunt, leuiā
 reddere potest, ut anus illa Phauri-
 ni apud Stobæum testatur. Ea nanq̃
 paruum uitulum gestans, primum
 ut fit, defatigabatur, enimuero, quū
 quotidie deinceps ferret, ne ferre qui-
 dem sese animaduertit. Adeo omnia
 labori, exercitationi ac sedulitati sub-
 iiciuntur & parent, iuxta Antipha-
 nis insigne dictum. Quòd si philoso-
 phiæ animum diligentem adhibue-
 ris studiosa iuuentus, primum duri-

A ; uscula

uscula & insueta disputatio uidebitur, sed nō post multos perinde dies, omnia tibi magis arridebunt. Insuper ea ratione philosophiæ incūbes, ut ex naturalium rerum uel disquisitione, discas uereri & amare naturæ autorem Deum. Christianorū enim est, ut omnia ad gloriam Christi filij Dei referant, & in omnibus disciplinis eum sibi studiorum suorum scopum faciant, sic futurū est, ut omnia, & facilia & commoda sint euentura: Qui uerò ex literis et philosophia nihil præter uanam gloriolā, et famam quærunt, eos suæ uanitati, ut à Christo alienissimos, relinqui par est. De physiologia nobilissima longè philosophiæ parte, quæ promissi ad umbilicum perduxī: quo modo ab condito simul mundo cœperit, ac per antiquissimas gētes sit instaurata & propagata, quāta dignitate polleat, quātum etiam commoditatis Reipublicæ adferat, in medium protulimus. Ipsa philosophia certò coram, præbet uobis manus, ad sese uos allicis, pertrahit

pertrahit, inuitat, pollicetur præmia
 & honores, ad quamcuncq; uos partē
 eius conferatis, acclamat uos. Quod
 si neglexeritis honestissimam & pul-
 cherrimam totius uniuersi reginam,
 fera uos poenitētia sequetur. Sin in-
 uitationem eius admiseritis, eiꝫ fue-
 ritis obsequuti, uberem studiorum
 uestrorum fructum suo tempore me-
 tetis, qui neq; temporis edacitate de-
 uorari possit, nec morbo de-
 florescere, aut senio
 extinguī.

F I N I S.

ERRATA

ERRATA QVÆ INTER RELI- gendum, deprehensa, sic emendabis.

Pag. 5. uers. 9. inscitia, et 19. cogitata. 16. 20. per/
fecta, & 22. constringerentur. 25. 24. pueri. 32. 17.
itinere uenisset. 49. 24. dissensio. 67. 25. misere/
retur. 73. 24. furiri. 79. 2. necessariam, et 24. super
stabilibus. 89. 18. corpore. 92. 23. obstantes. 106.
5. ingenij. 107. 14. optima. 121. 15. puerilia. 128.
8. sic lege, nobis ipsi effecimus, chariora multo nobis
sunt &c. 136. 1. sapientia. 150. 18. officij. 157. 10. la-
befactatis. 172. 5. ceteris. 173. 2. uicini. 174. 3. rati
stituatur. 183. 17. fieri, & 25. agendum. 189. 6. in-
cunditatum. 190. 4. profectò. 196. 3. legrem pro-
copi, toto. 200. 19. e in fine dele. 207. 22. pulchri-
tudinis. 211. 20. strictum, potius luctum legendum. 116.
6. efficienti. 222. 1. habere. 245. 4. suscepta. 255.
24. Etenim. 259. 10. nimirum. 262. 9. cupiditate.
266. 26. cognatione. 273. 20. uoluptate. 294. 18.
prudentie. 298. 13. librat. 309. 13. praeunte. 311.
25. necessarium. 331. 7. Theologis.

INDEX

INDEX OMNIUM

EORUM, QUAE NOTATA

digna uisa sunt, locuples.

A

A cademia noua	4	In anima ratio noscenda,	
Adolescentes Christus		pagina	284
ad sui studium inuita /		Anima officium	239
uit	230	Apelles pictor	45
Aeris alieni comitem esse		Arcefilas Polemonis audi	
miseriam	31	tor	72
Amicitia nihil praestabili /		Archelaus Socratis do /	
us in uita	16	ctor	100
Amicitiae nuntium qui re /		Archelaus Socratis pra /	
mittant	14	ceptor in physicis	68
Amicitiae dulcedine omnes		Aristippus Socratis disci /	
tangi	13	pulus	100
Amicorum consuetudo uti		Aristippus princeps Cyre	
lis	12	naicae sectae	100
Anaxagoras impietatis		Aristonis philosophi ty /	
damnatur ab Athenien /		ramis	138
sibus	74	Aristoxenus musicus	45
Anaxagorae dictum	65	Artē quāq; suū proprium	
Anaximenis somnium de		habere nomen	44 et 45
rerum naturalium prin /		Artes certis limitibus cir /	
cipio	77	cumscriptas	233
		Aristonis	

INDEX.

Arystionis indifferētia	113	Chaldei in astronomia in signes	39
Athenas qui cuerterint pag.	138	Chilonis Lacedæmonij tria dicta	31
Athenis plures prudētes quàm Lacedæmone	210	Cleombrotus Ambratio/ ta	139
Athlantem Lybes laudi/ bus ferunt	38	Cœlestia contemplari præclarum.	43
Aurum natiuū in anima possidere	306	Cognitio rerum duplex pag.	267
B		Conatus in pia causa semper laudandus	329
Albi balbos puerbiū 6		Conuiuium quid pulchrū reddat	11
Baldasarus Castillia/ neus	326	De Corporis habitu & consilij simile	36
Bellum dijs indicere	62	De corpore & propo/ sito mente simile	292
Blosius Palladius	326	Corybantas numine per/ citos	153
Bonum summum	113	Cynosura.	39
Bonorum genera tria	112	D	
Bruta quæ nobiscum par ticipent.	222	Aedæa statua	10
C		Democritum se oca/ lis priuasse	70
Aliphonis sententia de uoluptate	112	Dialectica meretrix pag.	113
Camillus Paleotus	327	Dialectici	
Camillus Porcius	51		
M. Catonis sententia de philosophis	102		
Cesar Gonzaga	326		

I N D E X .

Dialectici taxantur	117	Erasistratus medicus	45
Dicearchi dictum de se/ ptem Graciæ sapienti/ bus	30	Eratyli dictum in Hera/ clitum	70
Dicta absurda etiam à quibusdam defensa	75	Eretriafi	112
Dignitatis definitio	305	Euangelista Mathal.	327
Dignitatem qui non cu/ rent	257	Euclides Megarensis	112
Dij monogrammi	76	Eudoxus Astrologus	45
Diodorus Peripat.	112	Eumolpum Athenis my/ stera instituisse	42
Ad Dionysium tyrann' nū philosophorū grex aduolasse.	134	Euripi & uulgi compa/ ratio	177
Doctrina beate uiuēdi un/ de ducta	1		
Druidas apud Gallos phi/ losophiam docuisse	37		

E

Eloquentia & sapien/ tia cognate res	155	F	
Eloquentiæ parens Cic. 3		F	
Empedoclis ingenium	69	Edericus Fregusi	326
Empedoclis mors	70	De fidibus lyre, & de omnibus rebus	127
Epic. uoluptas qualis	111	De fingendi arte & sapi/ entia simile	104
Epicurū omnia suis ocu/ lis indulgere	73	In finibus magna philoso/ phorū disceptatio	111
		Fortitudo unde oriatur	
		pag.	305
		Fortitudinis descriptio	
		pag.	191
		Fortuna saxi instar glo/ bofi	190
		Fortunā non esse sapien/ tiæ dominam	202

Fortuna

I N D E X:

<i>Fortune sue quemq; sibi</i>		<i>Hieronymus Rhodius.</i>	
<i>fabrum esse.</i>	200	<i>pag.</i>	113
<i>F.Citarius.</i>	10	<i>Hipparchus astrologus.</i>	
<i>Parari ingenuis adolescē</i>		<i>pag.</i>	44.45
<i>tibus Lacedemone per</i>		<i>Homeri dicta pro decre</i>	
<i>missum</i>	185	<i>tis habenda.</i>	30
G			
G <i>Arrulitate graui ui/</i>		<i>Homerum fabris tribu</i>	
<i>ro nihil scēdius</i>	97	<i>ere etiam sapientiam</i>	
<i>Gigni nihil absque causa</i>		<i>pag.</i>	30
<i>pag.</i>	217	<i>Homo ex tribus natura</i>	
<i>Gygantum fabula.</i>	62	<i>coheret.</i>	245
<i>Gymnosophistas apud</i>		<i>Hominis rectus usus.</i>	235
<i>Gallos philosophatos.</i>		<i>Horatij Coelitis factū.</i>	88
<i>pag.</i>	37	I	
H			
H <i>Elisabeta regina Vm</i>		<i>Iacobus Gallus.</i>	9
<i>bria.</i>	325	<i>Imperium in uolenti/</i>	
<i>Heracliti de rerum na/</i>		<i>bus facile.</i>	294
<i>turaliū principio error</i>		<i>Intemperans qui.</i>	87
<i>pag</i>	77	<i>Italia bonarum artium</i>	
<i>Heracliti dictum de mo/</i>		<i>parens.</i>	6
<i>bilitate rerum omnium.</i>		<i>Iudicia temporibus regi</i>	
<i>pag.</i>	70	<i>pag.</i>	56
<i>Herculem Gerionis bo/</i>		<i>C.Iulij Caesaris Laus.</i>	59
<i>ues abegisse.</i>	98	<i>Iustum an natura sit.</i>	98
<i>Herilli scientia.</i>	113	L	
		L <i>Aurentius Colaianus</i>	
		<i>pag.</i>	167
		<i>Lelius</i>	

I N D E X.

L elius dictus sapiens	59	M ens in corpore tanquā	
L egis grauitas in qua		alter deus	298
re	201	M odestia qualis uirtus,	
L eon Sicyoniorū rex	23	pagina	160
L eontinus Gorgias	155	M ultitudinis incoſtans o/	
L inum Thebis myſteria		pinio	57
tradidiſſe	42	M uſæum deorum genera	
L iterarum initiū à Phœ/		tiones tradidiſſe	42
nicibus	39	M utium Porſennæ caſtra	
D e lumine & ueritate ſi/		ingreſſum	89
mile	251	N	
L ycurgus merito ſapiens		N atura coactum non	
exiſtimatus	39	laudabile	203
L ysie eloquentia	230	N atura triplex in homine	
L ysippus in fundēdo ære		pagina	257
excellens	47	N aturalium rerum prin-	
M		cipium	77
M agorū ſapientia	40	N aturas tres eſſe in mun-	
M anū ſub ſerula	18	do inferiore animantiū.	
M arci Curtij pietas	89	pagina	235
M ateria ſine forma ulla		N auitas	106
A riſtot. uoluit eſſe	77	N eoſtolemini dictū de phi-	
M egarici philoſophi	113	loſophia	26
M enedemus dialecticæ		N iceas Syracuſanus phi-	
ſtudioſus	121	loſophus	75
M enedemi acies mētis	113	N obilitas ex generis ſtir-	
M enedemi doctrina	122	pe cenſenda.	36

B De

I N D E X.

De nobilitate & philoso/	Periander Corinthiorum
phia simile 36	tyrannus 29
Nummus argenteus quan/	Periandri tyrannis 137
do primo excusus 187	Pericles Anaxagoræ di/
O	scipulus 66
O Chū Phœnices sapien/	Pericles dictus prudēs 21
tia autorem habere	Periclis uis dicendi 153
pag. 39	Persarum regis aulæ de/
Octavianus Fregusi 326	scriptio 79
Oliucius Carrapha pon/	Petessere 8
tifex Neopolitanus 142	Petrus Bembus 325
Olympiæ nudatio femo/	Phidias statuarius 45
ris aurei 33	Philippus Beroaldus 327
Oratio mentis simula/	Philosophi quare Athe/
chrum 6	nis abacti 100
Osirim apud Aegyptios	Philosophia diuisa in tres
philosophiam aperuisse	partes 48
pag. 37	Philosophia magistra tra/
Otij multa Athenis 185	decendæ sapientiæ 27
P	Philosophiæ definitio 46
P Acuij dictum de sapi/	Philosophiæ descrip. 233
ente 61	Philosophiæ inuectores
Parmenidis dictum 69	qui 37
Pauli spiritus flexanimus	Philosophiæ munus 5
pag. 230	Philosophiæ nomen unde
Pecuniæ cupido in qui/	pag. 32
bus adnascatur 258	Philosophiæ ostentatores
	pag. 132
	Philosophia

I N D E X.

Philosophia propria con-	pag.	25 & 26	
sideratio	245	Pyrrhonis impatibilitas	
Photionis egregiū dictum	pag.	112	
pag.	176	Pythagoras quare Italiā	
Pindari dictū de lege	98	adicit	34
Pionem laudem in absole-		Pythagoræ discipuli arro-	
tis uocabulis quæsiuisse		gantes	35
pag.	167	Pythagoræ dictum de sar-	
Pittheus Thesei mater/		pientis nomine	32
nus auus	30	Pythagoram nemini se	
Plato philosophus	45	communicasse	35
Plato Socratem uitupe/		Pythagorica secta	34
rat	130		
Platonis liber de anima			
pag.	139		
Polemonis auditor Arce/			
filas	72		
Populum nunquam diu in			
eadem sentētia manere			
pag.	57		
Premia quibus proponen-			
da	21		
Prudentia unde deducta			
pag.	299		
Prudentiæ & sapientiæ			
uis	209		
De pueris et philosophis			

Q

Q Vinquennū integrū
obmutescere 35

R

R Ationis corruptæ ma-
lum 252

Rationis dono omnes lo-
cupletati 222

Rationis nomen unde der-
ductum 274

Roma quando condita 83

S

S Apiens quis 53 & 54
Sapientis nomen soli
deo congruere 32

B 2 Sapientis

I N D E X

Sapientius primum mu/ nus	56	chelaum	68
Sapientis proprium nos/ se et tenere quid in qua que re deceat.	159	De solis lumine, & splen dore laudis.	109
Sapientes septē Gracie pag. 29	(36)	Sophismata	210
Sapientia nihil diuinius		Sophistæ unde.	165
Sapientes ueteres.	25	De statuis dedaleis & philosophia simile	16
Sapientiæ nomen.	25	Stilpho dialecticus	121
Sapientiam sine literis nō posse constare.	39	Stilphonis dictum, quam patria illius diripere/ tur	121
De Sapientia stultorum nullum iudicium	174	T	(34)
Sapientiam sui non ob/ liuisci	16	T Aciturnitatis secta	
Scabies qualis morbus pag.	260. 261	T Telamonē spectasse omnes Græcos	227
De scabie, & uita quo/ randam	261	Temperans qui	87
P. Scipionis Nasicæ laus.		De templis & hominum ingenijs simile	160
Semnothei.	38 (38)	Timonis dictum	12
Sensiliorum differentia pag.	239	Thaletem aquam rerum naturalium principium posuisse	77
Socrætes quam scientiam reiecerit.	78	Thaletem argutè lusum ab anicula	64
Socratem audiuisse Ar/ chelaum		Themistoclis cogitationes pag.	206
		Themistoclem fuisse omni bus	

I N D E X.

nibus spectaculum 228

V

DE ualetudine & sapi
entia simile 57

Veritas in rebus 271

Veritatem inquirere se/
cundum Aristotelē quid
pag. 71

Virtutis definitio quorun
dam uolubilis 87

Virtutis nomē ipsam esse
uirtutem 107

Virtutes an sint mediocri
tates 86

Virtutum sedes 301

Vitam beatam tribus fini
nibus contineri 112

Vlyßis laus 85

Voluptatem finem po /

suit Aristippus 111

Voluptates sordide 260

Vrfa minor 39

Vtile quid 250

Vtilitatem magis aestima
re quàm dignitatem 257

Vulcanum Nili filiū phi
losophiæ principia de /
disse 37

Z

ZAmolxin Thraces sa
pientiā docuisse 38

Zenonis sententia de uo/
luptate 111

Zethi dictum ad Am /
phionem 20

Zoroaster princeps Ma
gorum 40

F I N I S.

